

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEMİNİST YAYINEVLERİ AYIZI VE GÜLDÜNYA
ÖRNEKLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE’DE FEMİNİST
ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARINA VE FEMİNİST
ÇEVİRMEN KİMLİĞİNE GENEL BAKIŞ

Yeşim PİRİR

2501121142

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK AKÇA

İSTANBUL - 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Yeşim PİRİR Numarası : 2501121142

Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Çeviribilim Anabilim Dalı Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK AKÇA

Tez Savunma Tarihi : 16.05.2018 Saati : 13:00

Tez Başlığı : "Feminist Yayınları Ayizi ve Güldünya Örnekleri Işığında Türkiye’de Feminist Çeviri Yaklaşımlarına ve Feminist Çevirmen Kimliğine Genel Bakış"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUGUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. EMEL ERGUN		Kabul
2- PROF. DR. EMİNE BOĞENÇ DEMİREL		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ TUBA AYIK AKÇA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ ZUHAL EMİROSMANOĞLU		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞULE DEMİRKOL ERTÜRK		

ÖZ

FEMİNİST YAYINEVLERİ AYIZI VE GÜLDÜNYA ÖRNEKLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE’DE FEMİNİST ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARINA VE FEMİNİST ÇEVİRMEN KİMLİĞİNE GENEL BAKIŞ

YEŞİM PİRPİR

Feminist kuram hayatın her alanında ataerkil zihniyetin izlerini ortaya çıkarmayı, feminist çeviri kuramı ise, metinlerdeki ataerkil söylemleri feminist bir bakış açısıyla âdetâ yeniden yazmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yakın dönemde kurulan Ayizi Yayınevi ve Güldünya Yayınları üzerinden Türkiye’deki feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine genel bir bakış açısı sunmaktır. Bu doğrultuda, bu iki feminist yayınevinden üç kurucu/editör ve dört kadın çevirmen ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler sosyal bilimlerde sık başvurulan nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ile feminist çeviri kuramı ve çoğuldizge kuramı ışığında incelenmiştir. Söz konusu betimleyici çalışmada, Türkiye’de yakın zamanda kurulan feminist yayınevlerinin diğer yayınevlerine oranla kısa sürede çok daha fazla feminist eser yayımladıkları, bu feminist yayınevlerinin çeviri politikalarında ve çevirmen seçimlerinde feminist bir ideoloji benimsedikleri ve bu yayınevleri bünyesinde çeviri yapan kadın çevirmenlerin kendilerini feminist çevirmen olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Bu yayınevleri tarafından yayımlanan Türkçe ve çeviri eserlerin Türkiye’de feminist yazın dizgesinin oluşumunda etkin bir rol oynadığı açıktır. Feminist yayınevlerinin kuruluş sürecini daha anlaşılır kılmak üzere, kadın hareketiyle ilgili eserler yayınlamış olan dört yayınevinden editörle (İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık, Ayrıntı Yayınları ve Can Yayınları) görüşülmüştür. Buna göre, günümüzde feminist harekete duyarlı ve kadın kitaplıkları olan yayınevleri mevcuttur. Ancak Türkiye’de feminist yayınevlerinin kuruluşu, buna bağlı olarak feminist yayıncılıktaki gelişmeler ve feminist çevirmenlerin varlığı ülkemizdeki çeviribilim çalışmaları ve kadın hareketi için çığır açıcudur.

Anahtar Sözcükler: feminist yayınevi, feminist çeviri, feminist çevirmen, çeviribilim, kadın hareketi

ABSTRACT

AN OVERVIEW OF FEMINIST TRANSLATION APPROACHES AND FEMINIST TRANSLATOR'S IDENTITY IN TURKEY IN THE LIGHT OF FEMINIST PUBLISHING HOUSES AYIZI BOOKS PUBLISHING HOUSE AND GULDUNYA PUBLISHING

YEŞİM PİRPIR

While feminist theory traces patriarchal influences on all spheres of life, feminist translation theory intends to rewrite patriarchal discourse in texts from a feminist perspective. This study aims at presenting an overview of feminist translation approaches and feminist translator's identity in Turkey through two feminist publishing houses established recently, Ayizi Books Publishing House and Guldunya Publishing House. For this aim, semi-structured interviews were conducted with three founders/editors and four women translators related to these feminist publishing houses. The collected data were analyzed via the descriptive analysis method widely used in social sciences in the light of the feminist translation theory and polysystem theory. In this qualitative study conducted with a descriptive approach, it is found that the feminist publishing houses in Turkey have published much more feminist books compared to other publishing houses in a short time, Turkish books and the translated books published by these feminist publishing houses notably influence the feminist literary system in Turkey, they have adopted a feminist ideology in terms of their translation strategies and their choice of translator and the women translators who have made translations within these publishing houses identify themselves as feminist translators. To make the foundation process of the feminist publishing houses much clearer, the editors from four traditional publishing houses (İletişim, Sel, Ayrıntı and Can) in Turkey that have published some works on feminism were also interviewed. As a result of this descriptive study, it is concluded that there are some publishing houses interested in feminist movement and publishing women's series in Turkey. However, the emergence of

feminist publishing houses, accordingly the developments in feminist publishing and the existence of feminist translators are groundbreaking progresses for translation studies and women's movement in Turkey.

Key Words: feminist publishing house, feminist translation, feminist translator, translation studies, women's movement

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, 2004 yılında töre cinayetine kurban giden Güldünya Tören adlı genç kadının adını yaşatan Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi aracılığıyla Türkiye’de feminist çevirinin ve feminist çevirmenin konumuna ışık tutmak amaçlanmaktadır. Artık birçok ülkede kendini gösteren kadın hareketi, ülkemizde de ataerkil zihniyetin yerleşik kalıplarını, yeterli ölçüde değil, ancak umut verici bir şekilde sarsmaya başlamıştır. Türkiye’de yakın dönemde kurulan bu iki feminist yayınevi de ülkemizdeki kadın hareketi adına başlı başlına büyük bir gelişmedir.

Bu tezin kâğıda dökülmeden önceki okuma ve düşünme sürecinde birçok kadının hikâyesine tanıklık ettim. Tezin bütüncesini oluşturan ve feminist yayınevleri kurucuları/editörleri ile bu yayınevlerine çeviriler yapmış olan kadın çevirmenler için ayrı ayrı hazırladığım görüşme soruları bu sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Sorularıma samimi ve tutarlı yanıtlar vererek bu çalışmaya katkıda bulundukları için her birine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Türkiye’deki feminist yayınevlerine, feminist çeviriye ve feminist çevirmene bir bakış açısı sunan bu betimleyici çalışma çeviribilim alanına onlar sayesinde kazandırıldı.

Yüksek lisans ders döneminden itibaren, kıymetli fikirleri, çalışmamıza duyduğu heyecanı ve desteğiyle hep yanımda olan sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuba Ayık Akça’ya çok teşekkür ediyorum. Lisans eğitimimi tamamladığım Dokuz Eylül Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü’ndeki değerli hocalarıma ve yüksek lisans eğitimimde üzerimde emeği olan İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü’ndeki tüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Bu çalışma henüz fikir aşamasındayken kapılarını çaldığım, görüşlerini aldığım ve doğru kaynaklara ulaşmamı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Emel Coşkun’a ve Dr. Öğr. Üyesi Ebru Ak’a teşekkür ederim. Yazma sürecinde bana inanmaktan vazgeçmeyen ve zaman zaman ilham kaynağım olan çalışma arkadaşım Elif Taşkın’a ve teyzem Sevim İncekara Arslan’a, dostluklarıyla yıllardır beni besleyen Funda Korkmaz Bora’ya ve Gözde Ata Sezgin’e teşekkürü bir borç bilirim. Bana okumayı sevdiren “ilk öğretmenim”

Mehmet Gldalı'ya Őukranlarıma sunarım. Çocukları olmaktan gurur duyduğum annem Meryem Pirpir'e ve babam Őerafettin Pirpir'e, hayatım boyunca en yakın arkadaşım olarak kalacak kardeşim Uğur Pirpir'e sonsuz teşekkürler.

YEŞİM PİRPİR

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZME TARİHSEL YAKLAŞIM

1.1. Batı’da Feminist Hareket.....	5
1.1.1. Milattan Önce Kadınlık Durumu.....	5
1.1.2. Milattan Sonra Kadınlık Durumu.....	8
1.1.3. Kadınlık Durumundan Feminizme	11
1.1.4. Feminist Hareketin Bugünü: Dördüncü Dalga Çıktı mı?	16
1.2. Feminizm Kavramı İçinde Toplumsal Cinsiyetin Tanımı ve Tarihçesi ..	20
1.3. Türkiye’de Feminist Hareket	25
1.3.1. Osmanlı’nın Son Yılları	26
1.3.2. Cumhuriyet’in İlk Yılları.....	29
1.3.3. 1980 Öncesi ve Sonrası.....	32
1.3.4. 1990’lı Yıllardan Günümüze	37

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST ÇEVİRİYE KURAMSAL YAKLAŞIM

2.1. Feminist Çeviri Kuramı	43
2.2. Çoğul Dizge Kuramı	48
2.3. Çalışma Alanı Olarak Feminizm ve Çeviribilim	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

3.1. Tezin Amacı.....	56
3.2. Tezin Yöntemi	57
3.2.1. Nitel Veri Analizi	57
3.2.2. Betimsel Analiz	58
3.2.3. Verilerin Toplanması.....	59
3.3. Bütüncenin Tanıtılması.....	59
3.3.1. Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi.....	59
3.4. Feminist Yayınevleriyle Yapılan Mülakatların Değerlendirilmesi	61
3.4.1. Kurucularla/Editörlerle Yapılan Mülakatların Değerlendirilmesi....	61
3.4.2. Çevirmenlerle Yapılan Mülakatların Değerlendirilmesi	79
3.5. Diğer Yayınevleriyle Yapılan Mülakatların Değerlendirilmesi	98
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	109
EKLER.....	117
Ek 1: Yayınevleriyle Mülakatlar.....	117
Ek 2: Çevirmenlerle Mülakatlar	130

GİRİŞ

“Eğer kurmaca eserler yazacaksa, bir kadının parası ve kendine ait bir odası olmalıdır.”

(Virginia Woolf, Kendine Ait Bir Oda)

“Ki bu küçük akarsu da zahmetle ulaşsın kahramanlık destanlarının seli yanı sıra, günün birinde yaşayacak olan o çok uzaklardaki, belki de daha mutlu insanlara.”

(Christa Wolf, Cassandra)

Kadınlar edebiyat sahnesine önceleri bir erkek kimliği ile çıkmak zorunda kalmışlardır. Yazdıkları eserlere kendi imzalarını değil, uydurdukları bir erkek imzası atmışlardır. Tarih boyunca evde kalmaya zorlanan kadınların ilginçtir ki, evde “kendilerine ait bir odaları” bile olmamıştır. Ancak birçok alanda özgürlükleri ellerinden alınan kadınları yazmaktan ve çevirmekten, bir başka deyişle, üretmekten hiçbir güç alıkoyamamıştır. Bu çalışma yazan ve çeviren kadınlara bir saygı niteliğindedir. Küçük akarsu sayılabilecek bu çalışmanın sele katkısı olursa şayet, tez yazarı da bu kadınlardan biri olabildiği için mutlu olacaktır.

Çalışmanın odak noktasını Türkiye’de yakın zamanda kurulan iki feminist yayınevi oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı, bu iki yayınevinin kuruluş sürecine ışık tutmak, çeviriye ve çevirmene yaklaşımlarını ve feminist hareketle ilişkilerini betimlemek ve bünyesinde çalışan kadın çevirmenlerin “feminist” bir kimliğe sahip olup olmadıklarını araştırmaktır. Buna göre çalışmada, Batı’da ve Türkiye’de bugüne kadar kadın hareketi alanında neler olmuştur? Türkiye’de bazı yayınevlerinin kadın kitaplıkları/dizileri varken feminist yayınevleri ne zaman ve neden ortaya çıkmıştır? Feminist yayınevleri ve çevirmenleri gerçekten feminist bir duruş sergilemekte midir? Feminist yayınevleri ve çıkardıkları çeviri eserler Türk edebiyatı çoğuldizgesini nasıl şekillendirmektedir? gibi sorulara yanıt aranacaktır.

Çeviribilimde bugün böyle bir çalışmayı mümkün kılan gelişme, James Holmes’un (1972) çeviriden ilk kez “translation studies” yani “çeviribilim” olarak

bahsettiği makalesi ile çevirinin farklı bilim dallarının egemenliğinde değil, kendi başına bir bilim dalı olarak görülmesine ve buna bağlı olarak çeviriyle ilgili kuramsal ve betimleyici çalışmalara öncü olmasıdır. Yazıcı'ya göre, daha önceleri çeviri yalnızca uygulama alanı olarak görüldüğü için çeviri sorunları derinlemesine tartışılmazken, çeviriye bir bilim dalı olarak yaklaşılması gerektiğini ileri süren Holmes sayesinde çeviri etkinlikten öteye geçerek akademik bir kimlik kazanmıştır (Yazıcı, 2010:17). Çeviribilimden ve kadın çalışmalarından beslenecek bu disiplinler arası çalışmada Türkiye'deki feminist yayınevleri ve çevirmenleri betimsel bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Çeviribilimde yapılan çalışmalarda akla ilk gelen dildir. Dil, etrafımızdakileri ve kendimizi anlamlandırmaya yarayan unsurlardan biridir (Spivak, 1993:179). Bu çalışma bağlamında feminist hareketin çeviriyle ilişkisi ele alınırken incelenecek unsur ise “ataerkil dil”dir. Ataerkil dil, dünyada olup biteni ve kadını erkek bakış açısıyla anlamlandırmaktadır. Ataerkil dil kadınların yaşantıları ve bedenleri üzerinde bir baskı kurmuştur. Bu baskının ortadan kalkmasının ataerkil dilin dönüştürülmesine bağlı olduğunun farkına varan kadınlar erkeklere, silahla değil kalemle savaş açmıştır. Kadınlar farklı dillerde yazılanları çeviriyle kendi dillerinde dönüştürmeye ve yeni şeyler yazmaya başlamıştır. Barbara Godard'a göre, Fransız feminist kuramcılarının ataerkil söylemi yıkmak için kaleme aldıkları ve çeşitli dil oyunlarını içeren metinler çevirmenleri bir hayli zorlamıştır. Söz konusu metinlerde geliştirilen söylem kuramları ve bu metinlerin İngilizceye çevrilme sürecinde üretilen çeviri kuramları metinlerin dil, toplumsal cinsiyet ve ideoloji bağlamında çevrilmesini gündeme getirmiştir (Godard, 1990:43). Günümüzde feminist yayınevlerinin varlık sebebi olan feminist çeviri ve feminist yazın böyle doğmuştur.

Son yıllarda çeviri politikaları ve feminist çalışmalar arasındaki ilişkiyi inceleyen akademik çalışmalar artmıştır. Feminist çeviri ilk kez 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında iki dilli Kanada'nın Quebec Eyaleti'nde, çeviri politikaları ile toplumsal cinsiyet politikaları arasındaki ilişkiye disiplinler arası bir çerçeve sunmak üzere politik bir eylem olarak ortaya çıkmıştır. Feminist çeviri “ideoloji” kavramını çeviri tartışmalarının merkezine koyarak ve çeviribilimde 1980'lerdeki “kültürel

dönüş”¹ adı verilen paradigma değişimine katkıda bulunarak çeviribilimi büyük ölçüde etkilemiştir (Castro ve Ergün, 2017:1). Ayık Akça’ya göre, “ideoloji” çeviri sürecinde önem verilmesi gereken bir parametredir. Çünkü çevirmen ideolojisi doğrultusunda çeviri yapar ve bu ideolojinin kavramlarını kullanmaya çalışır. Bir başka deyişle çeviride ideoloji, “incelenen çeviri metinlerin çevirmenlerinin veya çeviriyi talep eden kurumların ya da Türkçe kaleme alınmış metinlerin yazar/yazarlarının yaşam karşısında takındıkları tutumlar, geliştirdikleri tavırlar ve tüm bunların dile yansımalarıdır.” (Ayık Akça, 2012:51). Bu tezin amaçlarından biri de, Türkiye’deki feminist yayınevlerinin ve kadın çevirmenlerin “feminist ideolojiyi” ne kadar benimsediklerini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde Batı’da ve Türkiye’de kadın hareketinin tarihine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, feminizmin kökenleri ve tarihsel gelişimine genel bir bakış açısı sunmak üzere, ilk olarak Batı’da kadın hareketinin ilk çağlardan günümüze dek geçirdiği süreç ele alınacaktır. Aslında feminist hareket sadece Batı’da değil, dünyanın diğer bölgelerinde de mevcuttur ve yakın zamanda akademik çalışmalarda yer almaya başlamıştır (bkz. Ak, 2017; Castro ve Ergün, 2017). Ancak araştırmanın kısıtlılığından dolayı yalnızca Avrupa’da harekete öncülük olan bazı ülkelerdeki ve ABD’deki kadın hareketinin gelişimine bakılacaktır. Bu tercihin sebebi ise, Türkiye’de feminizm alanında ilk kavramların ve kuramların Batılı kaynaklardan yapılan çevirilerle oluşturulmasıdır. İkinci olarak, Türkiye’deki kadın hareketinin Osmanlı Devleti’nin son yıllarından günümüze kadar geçirdiği aşamalar ele alınacaktır. Ülkemizde feminist çalışmaların ve çevirilerin yoğunlaştığı 1980 sonrası dönem bu çalışma için kritik bir önem arz etmektedir. Feminizme tarihsel bir yaklaşım sunan bu bölümde, toplumsal cinsiyet kavramına ve tarihçesine de feminizm kavramı ile ilişkili olarak yer verilecektir. Toplumsal cinsiyet kavramı (gender) sosyolojiye Ann Oakley’nin 1972’de yazdığı **Sex, Gender and Society** adlı kitabıyla girmiştir. Celaleddin Vatandaş’a göre, “cinsiyet biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır.” (Vatandaş, 2007:29).

¹ Çeviriyi kültür aktarımı olarak gören yaklaşım.

İkinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilecektir. İlk olarak feminizm ile çeviribilimi bir araya getiren feminist çeviri kuramı kapsamında Luise von Flotow'un ve Sherry Simon'un görüşlerine yer verilecektir. Öncelikle feminist yazını, daha sonra da feminizm alanındaki akademik çalışmaları sınırlardan aşırın çevirinin feminist harekete ve feminist hareketin çeviribilime katkısı vurgulanacaktır. Çalışmada ikinci olarak, feminist yayınevlerinin ve yayımladıkları Türkçe feminist eserlerin ve çeviri eserlerin Türkiye'de feminist yazın dizgesinin oluşumunda oynadığı rol ve bu yayınevlerinin Türkiye'de hangi sosyo-kültürel ve siyasi yapı içerisinde kuruldukları Itamar Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramı ışığında ortaya koyulacaktır.

Çalışmanın uygulama kısmı olan üçüncü bölümde ilk olarak tezin amacı, araştırma soruları ve yöntemi betimlenecektir. Bu çalışmanın çıkış noktası, yukarıda bahsedildiği gibi, Türkiye'de feminist yayınevleri ışığında feminist çeviri yaklaşımlarını ve feminist çevirmen kimliğini değerlendirmek ve bu yayınevlerinden çıkan çevirilerin Türk edebiyatı çoğuldizgesini ne ölçüde şekillendirdiğini gözlemlemektir. Türkiye'de yakın dönemde kurulan iki feminist yayınevi "Güldünya Yayınları" ve "Ayizi Yayınevi" kurucuları/editerleriyle ve bu yayınevlerine çeviri yapan kadın çevirmenlerle yapılacak görüşmeler çalışmanın bütüncesini oluşturmaktadır. Bu yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanan veriler sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ile feminist çeviri kuramı ve çoğuldizge kuramı ışığında değerlendirilecektir. Ayrıca Türkiye'deki feminist yayınevlerinin kuruluş sürecini aydınlatmaya yardımcı olacağı düşünüldüğünden dört yayıneviyle (İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık, Ayrıntı Yayınları ve Can Yayınları) daha dar kapsamlı görüşmeler yapılacak, bu görüşmelerden çıkacak veriler feminist yayınevleriyle yapılacak görüşmelerden elde edilecek verilerle paralel olarak değerlendirilecektir.

Çalışmanın sonuç bölümünde, çalışmada sırasıyla yapılanlara, uygulama bölümünde elde edilen bulgulardan yapılan genel çıkarımlara ve bu çıkarımların bir değerlendirmesine yer verilecektir. Bu tezin, söz konusu yayınevleri ve çevirileri üzerine yapılacak farklı akademik çalışmalara ışık tutması umut edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZME TARİHSEL YAKLAŞIM

Bu çalışmada ilk olarak, ataerkinin izlerini sürmek adına, bugün artık daha çok kadının bilinçlenmesi ve örgütlenmesi ile dünyanın dört bir yanına yayılan kadın hareketinin geçmişten günümüze tarihsel gelişimi Batı ve Türkiye örnekleri üzerinden verilecektir. Bell Hooks **Feminizm Herkes İçindir** adlı eserinin giriş kısmında kısa ve öz bir feminizm tanımı yapmaktadır. Hooks’a göre, “feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir” (Hooks, 2016:9). Bu tanım kadın hareketinin neden ortaya çıktığını ve ne ile mücadele ettiğini vurgulamaktadır. Bu araştırma kapsamına giren ve ataerkil söylemi yıkmaya çalışan kadın yazarlar ve kadın çevirmenler de ataerkil zihniyetin dayattığı uygulamalara son vermeye çalışan kadınlardandır.

Çalışmanın bu bölümünde, yazının icadından önceki dönemlerde kadınların aile ve topluluk içindeki konumlarına ait çıkarımlardan ve sonraki dönemlerde sosyal ve ekonomik yaşamın değişmesiyle kadının da değişen konumundan bahsedilecektir. Toplulukların ilk çağlardan itibaren kadını çoğu zaman geri plana atan sosyal, kültürel, ekonomik, ahlaki ve dini yapılarına ışık tutulmaya çalışılarak kadın hareketinin kökleri araştırılacaktır. Kadın çalışmalarıyla kesiştiği ve bu bölümü tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünüldüğü için toplumsal cinsiyet kavramının tanımına ve kısa tarihine de bu bölümde yer verilecektir.

1.1. BATI’DA FEMİNİST HAREKET

Bu bölümde, eski çağlardan günümüze Batı’daki kadın hareketinin tarihine genel bir bakış açısı sunulması amaçlanmıştır.

1.1.1. Milattan Önce Kadınlık Durumu²

Cinslerin, sınıfların ve halkların birbirleriyle uyum içerisinde yaşamasının cins ayrımı gözetmeksizin herkese adil davranılmasına bağlı olduğunu savunan

² Milattan Önce Kadınlık Durumu alt başlığı Juliet Mitchell’in 1981 yılında **Women’s Estate** adıyla yazdığı ve 1985 yılında Kadın Çevresi Yayınları tarafından Türkçeye **Kadınlık Durumu** olarak çevrilen kitabından esinlenilerek yazılmıştır.

Andrée Michel **Le Féminisme** [Feminizm]³ adlı yapıtında 2 milyon yıl öncesinden 20. yüzyıla kadar geçen sürede, zaman içinde toplumlara dönüşen toplulukların yaşadığı sosyal, siyasal, bilimsel ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda kadınlık durumunu anlatmaktadır.

Yontma Taş veya Kabataş Devri olarak da bilinen, bilimsel adıyla Paleolitik Çağ'da insanlar doğadan yalnızca ihtiyaçlarını karşılıyordu. Kadınlar topluyor, hatta erkeklerle birlikte avlanıyordu. İhtiyaçlarından fazlasını almayan bu göçebe topluluklarda yiyecek artmadığı için, nüfus da artmıyordu. Avlanmada silah kullansalar da, mezarlarda silah darbesi almış insan iskeletlerine rastlanmadığından bu toplulukların birbirleriyle savaşmadıkları ileri sürülür. Bu topluluklar sürekli yer değiştirdikleri için özel mülkiyetin olmaması insanlar arasında bir sınıf kavramının, dolayısıyla da sömürünün ortaya çıkmasını engellemiştir. Cinsel özelliklerinin açıkça tasvir edildiği kadın heykelcikleri, o dönemde soyun devamında erkeğin değil kadının rolünün bilindiğini gösterir. Bu nedenle kadının topluluktaki yeri erkeğinkinden üstündür denilebilir. Bu topluluklarda hüküm süren istikrar ve barış ise bu dönemde henüz onlara yabancı olan sömürgecilik, ırkçılık ve pazar ekonomisi ile bozulacaktır (Michel, 1993:11-14).

Taş Devri'nin son çağında, MÖ on binli yıllara gelindiğinde (1. Neolitik Devrim) göçebe topluluklar iklim şartlarının değişmesiyle toprağı ekip biçmeye başlar. Toplayıcılığın yanı sıra çapa ile tarım yapmaya başlayan bu insanlar küçük köyler kurarak yerleşik düzene geçer. Kadınlar tohumların ve yabani tahılların yeniden ürediğini keşfeder. Bunları saklamak için çömlek, öğütmek içinse değirmen yapar. Bu nedenle bazı tarihçiler tarımın kadınların icadı olduğunu ileri sürmektedir. Tohumların yeşerdiği toprak doğurgan bir kadına benzetildiği için insanların tapındıkları ilahlar tanrıçalardır. Anaerkil bir yapıda oldukları anlaşılan bu topluluklar savaşla henüz tanışmamıştır (Michel, 1993:15,16).

Öküz, su, rüzgâr gücü gibi yeni enerji kaynaklarının, su ve rüzgâr değirmenleri, yelkenli gemi, saban gibi o döneme göre bazı ileri tekniklerin

³ 1979 yılında yazılan bu kitabın Türkçesi ilk kez 1984 yılında Kadın Çevresi Yayınları tarafından çıkartılmıştır.

bulunmasıyla MÖ 6000-3000 yıllarını kapsayan Orta Neolitik Devrim'e geçilir. Sabanın bulunmasıyla tarım alanları genişler. Bahçede çapa ile tarım yapan kadının yerini tarlada saban ile tarım yapan erkek alır. Yetiştirilen yiyecekler arttığı için, nüfus da artar. Nüfusun artması ise tam anlamıyla yerleşik düzene geçilmesini hızlandırır. Küçük köyler kasabalara, kasabalar da kentlere dönüşür. İnsanların tarım topraklarına sahip olması özel mülkiyet kavramını doğurur. Özel mülkiyetin ve ihtiyaçtan fazla üretimin olduğu yerde bazı insanlar zengin olur. Köleliğe dayalı devlet anlayışının, cinsler arası iş bölümünün ve sosyal sınıfların temeli buna dayanır. Bu yüzden ilk sınıf çatışmasına bu dönemde kurulan kentlerde rastlanır. Sosyal sınıfların ortaya çıkmasıyla ise kadınların durumu bozulur. Göçebe topluluklarda avlanılan bölgeleri korumak için ittifak niyetiyle kabile dışı evlilikler (egzogam) yapılırken, yerleşik düzene geçildiğinde ailenin büyümesi için kabile içi evlilikler (endogami) yapılmaya başlanır. Kadınlar doğurganlıklarıyla bir çeşit araca dönüşür. Böylece kabileler arası uzlaşma yerini savaşa bırakır (Michel, 1993:17,18). Savaş yayılmacı bir anlayışın benimsendiğinin de göstergesidir.

Avcı, toplayıcı ve balıkçı rollerindeki eski insanlar ihtiyaçlarından fazlasına göz dikmediğinden doğal kaynakları tüketmez, doğayı korur ve birbirleriyle mücadele etmezdi. Ancak tarım yapmaya başlayan çiftçi rolündeki insanlar tarlasını korumak için o topraklarda büyüyen ağaçları keser, topraklarına giren hayvanları ve insanları öldürür (Michel, 1993:18,19). Buradan üretici halkların savaşa daha yatkın oldukları anlaşılmaktadır.

Kadın heykelcikler yerine erkekleri tasvir eden heykelciklerin çoğalması soyun devamında erkeğin/babanın rolünün anlaşıldığını ve böylece kadının erkekten üstün ya da en azından ona eşit bir konumdan ikincil bir konuma düştüğünü gösterir (Michel, 1993:19). Erkeğin üremedeki rolü kadını ikinci plana itince, cinsler arası ilişkiler kadınların aleyhine bozulmuş olur.

Günümüzde kadınların başlıca sorunlarından olan kamusal-özel alan ayırımı göçebe topluluklarda rastlanmaz. Çünkü bu tür topluluklarda kadınlar eve kapatılmamıştır. Kadınlar erkeklerle benzer sorumluluklara ve yetkilere sahiptir ve sosyal hayatta onlara denk ya da onlardan üstün konumdadır. Ancak önceleri

erkeklerle birlikte iş yapan ve toplumda yeri olan kadınlar yerleşik düzene geçildiğinde eve hapsedilir. Kentleşmenin yol açtığı kamusal-özel alan ayrımı ve cinsler arası iş bölümü kadını erkeğe tabi kılar ve sosyal hayattan dışlar.

MÖ yaşamış topluluklara bakıldığında, kadınların birçok alandan yavaş yavaş nasıl soyutlandığına tanık oluruz. Doğayla barış içinde yaşayan göçebe topluluklar, iklim değişikliklerinin de etkisiyle, tarım yapmaya, bu nedenle toprak, diğer bir deyişle özel mülkiyet sahibi olmaya ve bu toprakları genişletmek için hem birbirleriyle hem de doğayla savaşılmaya başlamıştır. Bu toprak sahipleri kadınların siyasi ve dini yetkilerini kimi zaman güçle, kimi zaman yasalarla ellerinden almıştır. Kentlerin ve ticaretin gelişmesiyle sosyal sınıflar ortaya çıkmış, orta sınıftan olan ve sınıf atlamak isteyen tacirler ise eşlerini zanaatkar üretimden ve siyasetten çekmiştir. Eski toplulukların dini ayinleri de kadınların erkeklerden daha aşağı bir konuma itilmesi yönünde değişmiştir. Önceleri sadece kadına atfedilen üreme rolü erkeğe geçince Ana Tanrıçaya oğul, aşık, erkek kardeş veya koca gibi erkek bir eş bulunmuştur. Hatta Atina'da ve Mısır'da Ana Tanrıça Tanrı Babaya dönüşmüştür. Bu dini ayinlerin zamanla ataerkil bir özellik kazandığını ve kadınları ikinci sınıf vatandaş yerine koyduğunu görüyoruz. Batı'da, özellikle engizisyon döneminde bu tür baskılar zirveye ulaşmıştır (Michel, 1993:21,22).

1.1.2. Milattan Sonra Kadınlık Durumu

Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne denk gelen ve 5.-9. yüzyılları kapsayan feodal dönem öncesinde Germen ve Frank kavimlerinde kadınlar rahibe ve savaşçı olabiliyordu. İmparatorluğun çöküşü kadınların özgürleşmesinin yolunu açmıştır. 6. ve 7. yüzyıllarda kadınlar manastır kurarak insanları ve toprakları yönetebiliyordu. Fransa'daki ve İngiltere'deki karma manastırlarda üst düzey yöneticiler çoğu zaman kadındı. Barbarları Hristiyanlaştırma, yeni toprakları tarıma açma ve dini eğitim verme görevlerini üstlenen manastırlardaki kadınlar ve erkekler aynı kurallara uymaktaydı. O dönemde kadınlar eşlerinden daha eğitilirdi. 5.-10. yüzyıllar arasında Avrupa'daki tek tiyatro yazarı Alman bir rahibe olan Gandersheimli Hroswitha'dır. Manastır yöneticisi kadınlar, kraliçeler ve prensesler kız ve erkek çocukları eğiterek ve eşlerini ve halklarını Hristiyan olmaya ikna ederek Katolik

dinin yayılmasına yardım ederler. Krallar ve imparatorlar ise Roma İmparatorluğu'ndan arda kalan tek kuruluşa, kiliseye boyun eğler. Çok eşlilik yayılır ve boşanma yasaklanır. Feodal dönemin başlarında (10. ve 11. yüzyıllar) imparatorluklar dağılır ve büyük topraklar parçalanır. Şato sahibi kadınlar siyasette ve ekonomide önemli konumlara gelir. Kralların ve prenslerin eşlerine, kız kardeşlerine ve kızlarına geniş yetkiler tanınır. Bizans İmparatorluğu'nda ise kraliçelerin ve bilimle uğraşan kadınların sayısı bir hayli yüksektir. Üniversitelerde çok sayıda kadın hoca bulunur. 8.-9. yüzyıllarda Müslüman kadınlar din bilimiyle, şiirle, hukukla, yönetimle ve sosyal kurumlarla ilgilenir. İspanya, Irak, İran gibi ülkelerdeki tanınmış üniversitelerde dersler verir. 12. yüzyıla kadar Batı'da ve Doğu'da kadınlar benzer şartlarda yaşamışlardır. Kadınlar toplumsal yaşamdan dışlanmamıştır. Fakat bazı erkekler, özellikle Müslüman dünyasında halifeler kadınları kısıtlamaya girişmişlerdir (Michel, 1993:24-29).

12.-14. yüzyıllar arasında, yani Rönesans'tan önce, ticaretin gelişmesi ve kentlerin canlanmasıyla merkezi devletler ortaya çıkar. Daha önceki merkezi yapılarda olduğu gibi kadınlar siyasetten uzaklaştırılır. Kilisedeki görevleri ellerinden alınır. Kızlar manastıra giderken, erkekler katedraller etrafında kurulan üniversitelere gider. Bu da kadın-erkek arasında eğitim farkına yol açar. Bu farktan dolayı, erkekler kadınların cerrahlık ve berberlik gibi bazı mesleklerde çalışmasını istemez. 15. ve 16. yüzyıllarda, Rönesans Dönemi'nde, kilise sayesinde ve ticaretle canlanan orta sınıf, kadını aileye, günümüz deyişiyle özel alana hapseder. Kadınları eşlerinden daha aşağı bir konuma çeken kanunlar yapılır. 20. yüzyılın ortalarına dek Protestan ülkelerin orta sınıflarında zevce-kadın modeli benimsenir. Çalışan kadınların ve erkeklerin kazandıkları ücretler arasındaki fark artar. Manastırlar kapatılır, kızlar erkeklerin gittiği üniversitelere alınmaz, böylece bir meslek edinemez. Dönemin resim, müzik gibi sanat dallarıyla uğraşan kadınlar eserlerine eşlerinin imzalarını atar ve bu kadınların sayıları da giderek azalır (Michel, 1993:29-38). Roma İmparatorluğu'nun parçalanması üzerine otorite boşluğunda ortaya çıkan ve 10. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında yaygın bir toplum yapılanması olan feodalizm, ekonomik, siyasi ve sosyal yapıyı değiştirmiştir. Kadınlar bu değişimden olumsuz etkilenmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda baskıcı kilisenin yerini parlamenter rejimler alır. Feodal ekonomiden sanayiye dayalı ekonomiye geçilir. Sanayi için pazara ihtiyaç duyan ülkeler sömürge savaşına girer. Kolonilerin sömürülmesiyle biriken sermaye, zanaatçı atölyelerin kapatılıp, yerlerine fabrikaların açılmasına sebep olur. Sömürgelerde bazı insanlar katledilir, bazılarıysa köle olarak alınır. Buralardan elde edilen gelirlerle sermaye birikir. Avrupa zenginleşirken, Asya, Afrika gibi kıtalar fakirleşir. Buradaki kadınlar köle ticareti ile sömürülür. Avrupa’da ise kadının ev içi emeği meta üretiminden sayılmadığı için kadın ile erkek arasındaki fark büyür. Bunun sebebi, o dönemde insanın değerinin ürettiği meta ile eş değer görülmesidir. Ev içi emeği emekten sayılmayan burjuva ve orta sınıf kadınları tembel olarak nitelendirilir. Kadınlar yaşananlara farklı şekillerde direnir. Örneğin, 17. yüzyılda Avrupa’da “mavi çoraplılar” (bluestockings) diye adlandırılan soylu, okumuş kadınlar edebiyat salonları açar. İngiltere’de derebeyi kadınlar topraklarını savunmak için savaşı. 1645’te 5000 kadın Avam Kamarası önünde toplanarak iç savaşı protesto eder. Bazı meslek dallarından kadınlar parlamentoya çeşitli konularda şikâyet dilekçeleri verir. Amerikan kolonilerinin yöneticileri kadınlara İngiltere’dekinden daha fazla hak tanıdığından, ezilen bazı İngiliz kadınlar “Yeni Dünyaya” göçer (Michel, 1993:40-44).

Fransız Devriminden etkilenen Mary Wollstonecraft (1759-1797) 1792’de **Vindication of Women’s Rights** [Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi] adında feminist bir deneme yayımlar. Wollstonecraft denemesinde kızların erkeklerle eşit eğitim görme imkânını ortadan kaldıran burjuvaları eleştirir ve J. J. Rousseau’nun kadını ev işine mahkûm eden görüşlerine karşı çıkar. İngiltere’de çeşitli ayaklanmalarda yer alanların yarısı kadınlardır. Fransız Devrimi’nde de kadının önemli bir rolü vardır. Fransız kadın yazar ve filozof Olypme de Gouges bir **Kadın Hakları Bildirgesi** yayımlar. Sonuç olarak, erkeklere bireysel haklar, siyasi sorumluluklar vb. verilirken, kadınlar bunlardan uzak tutulur. Bu da özellikle okumuş kadınları isyana teşvik eder. 18. yüzyıl kadınları kadın-erkek arasındaki çifte ahlak standardını reddeder ve birtakım siyasi haklar talep eder. Siyaset adamlarının kadını ve erkeği eşit vatandaşlar olarak görmediğini anlar. O zamana dek çeşitli Avrupa ülkelerinde benzer eylemlere katılan kadınlar sözde devrimcilerin kendilerini

dışladığını görünce kendi ortak kaderleri için savaşmayı öğrenir (Michel, 1993:45-50). Tüm bunlar feminist mücadelenin ilk kıvılcımlarıdır.

Yukarıda bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere orta çağda özel alana tıkılan kadınların kamusal alanda pek fazla değeri yoktur. Seslerini duyurmak istediklerinde de eziyet görmüşlerdir. Kadın hakları için mücadele aslında ilk kez 18. yüzyılda Fransız ve Amerikan Devrimleri'nde dillendirilen insan hakları için mücadeleyle eş zamanlı yürütülmüştür. Kadınlar özellikle Fransız Devrimi'nde etkin rol oynamıştır. Örneğin, devrimden etkilenip kaleme aldığı kitabında Wollstonecraft (1792) kadınlar için özgür eğitim ve ekonomik bağımsızlık talep etmiştir. Bu talep hayata geçmese bile, insanların dikkatini çekmesi açısından önemlidir (Arat, 1991:15,16).

1.1.3. Kadınlık Durumundan Feminizme

“Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?”

Mary Astel

(Necla ARAT, Feminizmin ABCsi)

Feminizmin, kişi haklarına ve sorumluluklarına önem veren ve kadının eğitim gördüğünde erkekle eşit güçte olacağını savunan aydın kadınların ortaya çıktığı 17. yüzyıl İngiltere'sinde, Rönesans'ın etkisiyle doğduğunu savunan Arat'a göre feminizm, kadın-erkek eşitliğini hedefleyen bir burjuva hareketidir. Bu dönemde kadınlar, erkekleri ve kadınları iki farklı toplumsal grup olarak kabul etmiş, ancak iki cinsin birbirinden doğal olarak farklı olduğu kanısını reddetmiştir. Kadınların ezilmesi durumunun geleneksel olduğunu düşündükleri için doğrudan erkekleri değil, bu ezilmeye izin veren yönetimi eleştirmiştir. 17. yüzyıl feministleri kadının erkekten aşağı görülmesine karşı çıkmış, ancak kadın-erkek eşitsizliğiyle mücadele edecek bir örgütlenmeye henüz girişmemiştir. Kadınlar, örgütlü olmamakla birlikte, bir araya gelerek hakları için ilk defa Fransız Devrimi'nde savaşmıştır. Fransa'daki yoksulluk, halka kötü davranan siyasiler ve özellikle devrim senesinde yaşanan kıtlık birçok kadını fuhşa itmiştir. Kadınların Versay Sarayı'na saldırılmalarıyla devrim fitillenmiştir (Arat, 1991:22-24). Çeşitli meslek gruplarından veya işsiz 4000 kadın

saraya yürümüştür. Kadınlar oy kullanma, siyasette söz sahibi olma, örgüt kurma gibi haklar talep etmiştir (Michel, 1984:47,48).

Kadınların isteklerini tamamıyla elde edememiş olması, hak mücadelesinde örgütlenmeye gereksinimleri olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Kadınlar bundan sonra Fransa’da çeşitli kulüpler açmıştır. Sonu giyotine gönderilmek olan devrim teorisyeni Marquis de Condorcet kadınlar için eşit haklar talep ettiği **Kadınların Tam Yurttaşlığa Kabulü** (1790) adlı denemesinden sonra kadınlara mirasta eşitlik ve boşanma hakları tanınmıştır. Meclisin “Erkeklerin Haklarını” (1793) ilan etmesine karşılık Madam Roland, Rose Lacombe ve Olypme de Gouges gibi devrimci kadınlar “Kadın Haklarını” yazmışlardır. Bu üç kadının da hayatına yine giyotinle son verilmiştir. Meclis açılan kadın kulüplerini kapatmış, iktidardaki Talleyrand kız çocuklarının eğitim haklarını ellerinden alan bir politika uygulamıştır. Bu siyaset adamının cinsiyet ayrımcılığı güden politikasını ve Rousseau’nun geleneksel siyasi ideolojiyi yansıtan ve cinsiyet ayrımcılığını destekleyen görüşlerini ilk kez İngiliz feminist Mary Wollstonecraft (1792) kitabında katı bir dille eleştirmiştir. Wollstonecraft’a göre, kızların bebeklerden, erkeklerin gürültülü etkinliklerden hoşlanması gibi davranış farklılıklarını toplumun kendisi yaratmaktadır (Arat, 1991:24-26).

Kadınlar Fransız Devrimi’nde Fransız erkeklerinin yanında krallığı savunan Avrupa’ya karşı savaşa da, savaşın sonunda eşitlik, özgürlük gibi ideallere ve siyasal haklara kavuşamamıştır. Kamusal alandan yine dışlanan kadınlar özel alana, yani ailelerine döndüğü için oy hakkına ancak 1944 yılında ulaşabilmiştir. Ne Amerika’da, ne de Avrupa’da kadın ile erkeğin sosyal ve siyasal hayatta eşit konuma gelmesi kolay olmuştur. İngiltere’de kadınlara oy hakkı konusu ilk defa 1867’de İngiliz filozof ve iktisatçı John Stuart Mill tarafından gündeme getirilmiştir. Mill parlamento’ya verdiği önerge reddedilince “The Subjection of Woman” (1869) [Kadınların Boyun Eğmişliği] başlıklı bir makale yazmıştır. Çeşitli eleştirmenlerce feministlerin İncil’i kabul edilen bu eser Avrupa’da ve Amerika’da büyük ses getirmiş, sonrasında kadınların dünyada ilk güçlü ve örgütlü direnişi olan ve sufraget

akımını⁴ yayan “Suffrage Dernekleri” kurulmuştur. İngilizler oy hakkını Fransa’dan daha önce, 1928’de elde etmiştir. Almanya’da ise kadın haklarını ilk savunan feminist kadın Luise Otto’dur. Fransız Devrimi’nin getirdiği sosyalist düşünceyle, Almanya’daki feministler kadınların ve işçi sınıfının sömürülmesine karşı çıkmış, kadınların ancak sosyal sınıflar kaldırıldığı zaman özgür olacağını savunmuştur. Karl Max toplumun gelişmişlik düzeyini kadınlarınkiyle eş tutmuş, August Bebel 1883’te yazdığı **Die Frau und Der Sozialismus** [Kadın ve Sosyalizm] adlı kitabında kadınların haklarına ancak iş hayatına girerek ulaşacaklarını dile getirmiştir. Almanya’da kadınlar 1918’de I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra oy hakkı kazanmıştır (Arat, 1991:26-29).

Amerika’da ise feminist hareketin köleliğe karşı savaşa eş zamanlı yürütüldüğü görülür. Margaret Fuller ve Frances Wright gibi Amerikalı aydın feminist kadınlar toplumların gelişmesinin akılcılığa (rasyonalizm) ve her iki cinsin de eşit eğitim almasına dayandığını belirtmiştir. İlk kadın hakları toplantısı 1848’te New York’ta yapılmış, bu toplantı **Seneca Falls Bildirgesi** olarak tarihe geçmiştir. Bu bildirgenin yayımlanmasının ardından oy hakkı için kampanyalar ve konferanslar düzenlenmiş, toplu imza dilekçeleri verilmiştir. 1860 sonrasında kolejlerde ve üniversitelerde karma eğitime geçilmiş, kadınlar erkeklerin yaptığı işleri yapmaya başlamış, fuhşa savaş açılmış, çalışma şartlarında iyileştirme, sendika kurma, cinsel özgürlük gibi konularda çalışılmıştır. 1861-1865 arasında patlak veren iç savaştan dolayı bu hareket bir süreliğine durmuştur. Köleliğin kaldırıldığı ve zencilere oy hakkının tanındığı bu savaşın sonunda kadınlara henüz oy hakkı tanınmadığı için Oy Hakkı İçin Ulusal Kadınlar Derneği [National Women’s Suffrage Association] kurulmuştur. 1920’de anayasada yapılan bir değişiklikte kadınlara oy hakkı verilmiştir. Emma Goldman ve Margaret Sanger gibi isimler doğum kontrolü için mücadele etmiştir. Amerikan Kongresi’ne 1923’te ABD hukuku önünde kadın ve erkek herkesin eşit olmasını öngören Eşit Haklar Düzeltmesi teklif edilmiştir. Bu düzeltme bazı iş yasalarını kadınların aleyhine kaldırdığı için feministler kendi aralarında bölünmüşlerdir. Bu bölünme kadınların 1960’lı yıllara kadar siyasetten uzak kalmasına sebep olmuştur (Arat, 1991:30-35).

⁴ Süfrajat Akımı: Oy hakkı elde etmek için örgütlenen İngiliz kadınların başlattığı akım.

19. yüzyılda emperyalizme ve sömürgeciliğe bağlı olarak hız kazanan kapitalizm meta üretiminden olduğu kadar meta dışı üretimden de beslenmiştir. Meta dışı üretim kadınların ev içi emeğine verilen addır. Ev içi emeği meta üretiminin devamı, meta üretimi de kapitalizmin devamı için gereklidir. İşçi eşlerinin evde kalarak işe gidenlere yemek yapması, kadınların atölyelerde eşlerine yardım etmesi, ve “aile bütçesine destek” adı altında fabrikalarda düşük ücretlere çalışması gibi hususlar 19. yüzyılın ev kadını ideolojisini oluşturmuştur. İş verilmeyen bekâr kadınlar ise fuhuş yapmak zorunda kalmıştır. Orta sınıftan ve işçi sınıfından kadınlar “ekmek ve gül”⁵, burjuva kadınları ise ekonomik ve siyasal haklar için savaşımıştır (Michel, 1993:51-53).

19. yüzyılda feminizm devrimci sosyalizmle ilişkilendirilmiştir. 1848 İşçi Devrimi⁶’ne birçok kadın katılmıştır. Fransız yazar, sosyalist ve kadın hakları savunucusu Flora Tristan, kadın ve erkek herkese çalışma hakkı verilmesi için uğraşmıştır. Fransa’da bu dönemdeki kadın kurtuluşu hareketleri “halkçı feminizm” türünü doğurmuştur. Kadın sorununun sosyal bir sorun olduğunu ileri süren bu feminizm türü, belirli düzeyde eğitim almış kadınlar ile orta sınıftan ve işçi sınıfından gelen kadınlar arasında kabul görmüştür. Bu kadınlar kadının kurtuluşunun sosyal toplum düzenine geçilmesiyle gerçekleşeceğine inanmıştır. Kurulan çeşitli sendikalarla kadınlara çalışma hakları verilmiş, kadın kulüpleri ve kreşler açılmıştır (Michel, 1993:55-59).

19. yüzyılın ortasından itibaren kadınların kurtuluşunun erkeklerin değil kadınların elinde olduğu düşüncesi birçok yayın organı vasıtasıyla tüm kamuoyuna duyurulmuştur. İngiltere’de, evli kadınların çıkarlarını eşlerinin değil kendilerinin korumaları gerektiğini belirten ilk feminist manifesto 1825’te William Thompson tarafından yazılmıştır. İsveç’teki ve Almanya’daki feminist hareketler siyasi katılıma değil, daha çok evlilik kurumunun değiştirilmesine ilişkin olmuştur. Fransa’da kız çocuklarına ortaöğretim ve üniversite kapıları açılmış, ABD’de kadınlar kendi üniversitelerini kendileri kurmuştur. 19. yüzyıl feminist hareketleri sonunda tüm dünya kadınlarının birleşmesi ve birbirlerine yardım etmesi gerektiği görüşünde

⁵ Ekmek ve gül: 1908’de İngiltere’de 15 bin kadın işçinin yaptığı yürüyüşte attıkları slogan.

⁶ İşçi Devrimi: Fransa’da 1830 ve 1848 yılları arasında işçilerin başlattığı özgürlük hareketi.

buluşmuştur. Bu amaçla 1888'de Uluslararası Kadınlar Konseyi [International Council of Women] kurulmuştur (Michel, 1993:62-66).

20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa ülkelerinde Uluslararası Kadınlar Konseyi'nin herhangi bir din ayrımı gözetmeksizin işçi kadınlarının ve burjuva kadınlarının katıldığı şubeleri açılmıştır. 1904'te ABD'de ve İngiltere'de Uluslararası Kadın Oy Hakları Birliği [The International Woman Suffrage Alliance] kurulmuştur. Farklı ülkelerde şube açan bu birlik dönemin milliyetçi politikasına karşılık uluslararası bir politika izlemiştir. I. Dünya Savaşı sırasında kadınlar savaşa katılan erkekler yerine silah fabrikalarında çalışmıştır. Uluslararası Kadınlar Konseyi kadınları savaş sürerken Lahey'de toplanarak barış çağrısında bulunmuş ve Versay Antlaşması'na eşit işe eşit ücret maddesini koydurmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında 21 ülkede⁷ kadınlar oy hakkına kavuşmuştur. Cenevre'de kadın örgütlerini temsil eden bir komite kurulmuş, bu komite Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Çalışma Örgütü ile kadınları ilgilendiren konularda görüşmeler yapmıştır (Michel, 1993:69-72).

Savaş sonrası dünyaya faşizm egemen olmuş, örneğin Nazi Almanyası'nda '3K' (Kind, Küche, Kirche)⁸ sloganı ile kadın eve kapatılmış, Franco İspanyası'nda Cumhuriyet Dönemi'nde kadınlara tanınan tüm haklar kaybedilmiştir. 1936'da patlak veren II. Dünya Savaşı'nda kadınlar hem ordu ve gerilla kuvvetlerinde silahlaltına girerek, hem de silah üretiminde yer alarak tüm Avrupa'da faşizmle mücadele etmiştir. 1945'te savaş bittikten sonra İngiltere'de erkeklere yer açmak için kadınlardan evlerine dönmeleri istenmiş, çalışmakta ısrar eden kadınlara ise çok düşük ücretler ödenmiştir. ABD'de çalışan kadın sayısı İngiltere'deki kadar azalmasa da, kadınları zora sokacak adımlar atılmış, kreşler ve yuvalar kapatılmıştır. Fransa'da kadınlara birtakım siyasi haklar verilmiş, ancak aile hukukunda yeterli düzenlemeler yapılmamıştır. Fransız yazar ve feminist filozof Simone de Beauvoir 1947'de **Le Deuxieme Sexe** [İkinci Cins] başlıklı bir kitap çıkarmıştır. Bu kitapta Beauvoir, kadına biçilen rolün doğadan değil, önyargılar, örfler ve yasalardan kaynaklandığını,

⁷ Avusturya, İngiliz Doğu Afrika, Kanada, Kırım, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Almanya, İngiltere, Macaristan, İzlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Rodezya, Rusya, İsveç, Ukrayna, ABD (Michel, 1993:72).

⁸ Çocuk, mutfak ve kilise anlamlarına gelen Almanca kelimeler.

evlilik kurumunun kadını ikincil konuma ittiği için kaldırılması gerektiğini ve kadınların ekonomik özgürlükleri için bir meslek sahibi olmaları gerektiğini belirtmiştir. Amerikalı ve Fransız birçok kadın feminist mücadelede bu kitaptan oldukça etkilenmiştir. Kısacası II. Dünya Savaşı'nı takip eden yirmi yıl boyunca kadınlar toplumun üretim ve yeniden üretim mekanizmalarında araç olarak görülmeye devam edilmiştir (Michel, 1993:76-82).

1.1.4. Feminist Hareketin Bugünü: Dördüncü Dalga Çıktı mı?

Feminist hareketin tarihsel gelişimi birçok kaynakta “dalgalar” ile ifade edilmektedir. Önceki bölümlerde feminist hareketin tarihi birtakım önemli olaylar, kişiler ve eserler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak bazı güncel yazılarda feminist hareketin bugün geldiği yeri tarif etmek için dördüncü dalga ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölümde bu ifadeyi anlaşılır kılmak için feminist hareketin tarihi bir kez daha, ancak kısaca dalgalar üzerinden betimlenecektir. Feminist hareketin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dalgası, bu dalgaların hangi yıllara denk geldiği ve hangi fikirleri ön plana çıkardığı anlatılmaya çalışılacaktır.

Batı Avrupa’da 15., 16. ve 17. yüzyıllarda feminist hareketin izleri görülmektedir. Bugün kadınların ilgilendiği birçok konu o zaman da gündemdeydi. Ancak kadınların bu dönemdeki çabaları 18. yüzyılda çoğunlukla bastırılmıştır. Tarihçiler 18. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına kadar geçen süreyi feminizmin “birinci dalgası” olarak nitelendirmektedir (Donovan, 2015:15). Aydınlanma Çağı ile başlayan bu dönemde feministler Fransız (1789-1799) ve Amerikan Devrimleri (1775-1783) ile hareketlenmiştir. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’ndeki (1776) ve Fransız İnsan Hakları Bildirisi’ndeki (1789) insanların doğal hakları olduğu ve yönetimlerin bunlara karışamayacağı fikri birinci dalga feministlerine ilham vermiştir (Donovan, 2015:22). Prof. Dr. Ömer Çuha birinci dalgayı şöyle tanımlamaktadır:

Birinci dalga kadın hareketi özellikle kadınların da kamusal alanda var olması talebi üzerinden gelişen bir harekettir. Bu hareketin temel söylemi kadınların da erkekler gibi, erkeklerin yer aldığı her alanda yer alabileceğidir. Bu bakımdan bu büyük ölçüde bir eşitlik söylemidir ve burada temel referans da erkektir. Dolayısıyla temel

dürtü erkek gibi olmak ve ekonomik, sosyal, eğitim, vs. alanlarında erkeğin elde ettiklerini elde etmektir.⁹

Bu süreçte kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olduklarını savunmuşlardır. Amerika’da feminizm kölelik karşıtı hareketten beslenmiştir. Ancak Aydınlanmacı görüşe göre, dünya düzenini sağlayan akıl ve matematiksel ilkeler birincil, akıldan uzak olan duygular, ahlak, inanç ve yargılar ikincildi. Buna göre akli simgeleyen erkek birincil, duyguları simgeleyen kadın ise ikincil konumdaydı. Devrimlerde erkeklerle mücadele eden kadınların, devrim sonrasında erkeklerle eşit haklara sahip olma talepleri karşılanmamıştır. Dahası, Sanayi Devrimi kadını eve, yani özel alana hapsetmiştir. “Akılcı erkekler” kamusal alanda boy gösterirken, “akılcılıktan uzak kadınlar” özel alanlarında kalmıştır. Aydınlanmacı görüş ayrıca kadınları kocalarının bir parçası gibi görüp, onları evlilikte ve boşanmada birçok haktan mahrum bırakmıştır. Oy hakkı mücadelesi de veren birinci dalga feministler farklı ülkelerde farklı zamanlarda oy hakkına kavuşsalar da, birçok alanda erkeklerle eşit haklar elde edememişlerdir.

Feminist tarihte 1960’lar ve 1980’ler arası “ikinci dalga” olarak anılmaktadır. İkinci dalga feministler kuram üretmenin yanı sıra örgütlenip kurumsallaşmaya gitmiştir. “Tecavüz kriz merkezleri, sığınaklar, kadın çalışmaları programları, feminist yayınlar, küresel politik örgütlenmeler...” (Donovan, 2015:15) bu kurumsallaşmaya kanıt olarak gösterilebilir. İkinci dalga pek çok ülkede II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmıştır. Yüksek eğitim alan gençlerin artması, nüfus artışı, hem ekonomik hem de kültürel anlamda ezilen siyahilerin başkaldırışı gibi gelişmeler ikinci dalgaya zemin hazırlamıştır (Mitchell, 1985). 19. yüzyıl feminizmi siyasetten çok, kültürel değişime, kadınlar ve erkekler arasındaki benzerlikler yerine farklılıklara odaklanmıştır. Kadın kimliği erkekten bağımsız olarak inşa edilmeye çalışılmıştır. Kadınların deneyimlerini benzer gören kız kardeşlik olgusu ve kadınların bir araya gelip “ortak” deneyimlerini paylaştıkları bilinç yükseltme grupları da bu döneme denk gelmektedir. Kadınlar bedenleri üzerinde daha çok söz sahibi olmak için mücadele vermiştir. Bu dönemde artan feminist gazeteler ve

⁹ (Çevrimiçi), <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/> , 31.01.2018.

dergiler ile kadınlar hem seslerini dünyaya duyurabilmiş, hem de birbirleriyle iletişime geçerek benzer deneyimleri yaşadıklarını görmüşlerdir.

Edebiyatta feminist eleştirinin başlangıcı da 1960'ların kadın hareketine dayanmaktadır. 19. yüzyılda yazılan kurgu kitaplarda çok az kadın iş hayatında gösterilmiştir ve kadınların sosyal statüsü ve mutluluğu eş seçimlerine bağlanmıştır. Bu nedenle feminist eleştiri öncelikle erkek yazarların kaleme aldıkları eserleri incelemeyi, daha sonra da göz ardı edilen kadın yazarları ve eserlerini gün yüzüne çıkarmak için edebiyat tarihini yeniden yazarak yeni bir kadın yazını kanonu oluşturmayı hedeflemektedir (Barry, 1995:121,122).

1990'lar ile feminizmde “üçüncü dalga”nın ikinci dalgaya bir tepki olarak başladığı öne sürülmektedir. Bu tepki feminizmi yalnızca üst veya orta sınıf beyaz kadınlara indirgenmesinedir (Taş, 2016:171). Birinci dalga kadınların erkekler gibi, onlarla eşit olmaları gerektiğini, ikinci dalga ise kadınların erkeklerden farklı olduğunu savunurken, üçüncü dalga kadınların da birbirlerinden farklı olduğu görüşü ile ortak ezilmişlik vurgusunun ötesinde, her kadın deneyimini biricik kılmayı amaçlamıştır.

Üçüncü dalga feminizmi ekonomik, kültürel, sosyal eşitsizlikleri ve cinsel şiddeti yok etmeyi, kadınlara medya ve siyaset aracılığıyla daha çok ulaşmayı hedef edinmiştir.¹⁰ Bu dönemde feministlerin yapmaya çalıştıklarını Gün Taş makalesinde şöyle anlatmaktadır:

Feministler sadece kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmekle kalmamış, bununla birlikte savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır. ... III. dalga feministleri, temel olarak ataerkil toplumsal düzeni eleştirmekte, lakin var olan sorunlara herhangi bir çözüm imkânı tanıyan ortak bir yaklaşım gerçekleştirememiştir. Bu nedenle feminist gruplar düşüncelerini, farklı bir şekilde ortaya koymaya ve farklı kuramlardan faydalanarak açıklamaya girişmişlerdir. (Taş, 2016:172).

¹⁰ (Çevrimiçi), <https://leadercochise.wordpress.com/2017/02/22/3-dalga-feminizm/> , 31.01.2018.

Günümüzde “dördüncü dalga” feminizmin ne zaman çıktığı ve kendinden önceki dalgalardan nasıl bir farklılık gösterdiği tartışma konusudur. Henüz bu konuda çok fazla şey yazılmamış olmakla birlikte, aktivist, yazar, film yapımcısı ve 2013-2017 yılları arasında Feminist Press Yayınevi’nde yetkili müdür ve yayıncı olarak çalışan Jennifer Baumgardner makalelerden oluşan **F'em: Goo Goo, Gaga and Some Thoughts on Balls** (2011) adlı kitabında dördüncü dalgadan bahsetmektedir. Çıkış noktasını 2008 yılında ABD’de Obama ve Hillary arasında geçen ve Obama’nın zaferiyle sonuçlanan başkanlık yarışına dayandırmaktadır. Baumgardner feminizmin bu son dalgasının sosyal medya üzerinden hayat bulduğunu ifade etmektedir. Teknolojisi meraklısı genç feministler bloglar açmış, Twitter üzerinden kampanyalar düzenlemiş ve çevrimiçi medya ile seslerini duyurmuşlardır. Haberlerin altına yorum yapmışlar ve kendileriyle ilgili özel bilgileri sosyal medya üzerinden paylaşmışlardır.¹¹Tüm bu yorumlar ve tepkilerin sebebi şudur: Seçim döneminde Hillary Clinton adaylığını açıklarken Amerika’daki cinsiyet ayrımcılığını da dile getirmiştir. Artık daha çok kadın üniversiteye gidiyor, yönetime katılıyor, hatta erkeklerden daha iyi kazanıyor olsa bile, geride bırakıldı gibi görülen toplumsal cinsiyet sorunları Hillary’nin söylemiyle gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte kimi insanlar feminizmin bugün geldiği nokta üzerine yeniden düşünmeye başlamış, kimileri de var olan sorunları yok sayarak bu söylemi haksız çıkarmaya çalışmıştır (Fortini, 2008). Bu söylemi haksız çıkarmaya çalışanların büyük çoğunluğunun erkekler olduğunu söylemek doğru olur. Amerikalı yazar Rebecca Traister (2010) ABD başkanlık seçimleriyle ilgili yaptığı çalışmada 2008 yılında kadın hareketinin yeniden canlandığından, güçlü bir kadın karakter olduğu için Clinton’ın erkeklerce tehdit olarak görüldüğünden ve Clinton’ın cinsiyet ayrımcılığına ilişkin söylemleriyle feminizmin uyanışında, yapılan yürüyüşlerden daha etkili olduğundan bahsetmiştir (Donovan, Traister (2008), 2015:11,12).

Hem Avrupa’da hem de Türkiye’de kadın hareketi tarihini kesin sınırlarla bölerek farklı dönemlere ayırmak güç, hatta gelişmeleri anlatmada yetersiz olsa da, dalga metaforu akıllara hareketin bazen durgunlaşıp bazen coştüğünü getirdiğinden

¹¹ (Çevrimiçi), <http://www.feminist.com/resources/artsspeech/genwom/baumgardner2011.html>, 31.01.2018.

anlamlıdır. Genç feminist kuşağın ve tabii ki dijital çağa ayak uyduran önceki kuşakların interneti ve özellikle sosyal medyayı kullanarak feminist hareket için yeniden “coşmaları”, kadın sorunlarının hala var olduğuna, ancak mücadelenin de asla bitmeyeceğine işaret etmesi açısından umut vericidir.

1.2. FEMİNİZM KAVRAMI İÇİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Türkiye Kadın Thesaurusu’nda sosyo-kültürel cinsiyet olarak da adlandırılan toplumsal cinsiyet, “kadın ve erkek arasındaki gözle görülebilir biyolojik farklar temelinde, kültüre bağlı, kadınlık ve erkeklik olarak yaratılır” ifadesiyle yer bulmaktadır (2009:146). Bu tanımdan, toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyete bağlı gibi görünse de biyolojik cinsiyetin ötesinde olduğu ve toplum tarafından inşa edildiği çıkarılabilir.

Fransız sosyolog, feminist, yazar ve kuramcı Christine Delphy “Rethinking Sex and Gender” (1993) [Cinsiyeti ve Toplumsal Cinsiyeti Yeniden Düşünmek] adlı makalesinde, feminist çalışmalar da dâhil, toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmalarda cinsiyetin toplumsal cinsiyetten önce geldiğinin savunulduğunu ve bunun toplumsal cinsiyet konusunu yeniden etraflıca düşünmemize engel olduğunu ileri sürer. Bu çalışmalar cinsiyete dayalı iş bölümü ile erkeğin kadından üstün konumda olduğu hiyerarşi arasındaki ilişkiyi sorgulamamaktadır. Aslında bu ilişki tam olarak cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyle aynıdır.

Delphy (1993) makalesinde Amerikalı sosyal antropolog Margaret Mead’in (1935) insanların mizacıyla ilgili üç ilkel topluluk üzerinde yaptığı çalışmadan bahseder. Mead çalışmasında cinsiyetin, yani kadın veya erkek olmanın karakter özelliklerine herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varır. İncelediği topluluklarda, genel kanının aksine, kadınlar “kavgacı”, erkekler “uysal” olabilmektedir. Kişilik özellikle ilk çocukluk döneminde içinde bulunulan toplumun beklentilerine göre oluşur. Buna sosyal şartlanma denir. Kültür ve insan karşılıklı etkileşim içindedir. Kültürleri insanlar var eder ve tamamı olmasa da çoğu insan var ettiği kültüre ayak uydurur. Bir kültürde erkeğin kavgacı olanı kabul görüyorsa, doğan erkek çocukları kavgacı olarak yetiştirilir, bir bakıma kavgacı olmaya özendirilir. Bu kişilik özelliği

eksik olan bir erkeğin toplum tarafından dışlanması muhtemeldir. Başka bir kültürde (örneğin, Mead'ın araştırmasında geçen Arapesh toplumunda) erkekten pasif olması bekleniyorsa, erkeklerin topluma uyum gösterebilmeleri için kavgadan uzak durmaları gerekir. Cinsiyete ait özellikler ve cinsiyet arasındaki farklar kültürden kültüre değişir. Toplamlar cinsiyet farklılıklarını insanlara doğrudan veya dolaylı olarak yükleyebilir. Sonuç olarak, çocuk doğurduğu ve emzirdiği için kadının çocuk yetiştirmesi veya avlandığı ve savaştığı için erkeğin cesur ve güçlü olması kadın veya erkek olmanın getirdiği bir sonuç değil, toplumun kadından ve erkekten beklentileridir. Mead'ın kadınların ve erkeklerin özellikleriyle ilgili çalışması cinsiyet rollerinin eleştirilmesi alanında uzun süre önemini korusa da, yazar “cinsiyet rolleri” ve “toplumsal cinsiyet” ifadelerine pek başvurmaz. Mead çalışmasında cinsiyet rollerini eleştirmeyi değil, daha çok feminen ve maskülen kişilik özelliklerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Cinsiyet rolleri fikri 1940 ve 1960 yılları arasında, feminizmin yavaş yavaş oluşmaya başladığı dönemde ortaya çıkar. Bu alanda çalışan yazarlar, rolü statünün etkin bir yönü olarak görür. Statü toplumdaki saygınlık seviyesi demektir ve her statü bireylere birtakım roller yükler. İnsanların konumları ve eylemleri doğalarına değil, sosyal yapıya bağlıdır. Mead'ın antropolojik yaklaşımı geliştirilerek şu sonuca varılır: cinsiyetler arasında kişilik özellikleri açısından yapılan ayırım keyfidir ve sosyal bir rol bireyin fiziksel özelliklerinden değil toplum içindeki, bir başka deyişle iş bölümündeki konumundan ortaya çıkar. Kadın ve erkek arasındaki hiyerarşi ve iş bölümü topluma ve kültüre bağlı olduğundan keyfidir. Cinsiyet rolleri fikri feminist eleştiri bağlamında ortaya çıktığı için, kadının konumunun da toplum tarafından belirlendiği ve bu yüzden değiştirilebileceği öne sürülür.

“Cinsiyet rolleri” kavramı 1970'lerin başında yerini “toplumsal cinsiyet” kavramına bırakır. Bu dönemde Fransız yazar ve feminist filozof Simone de Beauvoir toplumsal cinsiyet ve feminizm alanlarında bir başyapıt sayılan **Le Deuxième Sexe** (1949) [İkinci Cins] adlı kitabı yazar. Beauvoir kadının toplum içinde ikinci cinsiyet olarak görülmesini eleştirdiği kitabında o ünlü sözü “kadın doğulmaz, kadın olunur” ile toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışına katkıda bulunur. Yazara göre, her insan farklı özelliklere sahiptir ve bu özellikleri de içinde

yaşadığı zaman ve toplum şekillendirir. Beauvoir'ın bahsettiği insanı şekillendiren tarihsel ve kültürel koşullar doğrudan erkek cinsi ile kadın cinsi arasındaki hiyerarşiden etkilenir. Beauvoir toplumsal cinsiyet kavramını açıkça dillendirmese de, kadının ikincil konumda olmasına neden olanın erkek cinsi değil, erkeğin toplum içinde konumlandırılma biçimi olduğunu söyleyerek, kadın ve erkek arasındaki kadının aleyhine olan hiyerarşik ilişkiyi tartışmaya açmıştır (Direk, 2009:12,13).

Toplumsal cinsiyet kavramı Robert Stoller (1968) gibi psikiyatristlerce ilk kez psikoloji alanında kullanılmıştır. Bu kavram Kate Millet (1971) ve Ann Oakley (1972) gibi feminist yazarlarca da kabul görmüştür. **Sex, Gender and Society** (1972) [Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum] adlı eserinde Oakley toplumsal cinsiyeti şöyle tanımlar: “Cinsiyet” er ve dişi arasındaki biyolojik farklılıklar anlamına gelen bir kelimedir: cinsel organdaki ve üreme işlevindeki farklılıklar. Ancak “toplumsal cinsiyet” bir kültür meselesidir: “maskülen” ve “feminen” olarak yapılan sosyal sınıflandırmayı işaret eder.” (Delphy, Oakley (1972), 1993: 2).

Fransa'nın tarihi ve toplumsal cinsiyet alanlarında çalışan Amerikalı tarihçi Joan. W. Scott “Gender: A Useful Category of Historical Analysis” (1986) [Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi] adlı makalesinde toplumsal cinsiyet teriminin bugünkü anlamına en yakın şekliyle Amerikalı feministler tarafından kullanılmaya başlandığını ileri sürer. Toplumsal cinsiyet teriminin kadın çalışmalarına girmesi kadın çalışmalarına sadece kadınların değil, erkeklerin de dâhil edilmesine olanak vermiştir. Cinsiyet rollerinin tarihsel gelişimine bakabilmek hem kadın hem de erkek tarihlerini mercek altına almakla mümkündür. 1980 sonrası kadın tarihiyle ilgili yazılan kitap ve makalelerin başlıklarında daha nesnel olduğu gerekçesiyle “kadın” yerine “toplumsal cinsiyet” ifadesine rastlanır. W. Scott kadın kelimesi yerine toplumsal cinsiyet teriminin tercih edilmesinin kadınları yine erkeklere tabi kılma düşüncesinden ileri geldiğini savunur. Bu kullanım herhangi bir eşitsizliğe, iktidar ilişkilerine ve ezilen bir tarafa vurgu yapmadığı için feministler özellikle 1980 sonrası akademide kendilerine meşruluk arayışına girerler (W. Scott, 2013a:62-67).

Toplumsal cinsiyet terimi kadın ve erkek kimliklerinin toplum tarafından inşa edildiğini söyler, ancak kadınlara ve erkeklere içinde yaşadıkları toplumca atfedilen rollerin nasıl değiştirilebileceğine dair bir şey söylemez (W. Scott, 2013a:68,69). Toplumsal cinsiyet kavramının cinsiyetler arasındaki ilişkileri dönüştürmede eksik kaldığı noktada feminist tarihçiler devreye girmiştir. W. Scott'ın deyişiyle, “feminist düşünce tarihi, erkek ve dişi arasındaki ilişkinin özgül bağlamlardaki hiyerarşik yapılanmasının reddinin ve bu işleyişin tersine çevrilmesi ya da ortadan kaldırılması girişiminin tarihidir.” (W. Scott, 2013a:82).

Joan. W. Scott yukarıda bahsi geçen makalesine devam niteliğinde yirmi dört yıl sonra yazdığı “Gender: Still A Useful Category of Historical Analysis” (2010) [Toplumsal Cinsiyet: Hala Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi mi?] adlı bir başka makalesinde ise, zamanla cinsler arasındaki çizginin bulanıklaştığından ve “eril” ve “dişil” kategorilerine “nötr” kategorisinin eklendiğinden bahseder. 1970’lerde ve 1980’lerde feministler toplumsal cinsiyet teriminden, cinsiyet rollerinin nasıl ve ne tür koşullar altında oluştuğu, “erkek” ve “kadın” kategorilerinin anlamlarının yere ve zamana göre nasıl değiştiği ve cinsel kimliklerin nasıl şekillendirildiği gibi önemli sorulara yanıt ararken faydalanmıştır. 1990’lardan itibaren ise yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet teriminin erkekliğe ve dişiliğe indirgenemeyeceğinin altı çizilmiştir (W. Scott, 2013b). Bunda özellikle bu dönemde ses getirmeye başlayan LGBT¹² oluşumu ve queer kuramı¹³ etkili olmuştur. Queer kavramı politik ve kuramsal konularda ilk defa 1990 sonrası yer bulmaya başlar. Kavram ilk defa, ilk LGBT oluşumu Queer Nation’ın 1990’da düzenlediği New York Onur Haftası¹⁴,’nda dağıtılan el ilanlarında kullanılmıştır (Queer’ler Bunu Okuyun!). Queer kuramı cinsiyet/toplumsal cinsiyet, eşcinsellik/heteroseksüellik, kadınlık/erkeklik gibi cinsiyet alanında alışlagelmiş ikili düşünce yapılarını değiştirmeyi, cinsel kimlikleri

¹² LGBT: lezbiyen, gay, biseksüel ve transseksüel bireyler.

¹³ Özellikle Michel Foucault’ın Cinselliğin Tarihi ve Judith Butler’ın Cinsiyet Belası kitaplarındaki fikirlerinden beslenerek ortaya çıkan ve Türkçede Kuir Kuramı denilen kuram. Kuir, tüm cinsel yönelimleri kendinde toplayan bir şemsiye kavramdır.

¹⁴ LGBTİ mücadelenin dönüm noktalarından biri olan gün dünyanın her yerinde onur haftası, gey onur, LGBT onur ve onur yürüyüşü gibi adlarla kutlanır. Burada kastedilen onur, kişinin kendi oluşunun onurudur, kendi varoluşundan utanmayışının yansımasıdır.

yeniden inşa etmeyi, hatta daha ileriye giderek cinsel kimliklerden kurtulmayı, bir başka deyişle “kimliksizleşmeyi” hedefler.¹⁵

Amerikalı siyaset kuramcısı ve feminist Iris Marion Young Norveçli akademisyen Toril Moi'nin günümüzde feminist olmanın ne anlama geldiğini ve çağdaş feminist akımlarını tartıştığı **What is a Woman? And Other Essays** (1999) [Kadın Nedir? Ve Diğer Makaleler] adlı eserini incelediği makalesinde, Moi'nin 1970'lerde feminist kuramın yararlandığı cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımının artık feminist ve queer eleştirmenlerce sorgulandığını söylediğini aktarır. Feminist ve queer kurama yapısökümcü yaklaşımlar cinsel kimliklerin ve pratiklerin çoğulluğunu vurgular. Moi toplumsal cinsiyet yerine “yaşanan beden” kavramını ileri sürer (Marion Young, 2009:39,40). Toplumsal cinsiyeti alt üst eden bu kavram, her bedenin kendine özgü oluşunu vurgular.

Moi'ye göre, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım başlarda, kadının biyolojik olarak erkekten farklı olmasına rağmen erkeklerle aynı becerilere ve imkânlarla sahip olabileceğini göstermesi açısından oldukça faydalıydı. Cinslere yüklenen görevleri toplumlar belirlediğinden, bu görevler değiştirilebilirdi. Feministler bu eşitlik idealini androjenlik¹⁶ olarak ifade etmiştir. Bu eşitlik ideali kısa sürmüştür. 1980'lerden itibaren feminist kuram daha çok dişi toplumsal cinsiyetin özelliklerine odaklanmıştır. Yine de toplumsal cinsiyet eril ve dişi arasındaki sabit ikiliği, doğa ile kültür arasındaki ayrımı¹⁷ betimlemenin ötesine geçememiştir. Bu noktada queer kuramı eril ve dişi arasındaki kutuplaşmayı ortadan kaldırmak üzere ortaya çıkar (Marion Young, 2009:40-43). Queer kuramı feminizm eleştirisi için bir temel niteliğindedir, cinsellik ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır (Butler, 2009:77). Queer kuramı ile ikiliklerin aşılması, insanların herhangi bir cinsiyet veya toplumsal cinsiyet etiketinden kurtarılması amaçlanır.

¹⁵ (Çevrimiçi), https://tr.wikipedia.org/wiki/Onur_Yürüyüşü, 29.01.2018.

¹⁶ 1.Erkek ve kadın özelliklerine eşit biçimde sahip olma 2.bir kişide her iki cinsiyetin özelliklerini birleştirerek bütünlük yaratma çabası, **Türkiye Kadın Thesaurusu**, s.8.

¹⁷ Kültür, insanın aklıyla doğayı kontrol altına alması, doğa ise dünyanın kültürden önceki durumudur, yani insanın hayvansal (bedensel) halleri. Akıl/kültür ve beden/doğa zıt terimler olarak görülür. Birinci çift erkeğe, ikincisi ise kadına atfedilir (Durudoğan, 2015:62).

Moi'nin queer kuramı çerçevesinde ve toplumsal cinsiyete karşı olarak ileri sürdüğü “yaşanan beden” kavramı bedeni kadın ve erkek olarak iki cinsiyete hapsedmez, tam tersine farklı bedenlerin varlığına dikkat çeker. İnsan bedenleri birbirine benzese de, farklı özelliklere ve arzulara sahiptir. İnsanlar toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelim gibi kategorilere sokulamayacak kadar kendilerine özgüdür (Marion Young, 2009:44-46). Young, feminist ve queer kuramları şöyle açıklar: “...toplumsal eleştiri projeleridir. Bunlar, bazı haksızlıkları ve adaletsizlikleri saptamayı, onların kaynaklarını kurumlarda ve toplumsal ilişkilerde bularak açıklamayı ve bunları değiştirmek için kurumsal bir biçimde yönlenmiş eylem önerileri getirmeyi hedefleyen kuramsal çabalar” (Marion Young, 2009:48).

Yukarıdaki açıklama feminist ve queer kuramların doğru okunduğu takdirde pratikte ne işimize yarayacağını göstermektedir. Bu kuramların nihai amacı, toplumun ürettiği sağlıklı ilişkilerden kaynaklanan hatalı düşünceleri ve eylemleri ortadan kaldırmaktır.

Bu bölümde bahsedilenleri özetlemek gerekirse, toplumsal cinsiyet kavramı sosyal bilimlere 1970'lerde girmiştir. Feminist kuramcılar cinsiyet rollerinin nasıl ve kimler tarafından şekillendiği ve erkek-kadın kategorilerinin içerikleri ile ilgilenmişlerdir.

1990 itibariyle toplumsal cinsiyete ve feminist kurama bir eleştiri olarak üretilen queer kuramı ise, kadın-erkek kutuplaşmasının tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini, cinsiyetlerin kadın ve erkek olarak sınırlandırılmayacağını, hatta her bedenin biricik olduğunu, bu yüzden “kimliksizleşmeyi” önermiştir. Queer kuramına göre, feminizm ataerkil zihniyeti eleştirirken, kadın kategorisine sıkışıp kalmıştır.

1.3. TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKET

Bu bölümde Türkiye'de kadın hareketinin gelişimini gözler önüne sermek için, Osmanlı'nın son yıllarından günümüze dek olan süre ele alınacaktır. Türkiye'deki kadın hareketinin geçmişi Osmanlı Devleti'ne dayanmaktadır, ancak hareket akademik ve sosyal açıdan 1980 sonrası güçlenmiştir. Bu dönemde çeviriler yoluyla Türkçeye kazandırılan feminizmin temel kavramları ve kuramları hareketin

daha ileriye taşınmasına yardımcı olmuştur (Göl, 2015:vi). 1980 sonrası arttığı görülen feminist çevirilerin Türk edebiyatı çoğuldizgesi üzerindeki etkilerini araştırmak bu tezin sorunsalının bir parçası olduğundan, bu dönem özellikle dikkate alınacaktır.

1.3.1. Osmanlı'nın Son Yılları

Türkiye’de kadın hareketinin tarihçesini, kadınların cinsiyet eşitsizliğinden kendilerine düşen payı fazlasıyla aldıkları Osmanlı Devleti dönemi ile başlatmak doğru olur. Osmanlı’da asker ve yönetici erkeklerin başı çektiği ataerkil bir düzen vardı. Haremdeki kadınların görevi, bu erkeklerin çocuklarını dünyaya getirmek ve bu erkekleri cinsel anlamda tatmin etmektir (Tekeli, 1989:34-35). O dönemde kamu-özel alan ayrımı çok açıktır. Erkekler birincil konumdadır, yönetendir, “dışarıda” sesini duyurandır; kadınlar ise erkeklerden sonra gelir, ikincildir, “içeride” kalandır, hareme kapatılındır. Osmanlı toplumundaki cinsiyet eşitsizliğini, erkeğin çokeşliliğini mümkün kılan, boşanmayı ve çocukların velayetini yine erkeğe bırakan İslam Hukuku da destekler nitelikteydi. Kadınlar erkeklerin yarısı kadar mülk ve miras hakkına sahip oluyordu. Üst ve orta sınıfa mensup kadınlar evlerinde dahi ayrı odalarda yaşarlar ve dışarıya peçesiz çıkamazlardı (Berktaş, 1994:19). Eğitim sisteminde de durum benzerdi. 8. yüzyıldan önce özellikle başkentlerde kız sübyan okullarının varlığından bahsedilse de, kız çocukları devletin eğitim sisteminde ancak Tanzimat Dönemi ile yer bulmaya başlamıştır (Doğramacı, 1997:19).

19. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti’nin dağılmasını engellemeye yönelik geliştirilen projelerden biri modernleşmedir. Fransız Devrimi’nin de etkisiyle 1839-1876 yılları arasında yönetim, hukuk ve eğitim alanlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde devrimin özgürlük, eşitlik, vatandaşlık gibi fikir akımlarından etkilenen Batı yanlısı bürokrat-aydın elit kesim ile eğitimsiz halk arasında kayda değer bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Birinci grup devleti çöküşten kurtarmak ve daha ileriye taşımak için Batı’dan sadece teknolojinin değil akılcı, pozitivist dünya görüşünün de alınması gerektiğini savunurken, ikinci grup bu muhtemel çöküşün zaten Batı’nın maddiyatçı değerlerinin benimsenmesinden ve İslami yaşam şeklinden uzaklaşılmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Kısacası,

bu tartişmada bir tarafta Batılılaşma ve aydınlanma, diğeri tarafta İşlam ve gelenekler yer almıştır. Kadınların özgürleştirilmesi medeniyetin önkoşulu olarak görölmüş, kadınlar anne ve eş olarak, Osmanlı erkeklerinin ve gelecek kuşakların refahı için sorumlu tutulmuştur. Sorumlu vatandaşlar yaratmanın yolunun da kadınları eğitmekten geçtiği belirtilmiştir (Sirman, Tekeli (1982:196-199), 1988/1989:2,3).

Osmanlı'da kadınların kimlik savaşı devletin son yüzyılına, Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in kuruluşuna dek geçen süreye denk gelir. Tarihe Jön Türk Devrimi olarak geçen dönemde, bir diğeri deyişle, Abdülhamit'in tahttan indirilip II. Meřrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılı ile Kurtuluř Savaşı'nın başladığı 1919 yılı arasında eskiye göre daha özgürlükçü bir ortam yaratılmıştır (Sirman, 1988/1989:3). Türkiye'de ilk feminist mücadele, Batı'da feminist oy hakkı¹⁸ mücadelesiyle eř zamanlıdır, ancak bizdeki mücadelenin nirengi noktası oy hakkı değil, çokeşlilik, boşanma hakkı, eğitim, çalışma hayatı, kılık kıyafet gibi konulardır. Bunlar o dönemde yukarıda bahsedildiği gibi Türk kadınlarının öncelikli sorunlarıydı. Bu konuları işlemek üzere feminist nitelikli dernekler kurulmuş, çeşitli gazete ve dergiler çıkarılmıřtır¹⁹. Bu derneklerin ve yayınların sayısı özellikle II. Meřrutiyet Dönemi'nde (1908-1914) zirveye ulaşmıştır (Tekeli, 1993:30). Bu derneklerin çođu yardım dernekleridir ve o dönemde politik amaçlı yayın yapan dergi ve gazete azdır. Ancak kadınların bir araya gelip birçok konuda fikir alışverişi yapmaları önemlidir. Hatta kadınlar eleştirel bir bakış ačíısıyla, reformları yapan erkeklerin devlet biraz güçlenince kadınların özgürlüğünü unuttuğunu ve özgürlükten daha çok erkeklerin pay aldığını tartışmışlardır. Bazıları Osmanlı kadınlarını yalnızca kadınların kurtarabileceğini söylemiştir (Sirman, 1988/1989:3). Yayın hayatına günlük gazete olarak başlayan, yüz günden sonra haftalık dergiye dönüştürölen **Kadınlar Dünyası Dergisi** 1913-1921 yılları arasında (1914-18 arası kapatılmıştır) okuyucuyla buluřmuřtur²⁰. Kadınlar Dünyası Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı olarak orta sınıftan kadınlar tarafından yayımlanmıştır.

¹⁸ Feminist oy hakkı süfrajat akımının diğeri bir deyişidir. Bkz. 4 numaralı dipnot.

¹⁹ Osmanlı kadın dergi ve dernekleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil Çakır, **Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını, Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit Hak, Eşit Katılım**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, 1991.

²⁰ Kadınlar Dünyası dergisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil Çakır, İkinci Meşrutiyette Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadınlar Dünyası Dergisi, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Dergi her kesimden kadına hitap etmiş ve yurtdışından kadınların yolladıkları haberlere ve fotoğraflara da yer vermiştir. Kadınlar dergi kapsamında başlattıkları birtakım kampanyalarla eğitim ve çalışma hakkı gibi temel hakları elde etmek için uğraşmışlardır. Örneğin, kadınların kamu sektöründe çalıştırılması için açılan kampanya, İstanbul telefon şirketine kadın çalışanların alınmasıyla hedefine ulaşmıştır. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyelerinin ve Kadınlar Dünyası Dergisi çalışanlarının daha büyük bir başarısı da 12 Eylül 1914'te açılan İnas Darülfünun, yani Kadınlar Üniversitesi'dir. (Tekeli, 1993:35, Berktaş; 1994:20,21; Akkent, 1994:15,16).

Türk kadınlarının “içeriden dışarıya” çıktığı bu dönemi Prof. Dr. Fatmagül Berktaş ise şu sözlerle anlatıyor:

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başları, Osmanlı toplumu için hızlı değişim yıllarıydı. Ekonomik baskılar, Batı etkisi, eğitim reformu ve özellikle de 1912-13 Balkan Savaşı ve sonraki I. Dünya Savaşı gibi etkenler nedeniyle, kadınlar evlerinden çıkıp kamusal alana girmeye başladılar. ... Örneğin, 20. yüzyıl başlarında tekstil endüstrisinde çalışanların yüzde ellisini kadınlar oluşturmaktaydı. ... I. Dünya Savaşı sırasında, orta sınıf kadınları, postanelerde ve çeşitli memuriyet alanlarında, askere giden erkeklerin yerini aldılar. Giderek, kadınlar, hemşirelik ve ortaokul öğretmenliği de yapmaya başladılar.... Bu gelişmelerin toplumsal yaşamın tümünde değişmelere yol açmaması düşünülemezdi. Nitekim kadınlar ile erkekler arasındaki sınırlar artık aşınmaya başlamıştı (Berktaş, 1994:19,20).

Türk kadın hareketi Batı'dan etkilenmiş olsa da, Osmanlı'da kadınların içinde bulundukları şartlar ve sahip oldukları haklar Batı ülkelerindeki kadınlarınkinden farklı olduğu için kendine özgü bir şekilde başlamış ve gelişmiştir. Almanya'da Bamberg Üniversitesi'nde karşılaştırmalı kültür, kadın ve göçmen alanında çalışan sosyolog Meral Akkent Türkiye'de feminizm tarihinin, özellikle de Osmanlı Devleti'ndeki kadın hareketinin Avrupa'da pek bilinmediğini eleştirir. Akkent'e göre, sadece Batı değil, Türk toplumunun kendisi de Osmanlı kadınlarının kadın hareketine katkılarını yadsıma eğilimi gösterebilmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan alfabe reformundan dolayı Osmanlı kadın tarihi incelenirken ilk değil ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar iki şekilde aktarılmıştır. Kimi yazarlar Osmanlı kadınlarını sadece harem ve cinsellik etrafında anlatmışlardır. Cumhuriyet dönemi yazarları ise Cumhuriyet Dönemi'nin kadınına temel almış ve Osmanlı

kadınlarının Cumhuriyet öncesi çalışmalarını görmezden gelmişlerdir (Akkent, 1994:14). O dönemde çıkan yayınların ilk elden okunamaması, Osmanlı'daki kadınların taleplerinin ve sorunlarının günümüz kadınlarının dile getirdikleri konulardan çok da farklı olmadığı gerçeğinin gün yüzüne çıkmasını zorlaştırmıştır (Tekeli, 1993:30). Oysa Türk kadınlarının haklarını aramaya Cumhuriyet öncesinde başladıkları bilgisine dolaylı da olsa ulaşıyoruz. Bugün bahsettiğimiz feminist hareketin köklerini Osmanlı Devleti'nin özellikle son yüzyılında (Tanzimat Dönemi ile II. Meşrutiyet Dönemi arası) aramak ve anlamaya çalışmak yerinde bir çabadır. Bu dönemdeki feminist hareketin bir bakıma kadınların, hem devlet, hem erkekler, hem de kendileri tarafından eğitilmesi gereken “eş” ve “anne” olarak görülmelerine karşı başlatıldığını unutmamak gerekir (Sirman, 1988/1989:4).

1.3.2. Cumhuriyet'in İlk Yılları

TBMM'nin açılmasıyla yeni bir devlet kurulmuş ve kadın hareketinde yeni bir döneme geçilmiştir. Devlet kadınlar için çeşitli kanunlar ve reformlar yapmıştır. 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile çökeşliliğe son verilmiş, resmî nikâh zorunluluğu getirilmiş, kadına da boşanma ve velayet hakkı verilmiştir. 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Dinden beslenen ataerkil düzen halifeliğin kaldırılmasıyla kadınların lehine değişmiş, ancak tamamen ortadan kalkmamıştır (Berktaş, Arat (1989), 1994:22). Ne var ki, bu reformların yapılış süreçlerinde kadınların söz hakları olmamıştır. Hatta 1923'te Kadınlar Halk Fırkası ismi ile kurulan, ancak kadınlara parti kurma izni çıkmadığından 1924'te Türk Kadınlar Birliği ismini alan örgüt, 1935'te meclise soktukları on sekiz kadının dünya kamuoyuna duyurulması için Türkiye'de düzenlenen Dünya Feminist Kongresi sonrasında kapatılmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılmasının ardında, Türk kadınlarının artık erkeklerle eşit haklara sahip olduğu, bu yüzden böyle bir örgüte ihtiyaç kalmadığı iddiası yatmaktadır (Tekeli, 1989:35; Tekeli, 1993:30,31). Şirin Tekeli bu yeni dönemde bir “devlet feminizminin” ortaya çıktığını şu sözleriyle dile getirir: “Osmanlı'nın son demlerinde oluşan kadın hareketi söndürüldü. Onun için feminizm tarihinin bu ikinci dönemini, feminizmin kadınların elinden alınıp kullanıldığı, giderek anti-feminist bir devlet feminizmine dönüştürüldüğü ve sonunda

da unutturulduğu bir dönem olarak görmek abartma sayılmamalıdır” (Tekeli, 1989:35).

Türk feminizm tarihinin ikinci dönemi olarak bahsedilen Cumhuriyet Dönemi’nde kadınlara, Osmanlı ile karşılaştırıldığında, çok daha kısa sürede daha fazla hak ve imkân verildiği yadsınamaz bir gerçektir. “Türk kadınının Batılı kadınlardan çok daha önce seçme ve seçilme hakkına kavuştuğu” söylemi çok doğrudur. Fakat yukarıda görüşlerine yer verilen yazarların, özellikle Tekeli’nin Cumhuriyet dönemi kadın hareketine genel yaklaşımı, bu hakların ve imkânların kadınlara, erkeklerin egemen olduğu tek parti yönetimi tarafından verildiği, kadınların görüşlerinin veya isteklerinin sorulmadığı, ya da dikkate alınmadığı yönündedir. Onlara göre, kadınların yönetimde kendi kurdukları bir parti ile söz sahibi olma çabalarının önüne geçilmiş, kendilerine verilen oy hakkı sayesinde erkeklerle eşit vatandaş oldukları söylenmiştir. Yani kadınlar yine özne değil, bir çeşit nesne konumunda olmuşlardır. Osmanlı’nın son zamanlarında alevlenen kadın hareketi, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, Tekeli’nin deyimiyle, “sönmeye” yüz tutmuştur.

Türkiye’de 1951’de yeniden açılan Türk Kadınlar Birliği de dâhil olmak üzere 1980’lere kadar birçok kadın derneği kurulmuştur. Ancak bu derneklerde çalışan kadınlar kendilerine Batı’dan daha önce tanınan oy hakkını adeta kutsallaştırarak dönemin ideolojisini aşamamışlardır. Derneklerdeki kentli, eğitilmiş ve çoğu çalışan kadın, köylü, işçi ve ezilen hemcinslerinin eğitimle birlikte Atatürk ilke ve inkılaplarını daha iyi kavrayacakları, dolayısıyla kendileri gibi “kurtulacakları” düşüncesindeydi. Kadınları şartları iyileştirmek için fikir üretmekten alıkoyan ve tamamen devlete güvenmelerine sebep olan bu düşüncedir (Tekeli, 1989:35). Ataerkil düzenin yapılan reformlarla değiştiğine, ama tamamıyla yok olmadığına değinilmişti. Örneğin, Medeni Kanun kadına birtakım haklar tanısa da, aile reisinin erkek olduğunu söyleyerek kadın-erkek eşitliğini baştan imkânsız hale getirmiştir. Ancak Cumhuriyet Dönemi aydın kadınları bu durumu eleştirmemiştir. Kendilerinin kadınlık sorunlarını çözdüğünü düşünmüşlerdir. Onlara göre sorun, eğitim alamamış köylü kadınların haklarını öğrenememelerinden ve bu hakları bilinçli bir şekilde kullanamamalarından kaynaklanmaktadır (Tekeli, 1993:31,32).

Cumhuriyetçi kadın yazarları “Kemalist feministler” diye adlandıran Prof. Dr. Fatmagül Berktaş, bu yazarların demokratik bir toplum için reformları gerekli gördüğünü ileri sürmüş ve bu konuyla ilgili Tekeli’nin görüşlerinden bahsetmiştir. Kemalist feministler reformları amaç gibi görse de, reformlar aslında belli bir amaç için araç olarak kullanılmıştır. Tekeli’ye göre kadınlar meclise politika yapmak için girmemiştir. Bu sadece bir simgedir. Medeni Kanun ile kadınlara getirilen hakların dinin kadına dayattığı uygulamaların önüne geçmesi Atatürk’ün laik devlet anlayışını güçlendirmiştir. Kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı ise o dönem tek parti iktidarının faşist rejimlerden farklı olduğunu gösterme amacı taşımıştır. Sadece Cumhuriyet yönetimi değil, başka birçok reformcu yönetim de kadını eski uygulamalara son verilip yenilerinin hayata geçirilmesi yolunda simge olarak kullanmıştır. Sonuç olarak Cumhuriyet de ataerkil bir yapıya sahiptir, ancak kadın hakları bakımından Osmanlı’dan çok daha ileridedir (Berktaş, 1994:23).

Prof. Dr. Necla Arat Cumhuriyet’in 75. yılına özel yayına hazırladığı kitapta kaleme aldığı yazıda, Cumhuriyet yönetiminin ataerkillikten sıyrılmadığına ve kadınları bir araç, bir “simge” olarak kullanmak yöntemiyle ikincil konuma ittiğine dair eleştirilere yanıt vermiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Avrupa’da binlerce yıldır süregelen baskıcı ve ataerkil yönetimlerin aksine, ülkenin çağdaşlaşması yolunda kadın ve erkeğin yan yana yürümesine olanak tanıdığını belirtmiştir. Cumhuriyet’in ilanından itibaren kadınlara erkekler karşısında birtakım haklar verilmiştir. Osmanlı’da çok düşük olan okur-yazar oranının alfabe reformuyla yükseltilmesi, kız-erkek tüm çocuklara okuma-yazma imkânı verilmesi ve geçmişten gelen cinsiyet eşitsizliğinin aşılması amaçlanmıştır. Ancak günümüzde Kemalist kadın hakları devrimi hafife alınmaktadır. Arat’a göre Tekeli, Cumhuriyet’i diğer faşist yönetimlerden ayırmak için kadınlara siyasi haklar verildiğini ve kadınsız gerçekleşen bu kadın devriminde kadınların bir araç olarak görüldüğünü savunmaktadır. Ancak kadınların siyaset yapmalarına izin verilmediği hususunda çokça eleştirilen konulardan biri olan Türk Kadınlar Birliği’nin kapatılmasına dair yeterli delil olmadığını savunan Arat, bu birliğin kendi içindeki birtakım çekişmelerden dolayı kendini feshetmiş olduğunu ileri sürmekte ve Cumhuriyet döneminde hem kız çocukları hem de kadınlar için çok ilerici ve önemli adımlar

atıldığını savunarak Tekeli'nin aksine daha olumlu bir tablo çizmektedir (1998:21-34).

1.3.3. 1980 Öncesi ve Sonrası

1968 yılında Paris'te başlayıp, tüm dünyada birçok ülkede kendini gösteren öğrenci hareketleri Türkiye'deki sol hareketi ve kadın hareketini oldukça etkilemiştir. CHP'de kendine yer bulan sosyalist ve CHP'nin de solunda yer alan Marksist sol gibi radikal sosyalist akımlar etkili olmaya başlamıştır. Bu akımlar çerçevesinde dışa bağımlılık, az gelişmişlik, sınıflar arasındaki büyük farklar gibi konular tartışılmıştır. Bu yeni sol akımlar 1980 askeri darbesine kadar daha devrimci ve saldırgan hale gelmiştir. Yeni feminist kadın hareketleri Batı'da savaşa, ırkçılığa ve kapitalist tüketim toplumuna muhalif olan gençlerin içinde doğmuştur. Ancak Türkiye'de feminist kadın hareketleri 1970'lerde değil, ancak 1980'lere doğru kendini gösterebilmiştir. 1970'lerde kurulan ve kadınların kurtuluşunun sosyalizmden geçtiğine inanarak radikal sol örgütler kadınların devrim için savaşmaları gerektiğine inanmışlardır. Bu yüzden kadınların sorunlarını tartışabilecekleri örgütler kurulması engellenmiştir. 1980 öncesi kurulan İlerici Kadınlar Derneği'nin gündemini bile kadınların sorunları değil, işçi sınıfı sorunları oluşturmuştur. Dernektekiler devletin tamamıyla eşitlik öngören ideolojisini tartışırken bile feminist değil, anti-feminist görünmüşlerdir. Çünkü sadece çalışan kadınların sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Önceden ezildiği düşünülen köylü kadının yerini işçi kadın almıştır. Kısacası kadınlarımız sol harekete inanıp, onun için çalıştıkları ve kendi sorunlarını sadece işçi sınıfı sorunları olarak gördükleri için 1968 itibarıyla Batı'da çıkan yeni feminist hareketler Türkiye'de daha geç yankı bulmuştur (Tekeli, 1989:35,36; 1993:32; 2010:120).

1980 öncesi Türkiye'de feminist hareketi bastırmanın sol - ama hala ataerkil (Berktaş, 1994:26) hareket olduğu açıktır. Çünkü sol hareketin de başını, toplumun genelinde olduğu gibi, erkekler çekmiştir. Kadınlar sol örgütlerde karar alan değil, erkekler tarafından alınan kararları uygulayan taraf olmuştur. Kadınların ezilmişliği geri kalmışlığa ve kapitalist düzene atfedilerek erkek baskısı görünmez kılınmaya çalışılmıştır (Berktaş, 1993:313-315). Kadın hareketini küçümseyen sol, kadınların

ihtiyaçları olan eşitliği ve diğer tüm hakları sosyalizmin ve komünizmin sağlayacağını ileri sürmüştür (Aytaç, 2005:41). Solun kadınlar üzerinde kurduğu egemenlik ancak 1980 askeri darbesi ile sarsılmıştır. Darbe sonrası çözülen sol hareketlerden çıkan kadınlar kendi içlerine dönerek Türkiye’de kadın hareketini, dolayısıyla da feminizmi yeniden canlandırmışlardır.

1980’ler Türkiye’inde kadınlar için pek parlak bir tablo çizmeyen Tekeli, kadınların eğitim ve çalışma konularında erkeklerin çok gerisinde olduklarını, yeterli doğum kontrolü imkânları olmadığından çok çocuk yapmak zorunda kaldıklarını, ailede erkek otoritesine boyun eğdiklerini ve erkeğe bağımlı bir şekilde yaşadıklarını ileri sürmektedir (Tekeli, 1989:36). 1980 yılında (erkek) iktidarı ters yüz eden çok önemli bir olay yaşanmıştır. O yıl yapılan askeri darbe ile birlikte sol siyasi partiler ve örgütler kapatılmış, siyasi hayat durma noktasına gelmiştir. Kadınlar, bu baskı rejiminde seslerini duyurmaya başlamışlardır. Aslında kadınlar 1980’den hemen önce kendi sorunlarını tartışmaya başlamışlardı. Bunda Birleşmiş Milletler’in 1975’te kadın on yılını ilan etmesinin ve Batı’daki kadın hareketlerinin yanı sıra 1970’lerin sonlarında Payel Yayınları’nın Simone de Beauvoir ve Kate Millet gibi önemli feminist yazarların eserlerini Türkçeye kazandırması etkili olmuştur (Tekeli, 1989:36). Ancak kadınların tam anlamıyla görünür olmaları, feminizmin sol cephede “eylülüst” olarak yaftalanmasına sebep olan 80 darbesiyle mümkün olmuştur.

1960’larda Batı’da kamu ve özel alan arasındaki ciddi farklılıkları sorgulayan ikinci dalga feminizm Türkiye’de ancak 1980’lerde kendini hissettirmiştir. Ülkemizde 1980-1990 arasındaki döneme ikinci kuşak kadın hareketi adı verilmiş, toplumsal cinsiyet, farklılıklar, toplumsal bir proje olarak feminizm gibi konular ilk kez bu yıllarda tartışmaya açılmıştır (Timisi ve Gevrek, Çaha (1996:145), 2007:14,15). Sola göre feminist hareket temelini askeri darbeye dayandırıyordu²¹. Ancak askeri darbeye karşı oluşan ilk demokratik muhalefet de kadın hareketiydi. 1982-1990 yılları arasında başta Ankara ve İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde yapılan eylemleri Tekeli şöyle anlatmaktadır:

²¹Sol bu nedenle feminist hareketi eylülüst olarak adlandırmıştır.

1982’de İstanbul’da YAZKO tarafından Gazeteciler Cemiyeti’nde düzenlenen “feminizmin” kamuoyu önünde ilk kez açıkça savunulduğu sempozyum, 1983’te Somut Dergisi’nde yayımlanan feminist kadın sayfası, 1984’te İstanbul’da kurulan Kadın Çevresi kitap kulübü, 1986’de Türkiye’nin de onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme’nin uygulamaya konulmasını talep etmek için açıklanan dilekçe kampanyası, 1987’de kadın yasağını meşrulaştıran bir yargı kararını protesto etmek ... üzere yapılan yürüyüş eylemi, ... 8 Mart kutlamaları ve gösterileri, şenlikler, tartışma toplantıları, paneller, 1989’da Ankara’da toplanan 1.Feminist Hafta Sonu ve aynı yıl feministlerle solcu kadınları karşı karşıya getiren 1. Kadın Kurultayı (Tekeli, 1993:33,34).

Yazar ve çevirmenler kooperatifi **YAZKO** siyaset yapmanın yasaklandığı bir zamanda, dolaylı olarak siyaset yapılan bir platform haline gelmiştir. 1981’de “Edebiyatımız ve Kadın Sorunu” konulu iki panel düzenlemiştir. YAZKO Tekeli’den kadınlara özel bir yayın yapmasını istemiş, Tekeli de bu konuyu TÜMAS’tan²² birkaç kadın arkadaşıyla görüşmüştür (Tekeli, 1989:38). Bir kadın dizisi teklifinde bulunan YAZKO başkanı Mustafa Kemal Cağaloğlu bu dizinin hemen yazılamayacağını öngördüğü için çevirilerle başlanabileceğini dile getirmiştir. Tekeli ve Tekeli’nin TÜMAS’tan irtibata geçtiği arkadaşları bir çeviri grubu oluşturmuşlardır. Çevrilen ilk kitap ise Juliet Mitchell’in **Kadınlık Durumu**²³ adlı eseridir. Bu eser Türkiye’de feminizm tarihi açısından çok önemlidir. Avrupa’daki ve Amerika’daki kadın hareketlerinin tarihini inceleyen bu kitap Türkiye’de henüz feminizm dili olmadığı bir dönemde Türkçeye çevrilmiştir. Böylece erkek egemen gibi belli başlı kavramların Türkçe karşılıkları dilimize kazandırılmıştır. Feminizm dilinin oluşmasında feminist kadınların oluşturdukları bilinç yükseltme gruplarındaki tartışmaları da çok etkili olmuştur (Aytaç, 2005:42-48).

YAZKO 1982’de Tunuslu, insan hakları davaları uzmanı bir avukat olan Fransız Giselle Halimi’yi İstanbul’da düzenlenen bir kadın sorunları sempozyumuna davet etmiştir. Halimi Türkiye’de halkın karşısında “feminizm” sözcüğünü dillendiren ilk kişidir. Bu sempozyum ayrıca birçok kadının kadınlara özel bir yayın

²² TÜMAS açılımı: Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksekokullar Asistanları Birliği. Şirin Tekeli’nin burada bahsi geçen arkadaşları, Gülnur Savran, Feraye Tınç, Yaprak Zihnioğlu ve ablası Günseli İnan’dır. Toplantılara bazen YAZKO’dan Zeynep Avcı ve Stella Ovidia da katılmıştır.

²³ Juliet Mitchell’in 1971’de yazdığı **Woman’s Estate** adlı kitap Yazko Çeviri Grubu (Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun ve Yaprak Zihnioğlu) tarafından 1985 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri, Kadın Çevresi Yayınları’ndan çıkmıştır. Çevirmenlerin çeviri sürecini tartıştığı 11 sayfalık önsöz ise feminist çeviri açısından önemli veriler sunmaktadır.

yapılmasına yönelik çalışmalara katılmak istediğini dile getirdiği bir yer olmuştur. Bu yayın projesi gerçekleşmese de, çoğu Marksist düşünceden gelen, farklı siyasi fikirlere sahip bu kadınlar sıkıyönetime rağmen düzenledikleri toplantılarda kendi siyasi tecrübelerini feminist bir bakışla eleştirmişlerdir. Patriyarka, cinsiyetçilik, erkek egemen toplum gibi kavramların içini doldurarak feministliğe ilk adımlarını atmışlardır. 1983'te YAZKO çıkardığı haftalık dergi **Somut**'ta kadınlara bir sayfa ayırmaya başlamıştır. Bu sayfada erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin kaynağı olan hiyerarşi ve iş bölümü işlenmiştir ve sadece kadınlar yazmıştır (Tekeli, 1989:37). Sayfanın içeriğinden sorumlu Şule Aytaç uzun tartışmalardan sonra sayfanın adına “feminizm” koyma kararı aldıklarını dile getirmiştir. Feminizm sayfası derginin satışlarını da önemli derecede artırarak Türkiye'nin her yerinde okunmuştur (Aytaç, 2005:49). Özellikle İstanbul'da ve Ankara'da feminist kadınlarca en çok takip edilen yayın olmuştur. Bu sayfada işlenen konular daha sonra evlerde toplanan kadınlar arasında tartışılabilmiştir. Bu kadınların çoğu yüksek lisans ve doktora öğrencileri veya akademisyendir. Batı'da ikinci kuşak feminist dalganın sloganı “özel olan politiktir”, bu kadınların da beslendiği bir ifadeydi. Çünkü kadınlar kendi hayatlarını (özellerini) birbirlerine açmışlardır. Feminizm alanında Türkçe kaynak pek olmadığından kadınlar başlarda var olan alanyazını okumuşlardır, İngilizce bilenler de okudukları İngilizce kaynakları aktarmıştır (Timisi ve Gevrek, 2007:15-18). Kadınlara özel bu sayfa, soldan gelen birtakım eleştirilerden ve YAZKO'da sola daha yakın bir yönetimin başa geçmesinden dolayı altı ayın sonunda kapanmıştır. Böylece, kadınların diledikleri gibi politika yapabilmeleri için bağımsız bir yayının gerekliliği anlaşılmıştır (Tekeli, 1989:37,38).

Somut Dergisi tecrübesinin kadın hareketine önemli bir katkısı da 1983 sonunda 13 feminist tarafından kurulan “Kadın Çevresi”dir. Feminist bir yayınevi olan Kadın Çevresi bir yayıncılık, hizmet ve danışmanlık şirkettir ve hem ev içi, hem de ev dışında ücretli ve ücretsiz çalışan kadınların emeğini tartışmak için kurulmuştur. Olanakların yetersizliğinden hedeflenenlere tam anlamıyla ulaşılmasa da KÇ'de yayınlar tartışılmış ve bunun ötesinde kitap kulübü faaliyetleri yürütülmüştür. KÇ feminizm alanında klasiklerin çevirilerini yayımlamış, **Feminist Dergisi**'ni çıkartmıştır. Dayağa Karşı Kadınlar Dayanışması Kampanyası

kapsamında yapılan bir araştırmayı 8 Mart 1988’de “Bağır, Herkes Duysun” adlı kitapçık olarak yayımlamıştır. KÇ kitap kulübü faaliyetleriyle birlikte daha fazla kadına ulaşmıştır. Toplantılara ilk kuşaktan meslek sahibi, evli ve çocuklu kadınların yanı sıra, üniversite öğrencileri, işçi, tezgâhtar gibi daha alt sınıfa mensup kadınlar da katılmıştır (Tekeli, 1989:38). KÇ’yi kuran kadınlar solun içinden gelmekteydi, bu nedenle bu kadınlar toplantılarda sol harekete ilişkin endişelerini sıkça dile getirmişler, sınıf ve işçi mücadelelerine ihanet edip etmediklerini tartışmışlardır. Diğer hareketler birbirlerinden çok farklıken, insan ilişkilerini ve toplumsal düzenin temel yapı taşı olan kadın-erkek ilişkisini sorgulayan feminizm kapılarını harekete inanan ve “kadınlık durumu” ile ilgilenen tüm kadınlara herhangi bir ayırım yapmaksızın açmıştır (Aytaç, 2005:46,47).

Türkiye BM’nin 1981’de yürürlüğe koyduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni ancak 1985’te onaylamıştır. Kadınlar sözleşmenin hayata geçirilmesi konusunda endişe duyduklarından, sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesini talep eden bir dilekçe yazmışlardır. Çalışmalarının sonucunda 4000 imza toplayan kadınlar dilekçeyi TBMM’ye iletmışlerdir. Ev kadını, işçi, öğrenci, memur vb. birçok kadın kampanyaya destek olmuştur. Dernekleşmek isteyen kimi kadınlar Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği’ni kurmuşlar, bir derneğe bağlı olmak istemeyenler de kurdukları geçici komitelerle ve yaptıkları kampanyalarla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. 1987’de İstanbul’da Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya Yürüyüşü²⁴ düzenlenmiştir. Kadın sığınma evlerinin kurulmasını sağlayan Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası kapsamında 8 Mart 1988’de İstanbul’da bir sokak şenliği yapılmıştır. Yine bu şenlik için mutfak araç gereçlerinin “yabancılaştırıcı” bir etki yaratacak şekilde sergilendiği Geçici Kadın Müzesi açılmıştır. 1989’da Ankara’da birçok feminist “Perşembe Grubu”nun girişimiyle 1. Türkiye Feministleri Hafta Sonu Buluşması için bir araya gelmiştir. Bu buluşmada kadın politikası nedir? Farklı kadın gruplarının politikaları nelerdir? gibi sorular tartışılmış ve Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi yazılmıştır (Tekeli, 1989:39). Birinci Feminist Hafta Sonu 1980 döneminde feminist hareketin düzenlediği en

²⁴ Bu yürüyüşü fitilleyen, aynı yıl, kocasından şiddet gördüğü için boşanma davası açan bir kadının davasının reddedilmesidir.

önemli toplantılardandır. İstanbul'daki ve Ankara'daki feministler ilk kez toplanmış ve aralarındaki farklılıkları masaya yatırmışlardır. Toplantıyla ilgili görüş ve düşünceler ise toplantı sonrası Perşembe Grubu'na yazılı iletilmiştir (Timisi ve Gevrek, 2007:29).

Tekeli'ye göre, Türkiye'deki kadın hareketinin kendini ispatladığını basının değişen tutumundan anlamak mümkündür. Önceleri kadınların eylemlerinden ve kampanyalarından küçümseyici bir dille bahseden veya hiç bahsetmeyen basın, sonra bu tutumu değiştirmiştir. Cumhuriyet ve Hürriyet gibi bazı gazeteler feminizmi tanıtan dizi yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Batı ile kıyaslandığında on beş yirmi yıl geç kalınmış olsa da, bu yazılar hareketin meşruluğu için önemli bir gelişmedir. Tekeli, Türkiye'deki feminist hareketi şöyle tanımlar: "Feminist kadın hareketi, Türkiye'de daha önce bilinmeyen, tanınmayan yepyeni bir muhalefet biçimi yarattı. Köktenci demokrat, çoğulcu, katılımcı, hatta bireyci bir hareket bu....anti-otoriter, hiyerarşiye, katı örgütlenmelere karşıt ilkelerini benimsemiş...ideolojik/toplumsal mücadele..." (Tekeli, 1989:40).

Türkiye'de 1980'lerden sonra hız kazanan yeni feminist hareket toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyı fazla değiştirememiş olsa da, ideoloji üzerinde etkili olmuştur. Hem ataerkil kalıplar sorgulanmış, hem de kadın ve erkek kimlikleri tanımlanmıştır (Acuner, 2007:156). Kadın hareketleri bilinç yükseltme grubu denilen gruplarda kadınların bir araya gelmesiyle başlamış, 1990'lara gelinmeden kadın-erkek eşitliğinden uzak tüm politikalara karşı bir duruş sergileyerek toplumsal muhalefet hareketi olma özelliği kazanmıştır (Kardam ve Ecevit, 2007:89).

1.3.4. 1990'lı Yıllardan Günümüze

1990'lara kadar çeşitli oluşumlarla, toplantılarla, gazete ve dergilerle, eylemlerle ve kampanyalarla sürdürülen kadın hareketi, bu dönemde resmî anlamda kurumsallaşma sürecine girmiştir. Kadınların zaman zaman kendi içlerinde, zaman zaman da halkın içinde sorguladıkları ve savundukları konular "ulusal veya uluslararası mekanizmalar" vasıtasıyla devlete taşınmıştır. Bir yerde bu tür mekanizmalar varsa, o yerde kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmadığı toplum ve devlet tarafından kabul edilmiş demektir. Bu mekanizmalar (burada

kadınlık sorunları) mevcut sorunları devlet politikasının gündemine taşımakta ve bu sorunları sistematik ve düzenli bir şekilde çözmek için uğraşmaktadır (Acuner, 2007:126).

1990'lı yıllardaki kadın gruplarının ideolojileri, çalışma alanları ve örgütlenme biçimleri (kadın dayanışma merkezleri ve kadın sığınakları gibi) bir önceki dönemle kıyaslandığında çok çeşitliydi. Feminist hareket İstanbul'dan ve Ankara'dan diğer birçok şehre ulaşmıştır. Protesto temelli hareket örgütlenmeye başlamıştır (Kardam ve Ecevit, 2007:90).

Türkiye'de kadın hareketinin kurumsallaşma süreci 1987'de Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı olarak kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. İlk resmî ulusal mekanizma olan bu danışma kurulu beş yıllık planlara kadın konusunda politik önlemler dâhil etmiştir. Danışma kurulu kadınların istekleri üzerine değil, BM'nin yanında yer almak için kurulmuştur. Kurumsallaşma süreci 1990'da Başbakan'a bağlı olarak kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı ile devam etmiştir. Bu kurum altı ay sonra Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne (KSSGM) dönüştürülmüştür. Genel müdürlükte alanında uzman sadece 4 kişiye çalışma imkânı verilmiştir. Bu da bu mekanizmanın çok da ciddiye alınmadığı şüphesini uyandırmıştır (Acuner, 2007:126-131). Kurumsallaşma için ciddi bir adım olan bu genel müdürlük kadın hareketinin bağımsızlığını savunanlar ile devletle işbirliği yapılmasının hareketini olumlu etkileyeceğini düşünenleri karşı karşıya getirmiştir (Kardam ve Ecevit, 2007:91).

Kurumsallaşmaya ilişkin farklı fikirler konusunu biraz daha açmak gerekirse, KSSGM'den önce kadın hareketinden bazı kadınlar kadın-erkek eşitliği konusunun devletin sorumluluğunda olması ve resmî bir kurumsallaşmaya gidilmesi gerektiğini savunurken, bazıları ataerkil yapıdaki devletle işbirliği yapılamayacağını ileri sürmüştür. İkinci gruptaki kadınların KSSGM kurulurken karşı çıktıkları durum bu mekanizmanın kurulma fikri değildi. Çünkü böyle bir genel müdürlük devlet politikaları oluşturabilecek bir güçte ve uluslararası kuruluşlarla iletişim halinde olabilirdi. Fakat kuruluş sürecinde kadın hareketinde yer almış kadınların görüşleri alınmadığı gerçeği ve tasarıdaki kadın faaliyetlerini denetleme gibi kavramlar bu

kadınların eleştirisi oklarının hedefi olmuştur. Muhafazakâr sağ bir partinin (ANAP) iktidarda olduğu bir dönemde kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik kurulan bu iki mekanizma kadın-erkek eşitliğine ilişkin politikalara zemin oluşturma potansiyeli bakımından kayda değerdir. Fakat sosyal demokrat kadınlar hem bu mekanizmaların yapılarına, hem de yine o dönemde kurulan Aile Araştırma Kurumu'na temel oluşturan DPT 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde sunulan raporlara²⁵ ve teşkilat yasası kapsamında kabul edilen türban yasasına işaret ederek devletin bu girişimlerinin ataerkil düzeni sürdüreceğini düşünmüşlerdir (Acuner, 2007:128-129).

Türkiye'de kadın hareketinde 1990'lı yıllarda kurumsallaşmaya gidilme sebebi, Türk modernleşme ideolojisiidir. Ataerkil yapılardan vazgeçilmese de, bu modernleşme sürecinde Batı'ya ayak uydurmak için devlet politikasında kadın haklarına da yer verilmeye çalışılmıştır (Acuner, 2007:156-157).

1990'lı yıllarda her ne kadar kadın hareketinde kurumsallaşmaya gidilse de, kadınlar kendi çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu dönem kampanyalarla ve eylemlerle dolu 1980'lerin hareketliliğini taşımamaktadır. Ancak kadınlar daha bireysel de olsa çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu çalışmalardan biri 1995-2005 yılları arasında çıkarılan **Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi**'dir. Pazartesi, Refah Partisi'nin iktidarda olduğu ve medyanın tekelleştiği bir zamanda yayımlanmıştır. Dergi "patronsuz ve yöneticisiz" çalışma iddiasıyla yola çıkmıştır. Derginin sahibi içeriğin belirlenmesi de dâhil birçok önemli kararın alındığı yayın kurulu olmuştur. Yazı kurulunu da içine alan yayın kurulu dergi çalışmalarını istikrarlı bir şekilde yürütmüştür. İlk birkaç sayı sonrası feministlerle toplanılıp onların fikirleri alınmıştır, ama toplantılara katılım giderek düştüğü için toplantılara son verilmiştir. İki yıl kadar da İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi şehirlerde okurlarla buluşmuş, onların görüş ve önerilerine de önem verilmiştir. Pazartesi Dergisi'nin bir politika anlayışı olsa da, amacı kadınları bu politikaya çağırmak değil, feminizmi yaymaktır. Türkiye'nin dört bir yanından kadınlarla görüşülmüş ve onların haberleri yapılmıştır (Koçali, 2007:73-85). Derginin amacı o dönemde çıkan diğer popüler kadın dergileri

²⁵ 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda kadının kentleşmeyle birlikte çalışma hayatına girdiğine, bunun da geleneksel aile değerlerini zedelediğine, babanın ailenin reisi olduğuna, "ana" imajının da Müslüman-Türk geleneğinde kutsal olduğuna değinilmiştir. Bu da muhafazakâr-ataerkil bir iktidar söylemidir.

(Kim, Kadınca gibi yerli dergiler, Cosmopolitan gibi bir yabancı dergi) gibi popüler dili ve gündemi yakalamaktır. Ancak bu dergilerden çok farklı bir içeriğe sahiptir. Derginin finansman ihtiyacını ise Kadınları Kışkırtma Vakfı adında Almanya kökenli bir vakıf karşılamıştır. Bu vakıfla sadece maddi ilişkiler geliştirilmemiştir. Vakıf sayesinde Orta ve Doğu Avrupa'daki feministlerle iletişim kurulmuş ve uluslararası toplantılara gidilmiştir. Alman vakıftan sonra, feminist bir Amerikan vakfından da destek alınmıştır (Düzkan, 2005:154-157).

Geleneksel tarihçiliğe getirdikleri yeni bakış açısıyla kadın tarihçiler kadınları, yok sayıldıkları arşivlerden çekip çıkararak, onların görünür olmalarını sağlamışlardır. Tarihin yeniden yazılmasını ve kadın konulu kütüphanelerin kurulmasını yine bazı kadın hareketlerine borçluyuz. 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da ve ABD'de kadınlar, girmelerine izin verilmedikleri ve surlarla çevrili yerlerdeki surları yok etmek için mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler giderek daha fazla kadını içine almış ve aynı zamanda afiş, günlük, fotoğraf, mektup gibi yazılı ve görsel birçok belge toplanmıştır. Bu noktada kadınlar, kendi mücadelelerinin gelecek kuşaklara yine kendilerinin aktarabileceğinin farkına varmışlar, kütüphane ve arşiv kurma sürecini başlatmışlardır. Bu süreç, 20. yüzyıl başındaki seçme ve seçilme hakkı mücadelesi dönemi, 1970'lerde ikinci feminist dalga dönemi ve 1980'lerde kadın hareketinin kurumsallaştırılması için devletten destek alındığı dönem olmak üzere üç dönemde incelenebilir (Davaz-Mardin, 2007:183-185).

Türkiye'de kadın konulu ilk kütüphane olan **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı** 1990 yılında açılmıştır. Kütüphanenin kuruluş amacı vakıf senesinde: "Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak" şeklinde tanımlanmıştır. Bir kadın kütüphanesi varoluş amacıyla zaten kadınları çoğu zaman saf dışı eden erkek egemen kütüphaneciliği eleştirmektedir. Belgelerde var olan kavramların yeniden yorumlanması veya yeni kavramlar yaratılması bu belgelere kadını yok sayan erkek bakış açısı yerine feminist bir bilinçle yaklaşılmasını sağlamaktadır. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurucuları, bu kütüphanenin kuruluşundan önce Avrupa'da ve ABD'de kadın kütüphanelerini gezerek bilgi toplamışlardır. 1991'de ziyaret edilen bu

kütüphanelerin kurucuları Türkiye'ye davet edilmiş ve İstanbul'da Uluslararası Kadın Kütüphaneleri Sempozyumu düzenlenmiştir. Bu sempozyum üç yılda bir olmak üzere ileriki dönemde de yapılmıştır. Ayrıca kütüphane kadınlık bilincini oluşturmak ve yaymak adına çeşitli projeler, seminerler, konferanslar, bibliyografyalar ve daha birçok çalışma hayata geçirmiştir. Kütüphanenin kuruluşundan sonra kadın tarihi ve hareketi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları bir hayli artmıştır. 1990'larda kadın hareketinin yavaşladığı söylene de, yapılan araştırma ve çalışmalara bakılınca, hareketin eylemden kurama doğru farklı bir yöne evrildiği görülmektedir. Ayrıca kütüphane kadın hareketinin kurumsallaşmasına ilişkin iyi bir örnektir (Davaz-Mardin, 2007:186-203).

Bu dönemde ortaya çıkan en önemli örgütlerden biri de **Kadın Adayları Eğitim ve Destekleme Derneği, Ka-Der**'dir. 1997'de kurulan Ka-Der'in amacı, siyasette daha fazla kadının söz sahibi olmasını sağlamaktır. İlk genel seçimlerde hedef, meclis üye sayısının yüzde onu oranında kadın milletvekilinin meclise girmesini sağlamaktı. Dernek, diğer kadın örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çeşitli kampanyalar yürütmüştür. Ayrıca basının büyük ilgisini ve desteğini görmüştür. Şeriat/laiklik tartışmalarının yoğunlaştığı ve Cumhuriyet'in tehdit altında görüldüğü bir dönemde kurulan derneğe Türkiye'nin modernleşme sürecinin kesintiye uğratılmasını engelleyeceği gözüyle bakılmıştır. Ka-Der'in açık bir şekilde politika yapması onu diğer kadın örgütlerinden ayırmaktadır (Aksu, 2007:109-124). Seçim ve atama ile oluşan tüm karar mekanizmalarında kadın-erkek eşitliğini savunan Ka-Der, Türkiye'de cinsler arası eşitsizliğin ancak daha fazla kadının siyasete katılımıyla aşılabileceğini belirtmektedir. Çünkü siyasetin sosyal hayat üzerinde doğrudan bir etkisi vardır.²⁶ Genel merkezi İstanbul'da olan dernek²⁷ çalışmalarına devam etmektedir.

Dağılarak, genişleyerek büyüyen kadın hareketlerinin arasındaki iletişimi kurmak amacıyla 1996'da Ankara'da **Uçan Süpürge** adlı bir kadın örgütü kurulmuştur. Bu örgüt bir sivil toplum kuruluşudur. Tanıtım broşüründe amaçlarından şöyle bahsedilmektedir: "Kadın sorununa ve kadın hareketine duyarlı

²⁶ (Çevrimiçi), <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>, 11.06.2017.

²⁷ Ka-Der'le ilgili daha fazla bilgi için bkz. www.ka-der.org.tr.

kadınları buluşturmak, aralarında bağ kurarak bilgi ve deneyim aktarımlarını kolaylaştırmak, onların kadın sorununun çözümüne yönelik çabalarını desteklemek ve kadınların kendilerini güçlendirmelerine yardımcı olmak”²⁸. Uçan Süpürge’nin önemli projelerinden biri veri bankasıdır. Ulusal ve uluslararası tüm kadın örgütlerinin güncel bilgilerinin bu veri bankasında toplanması hedeflenmiştir. Bir diğeri ülke çapında yapılan bölge toplantılarıdır. Bu toplantılarla kadın örgütleri arasındaki iletişimin güçlenmesi ve bu örgütlerin daha verimli bir hale gelmeleri istenmiştir. Uçan Süpürge ayrıca kadın hareketindeki gelişmelerin takip edilebileceği her üç ayda bir Uçan Haber adlı bir bülten çıkarmış ve üç yıl boyunca üç farklı radyo istasyonunda programlar yapmıştır. Uçan Süpürge, 4. Dünya Kadın Konferansı’nın beşinci yılı olan 2000 yılında, beş yıllık sürenin değerlendirilmesi amacıyla yapılan BM toplantısı için, birçok kadının atölye çalışmaları sonucu yazdığı ve kadın sorunlarını ve çözüm önerilerini kapsayan bir STK raporunu New York’a göndermiştir (Kardam ve Ecevit, 2007:87-108). Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği hem ulusal hem de uluslararası alanda kadın hareketlerini destekleyici çalışmalar yürütmüş ve diğer kadın kuruluşları arasında bilgi akışını sağlayarak adeta bir köprü işlevi görmüştür. Günümüzde çalışmalarına devam etmektedir.

1990’lı yıllarda kadın hareketi büyük şehirlerden Türkiye’nin her yerine yayılmaya başlamıştır. Kadın hareketini destekleyen birtakım kamu kurumları ve özel kurumlar ile dernekler kurulmuştur. Türkiye’de 2000’lerde kadın hareketi ise, kimlik, etnik aidiyet ve cinsel yönelim gibi konularda farklılıklara kucak açmaktadır. 2000 sonrası kadın hareketinin başlıca hedefleri kadınlara yönelik ırkçı ve cinsiyetçi saldırılarla mücadele etmektir.

²⁸ Uçan Süpürge ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. <http://www.ucansupurge.org.tr/>.

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZME KURAMSAL YAKLAŞIM

Çalışmanın bu bölümünde çoğuldizge kuramı ve feminizm ile çevirinin buluştuğu feminist çeviri kuramı ele alınacaktır. Çalışmanın bütüncesini oluşturan Türkiye’de feminist yayınevleri kurucuları/editörlerle ve bu yayınevleri bünyesinde çeviri yapan kadın çevirmenlerle yapılan görüşmeler bu kuramlar ışığında incelenecektir. Ayrıca “Çalışma Alanı Olarak Feminizm ve Çeviribilim” alt başlıklı bölümde de çeviribilim ile feminizmin birbiriyle ilişkisi açıklanacaktır.

2.1. FEMİNİST ÇEVİRİ KURAMI

Feminist çeviri kuramı denildiğinde akla ilk Kanadalı akademisyen, yazar ve çevirmenlerden Sherry Simon ve Luise von Flotow gelir. Bu iki bilim insanı, yaptıkları çalışmalarda feminizm ile çeviribilimin yollarının ne zaman ve nasıl kesiştiğini ve bu kesişmeden feminist çeviri kuramının nasıl doğduğunu anlatır. Sherry Simon **Gender in Translation** (1996) [Çeviride Toplumsal Cinsiyet] adlı kitabına yazdığı önsözde, 1986’da düzenlenen “feminist yazınbilim” konulu panel kapsamında edebi çeviri üzerine bir konferans düzenlendiğini belirtir. Feminist yazın çevirmenleri Barbara Godard ve Susanne de Lotbinière-Harwood gibi isimler bir araya gelmiş ve feminist bir eylem olarak çeviri hakkında yapılan tartışmalar sonucunda “feminist çeviri” söylemi ilk kez bu konferansta ortaya atılmıştır (Simon, 1996:viii). 1980’lerin başında Kanada’da özellikle Fransızca yazılan feminist yazıların İngilizceye çevrilme isteği hem edebiyat hem de kültür alanında feminist çevirmenlere önemli bir rol vermiş, çeviri eylemi Fransız Kanadası ile İngiliz Kanadası arasında kültürel bir bağ oluşturmuştur. Simon, feminizmin ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının çeviri ile kaçınılmaz ilişkisini şu sözleriyle ifade eder:

“Feminizmin ve ardından toplumsal cinsiyet çalışmalarının gelişimine tanıklık eden bir dönemin çeviri çalışmalarında da önemli bir ilerlemeye tanık olması bir rastlantı olamaz. Toplumsal cinsiyet çeviri kuramına çevirinin yenilenmiş yüzü olan “yeniden çeviri” ile ve küreselleşmenin dizginlenemeyen güçlerine karşı bir siper olarak girmiştir; bu da, tüm sosyal ve beşeri bilimlerde dil içindeki toplumsal cinsiyet,

kimlik ve özne konumlarının yeniden eleştirel bir çerçeveye yerleştirilmesinin önemini göstermiştir.” (Simon, 1996:ix)

1980’lerde çeviribilimde “kültürel dönüş” tanıklık edildiğini ve ancak bu dönemde toplumsal cinsiyeti de içine alan kimlik sorununun gündeme geldiğini ileri süren Simon, çeviride toplumsal cinsiyet sorunlarını ele almak ve çeviribilimi kültürel çalışmalara biraz daha yaklaştırmak amacıyla bu kitabı yazdığını ifade eder (Simon, 1996: ix,x).

Sherry Simon’a göre, dil çeviribilim ve feminist düşünce için de önemlidir. Hiyerarşiler ve cinsiyet rolleri, sadakatin tanımı ve değer yargılarının evrensel standartları gibi feminist düşüncenin çalıştığı konular çeviribilimde yeniden ele alınmıştır. Her iki alan da “sosyal, cinsel ve tarihsel farklılıklar dilde nasıl ifade edilir ve bu farklılıklar diller arasında nasıl aktarılır? Kadınlardan ve çevirmenlerden ne tür bir sadakat beklenir?” gibi sorularla yakından ilgilenir (Simon, 1996:8).

Susan Bassnett, 1970 sonrasında toplumsal cinsiyet ve dil sorunları üzerine tartışan feminist yazarların edebiyat eleştirisi alanına yeni bir soluk getirdiğinden ve yazma, okuma ile insan vücudu arasındaki ilişkinin araştırıldığından bahseder. Toplumsal cinsiyet ve dil arasındaki ilişkiyi genel bir tarihsel çerçeveye oturtur. Feminist kuramın yeni yeni ortaya çıktığı 1960’larda sadece metne bakarak metnin yazarının cinsiyeti hakkında fikir yürütülmeye çalışılırken, 1970’lere gelindiğinde yazarın cinsiyetinin ne olduğu tartışması geride bırakılarak metin içinden toplumsal cinsiyete dair işaretler bulunup çıkarılmaya başlanmıştır (Bassnett, 1992:63). Bassnett “Writing in No Man’s Land: Questions of Gender and Translation” [Taraflı/sahipsiz Topraklarda Yazmak: Toplumsal Cinsiyet ve Çeviri Sorunları] adlı makalesinde Fransız akademisyen Hélène Cixous’nun konuyla ilgili görüşlerine de yer verir. Cixous, “maskülen” teriminin zıddı “feminen” teriminin biyolojik farklılıkların ötesinde, erkek (male) ve kadın (female) arasında bir yerde kullanılması gerektiğini savunur. Feminen yazıyla (*écriture féminine*) sadece kadın yazarların değil, erkek yazarların da uğraşabileceğini söyler. Bassnett’e göre, çeviribilim ile feminist kuram 1980’lere kadar birbirine uzak iki alan olarak kalsa da, 1970’ler itibarıyla gelişmeleri paralellik göstermiştir. Bunu şöyle açıklayabiliriz: O dönemde

feminist kuram çalışan bazı önemli kuramcılar dünyaya iki zıt kutuptan (erkek-kadın, maskülen-feminen, anne-baba) bakmayı reddetmişlerdir. Benzer şekilde çeviribilim alanındaki akademisyenler kaynak ve erek metni birtakım ölçütlere göre karşılaştıran eşdeğerlik kavramından uzaklaşmış, diller arasındaki benzerliklerden ziyade kültürel farklılıkları temel alan bir eşdeğerlik kavramını öne sürmüşlerdir (Bassnett, 1992:63,64)

Luise von Flotow’a göre, feminist bakış açısıyla çevrilen İngilizce metinler ve feminist yazından çevrilen eserler Kanada’da feminist çevirinin varlığını kanıtlamaktadır (1991:70,71). Feminist çevirinin, Kanada’nın Quebec Eyaleti’ndeki feminist yazarların “ataerkil dili” eleştirel bir gözle çevirmelerinden doğduğunu ileri süren von Flotow, bu yazarların 1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında, kadın düşmanı olarak algıladıkları geleneksel ataerkil dili yıkmak için çabaladıklarını söyler (von Flotow, 1991:72). Bu yüzden feminist çevirinin Quebecli kadın yazarların çalışmalarından ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Geleneksel söylemin dışına çıkarak kadının “ikincil” konumuna karşı gelen, ataerkil dünyada kadınlara da yer açıp, onların sözlerini okunur ve duyulur, yani bir bakıma görünür kılan feminist çeviri söz konusu olduğunda, öncelikle von Flotow’un makalesinde bahsettiği birtakım çeviri tekniklerine bakmak gerekir. Bu tekniklerden bazıları “supplementing (ekleme), prefacing (önsöz yazma), footnoting (dipnot verme) ve hijacking (gasp etme)” tir. Feminist çeviride “supplementing tekniği” ile diller arasındaki farklılıklar telafi edilir. Feminist çevirmen erek dilde bazı kayıpları gidermek için çeviriye müdahale eder ve erek metne yeni bir şey ekler. Bazen de bu, kaynak metni eleştirmek için kaynak metne yapılır. “Prefacing ve footnoting ” ise feminist çevirmenlerin son zamanlarda sıkça başvurdukları tekniklerdir (von Flotow, 1991:74-76). Çevirmenler yazdıkları önsöz veya dipnotlarla “görünür” olmaya çalışırlar. Kendini geri planda tutan, tek amacı kaynak metni akıcı bir şekilde çevirmek olan çevirmenlerin tarihe karıştığını dile getiren von Flotow, feminist çevirmenlerin çevirdikleri eserlere yazdıkları önsözlerde ve dipnotlarda kaynak metinde çevir(e)medikleri kelime oyunlarından, ifadelerden veya tam tersine çevir(e)ildiklerinde nasıl bir yol izlediklerinden bahsettiklerini söyler. Bu şekilde çevirmenler metne kasten müdahale etmiş olur. “Hijacking tekniği”nde ise çevirmen

kaynak metne çok fazla müdahale ederek, örneğin, çok sık dipnot kullanarak metni adeta “gasp eder”. Yazarın asıl niyetine bakmaksızın metni “düzeltir”, bir başka deyişle “feminize eder” (von Flotow, 1991:78,79). Buradaki amaç yine feminist çevirmenin sesini hedef kitleye duyurmak istemesidir.

Von Flotow, toplumsal cinsiyet çalışmaları ile çeviribilimin birbirinden beslenen disiplinler arası iki akademik alan olduğunu vurguladığı **Translation and Gender: Translating in the ‘Era of Feminism’** (1997) [Çeviri ve Toplumsal Cinsiyet: ‘Feminizm Çağı’nda Çevirmek’] adlı kitabında çoğunu kadınların oluşturduğu feminist çevirmenlerin dili manipülatif bir şekilde kullanarak erkek egemen dili kadın düşmanı söylemlerden arındırma çabalarını, bunun için feminist çevirmenlerin İncil dâhil olmak üzere belli başlı eserleri yeniden çevirdiklerini, yine bu eserlerden örneklerle anlatır (von Flotow, 1997). Kültürel bir yapı olarak toplumsal cinsiyet ile kültür aktarımı olarak çeviri birbiriyle etkileşime girdiğinde, kültüre özgü toplumsal cinsiyet farklılıkları, bu farklılıkların dile aktarımı ve her dilde (kültürde) farklı bir role bürünen toplumsal cinsiyet söylemlerinin “çeviri” yoluyla diğer dillere (kültürlere) aktarımı gibi çeşitli konular ortaya çıkar (von Flotow, 1997:1). Toplumsal cinsiyet ile ilgili konular öncelikle sosyal bilimlerin alanı olsa da, toplumsal cinsiyet dilin ve edebiyatın da uğraştığı bir kavram haline gelmiştir. Ataerkil dil, bir toplumda, çoğunluğu erkek yöneticilerin başında olduğu kurumların şekillendirdiği ve kullandığı dildir. Amerika’da ve Kanada’da bu dili yeniden ve kadınların lehine şekillendirmek isteyen bazı yazarlar dilin sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda manipülatif bir araç olduğunu öne sürmüşlerdir (von Flotow, 1997:8). 1960’ların sonlarında özellikle Kanada’da başlayan “Feminizm Çağı” ile bazı yazarlar geleneksel söylemlere yine dil ve edebiyat ile karşılık vermişler, (feminist) çevirinin ve (feminist) yazının gücünden yararlanmışlardır. Von Flotow’a göre, akademisyenlerin yanıtlarını aradığı kadın ve erkeklerin dil kullanımına, toplumsal cinsiyet söylemlerinin dildeki yansımalarına ve güç mücadelelerinde dilin yerine ilişkin bazı sorular şunlardır:

“Kadınlar dili nasıl kullanır? Kadınlar dili erkeklerden farklı bir şekilde mi kullanır? Kadınların iletişimde üstlendiği roller erkeklerinkinden farklı mıdır? ... Kadınlar ve

erkekler geleneksel dilde nasıl temsil edilir? Dil kadının ve erkeğin bilincini nasıl şekillendirir? Toplumsal cinsiyet farklılığı dilde nasıl inşa edilir ve güçlendirilir? ... Otorite, dil ile nasıl güçlendirilir veya zayıflatılır? Bir dildeki toplumsal cinsiyet farklılığı kamu yaşamındaki farklılıklara mı işaret eder?” (von Flotow, 1997:8)

Yukarıdaki sorulara ilişkin feminist dilbilimci Deborah Cameron’ın fikirlerine yer veren yazar, kadın ve dil ile ilgili bu sorulara iki yaklaşımla yanıt aranabileceğini ifade eder: reformist yaklaşım ve radikal yaklaşım. Reformist yaklaşıma göre, geleneksel dil toplumun yarattığı bir semptomdur ve iyi niyetle yenilenebilir. Radikal yaklaşıma göre, geleneksel dil kadınlara yapılan zulmün önemli bir nedenidir. Kadınlara dünyada “ikincil” konumda oldukları bu dille öğretilir (von Flotow, Cameron (1985), 1997:8). Cinsiyet ayırımından uzak bir dille hazırlanan kılavuzlar, dil eğitimiyle ilgili yürütülen atölye çalışmaları ve cinsiyetten bağımsız meslek planlamaları ilk yaklaşımdan yola çıkılarak yapılmıştır. Tüm bunların çıkış noktası, kadınları dilde “erkek” kategorisi altında sınıflandırmadan temsil etmektir. İkinci yaklaşımda ise, kadınlar kendilerini geleneksel ataerkil dil tarafından dışlanan, aşağılanan veya önemsizleştirilen birey rolüne sokarlar, bu yüzden ataerkil dil kadınların kendilerine olan güvenine ve saygısına, psikolojik gelişimlerine ve yaratıcılıklarına bir tehlike teşkil eder. Çünkü dil erkekler tarafından onların yaşamlarını, gerçekliklerini ve fikirlerini iletme için yaratılmıştır (von Flotow, 1997:8,9). Kadına, dile ve toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmaların fitilini ateşleyen bu sorular çeviriyi de gündeme getirmiştir. Yazarlar bazı kaynakları eleştirel bir gözle yeniden çevirmişler, hatta yeniden yazmışlardır. Erkeklerin değil, kadınların gerçekliklerini yansıtan yeni bir dil oluşturmaya çalışmışlardır. Bu da var olan ataerkil dile müdahale edildiğinin göstergesidir. Ancak von Flotow’a göre, dilin geleneksel yapısı içinde yenilikçi olmaya çalışmak oldukça güçtür. Kadınların yeniden çevirdiği bu metinlerin anlaşılabilmesi için kaynak dilde ve kültürde birtakım eleştirilere ve açıklamalara ihtiyaç duyulmuştur (von Flotow, 1997:2).

Yukarıda bahsedilen sorun kadın hareketi uluslararası bir boyut kazandıkça daha da karmaşık bir hal almıştır. Avrupalı ve Anglo-Amerikan feministler ile dünyanın diğer bölgelerindeki kadınların ortak çalışmaları sayesinde bu alanda çok

farklı kültür ve dil birbiriyle etkileşime girmiştir (von Flotow, 1997:12). Böylece kadın hareketi alanında çeviri vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir.

Feminist çeviri, Kanadalı kadın yazarların Fransızca yazılmış feminist yazını İngilizceye çevirmeleriyle doğmuştur. Bu çevirilerde feminist çevirmenler kaynak metinlerin kadını ikincil konuma iten söylemlerini, farklı feminist çeviri teknikleri ile adeta “feminize” etmişlerdir. Feminist çevirmenler feminist yazarların yazdığı metinlerin yanı sıra, tarihte erkeklerin ataerkil dille kaleme aldıkları metinleri de çevirmişlerdir. Diğer çevirmenler gibi feminist çevirmenler de dilin manipülatif gücünün farkındalardır. Onlardan tek farkları, dilin bu özelliğinden en üst düzeyde faydalanmaya çalışmalarıdır.

Bu çalışma, feminist metinlerde kullanılan feminist çeviri tekniklerini veya feminist çevirmen kararlarını incelemekten ziyade, Türkiye’deki feminist yayınevlerinin ve bu yayınevleri bünyesinde çeviri yapmış kadın çevirmenlerin feminist çeviriye ve feminist çevirmene yaklaşımlarını mercek altına alacaktır.

2.2. ÇOĞULDIZGE KURAMI

İsraili kültür araştırmacısı Itamar Even-Zohar ilk kez 1970’lerde geliştirdiği çoğuldizge kuramını, 1978 yılında Tel Aviv’de yayımladığı ve makalelerinden oluşan **Papers in Historical Poetics** başlıklı kitapta ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Edebiyat tarihi yazımı, bir toplumun edebiyatının değişme ve gelişme süreçleri, bu süreçlerde dilin ve çevirinin rolleri gibi birçok konuya değinen Even-Zohar yazdığı makalelerle çeviribilim dünyasına yeni bir kuram sunmakla kalmamış, yine aynı üniversiteden (Tel Aviv Üniversitesi) meslektaş Gideon Toury’nin oluşturduğu erek odaklı çeviri kuramının da temelini atmıştır.

Çoğuldizge kuramına göre, edebiyat birçok dizgeyi içine alan bir dizgeler dizgesidir. Edebiyat türleri ve örnekleri birbirleriyle sürekli çekişme içindedir. Bu çekişmeler merkez (central) ve çevre (peripheral) konumdaki edebiyat, yüksek (high) ve aşağı (low) edebiyat, saygın görülen (canonized) ve saygın görülmeyen (non-canonized) edebiyat gibi zıt kutuplar arasında tarih boyunca devam eder. Bir başka deyişle, edebî türler arasındaki ilişkiler durağan değil, devingendir, örneğin çevre konumdaki bir edebi tür zaman içinde merkeze geçebilir. Çeviri edebiyat da

(translated literature) çoğuldizgeyi oluşturan dizgelerden biridir ve diğer edebî türlerle birlikte yukarda bahsi geçen çekişmelere katılır. Bu yüzden bir toplumun edebiyat tarihine ve gelişimine bakılmak istendiğinde, çeviri edebiyatı da incelenmesi gereken unsurlardandır.

Itamar Even-Zohar “The Function of the Literary Polysystem in the History of Literature” (1970) [Edebiyat Çoğul-dizgesinin Edebiyat Tarihindeki İşlevi] adlı makalesinde, edebiyat çoğuldizgesini saygın görülen ve saygın görülmeyen edebiyat olarak ikiye ve bunları da alt dizgelere ayırır. Saygın görülmeyen edebiyat, saygın görülen edebiyatın dışında kalan ve alt-edebiyat olarak tanımlanan “dedektif hikâyeleri”, “duygusal romanlar”, “erotik ve pornografik edebiyat” gibi edebî türleri kapsar. Bu ayrımı Rus biçimcilerden yola çıkarak merkez konumdaki ve çevresel konumdaki edebiyat ve aşağı ve yüksek edebiyat olarak da yapan Even-Zohar’a göre, edebiyat tarihindeki değişimler bu ilişkiler arasındaki etkileşimlerle ortaya çıkmıştır (Even-Zohar, 1978:11-13).

Even-Zohar edebiyat türleri arasındaki ilişkilerin anlaşılamama sebebini edebiyat bir sistem olarak algılanmadığı için türlerin ve edebî eserlerin ayrı ayrı incelenmesine bağlar. “The Relations between Primary and Secondary Systems in the Literary Polsystem” (1973) [Edebiyat Çoğuldizgesinde Birincil ve İkincil Sistemler arasındaki İlişkiler] adlı makalesinde Even-Zohar çoğuldizge kuramının temelini atan Rus biçimciliğinden bahseder. Rus biçimciliği edebiyatın tüm gerçeklerini ve bu gerçekler arasındaki ilişkileri inceler. Bu yüzden, sadece estetik değerler veya kültürel saygınlık üzerine kurulan majör edebiyat değil, çevre konumda olan “kitle edebiyatı” da inceleme alanına girer. Rus biçimcilerden Yuri Tynjanov’un “On the Evolution of Literature” (1971) [Edebiyatın Gelişimi Üzerine] adlı makalesini temel alan Even-Zohar, Tynjanov’un edebiyatı, edebiyat dışı diğer dizgelerle ilişkili bir dizge olarak tanımladığını dile getirir ve kendisi de bu tanımdan yola çıkarak edebiyatı “çoğuldizge” olarak adlandırır. Birçok akademisyen, tarih boyunca edebiyattan sayılmamış ancak artık bir toplumun edebî kültürünün vazgeçilmez bir parçası olarak görülen kitle edebiyatından yarı edebi metinlerin de incelendiğini, bu çalışmaların beşeri bilimlerin gelişimine katkıda bulunduğunu ve bu edebî türlere karşı geleneksel yaklaşımlarda büyük değişikliklere yol açtığını

ifade eder. Ancak Even-Zohar bu değişikliklere rağmen, popüler edebiyat türlerini mercek altına alan kuramsal çerçevelerin yetersiz olduğunu, bu yüzden çeşitli edebî türler arasındaki ilişkilerin tam anlamıyla anlaşılamadığını savunur (Even-Zohar, 1978:14). Yukarıda bahsettiğimiz gibi kuramlar, edebiyatı bir dizge olarak ele almadığı için, edebî türleri birbirleriyle ilişkilendirmeden ayrı ayrı inceler. Tynajov’un tanımını geliştirerek “çoğuldizge” kavramını ortaya atan Even-Zohar, edebiyat dizgelerinin çoğuldizgenin üyeleri olduğunu söyler. Çoğuldizge, her biri kendi içinde alt dizgeleri barındıran “saygın görülen” ve “saygın görülmeyen” olarak iki dizgeye ayrılır. Saygın görülen edebiyatla majör edebiyat kastedilir. Majör edebiyatı edebiyat çevrelerince kabul gören ve toplum tarafından kültürel mirasının bir parçası olarak korunan edebi eserler oluşturur. Saygın görülmeyen edebiyat ise, edebiyat çevrelerince estetik değeri olmadığı gerekçesiyle reddedilen ve genellikle unutilan edebî türleri ve eserleri kapsar (western hikâyeler, dedektif hikâyeleri, porno edebiyatı vb.) (Even-Zohar, 1978:15).

Yukarıda edebiyatın saygın görülen ve görülmeyen olarak ikiye, daha sonra da alt dizgelere (edebî türlere) ayrıldığından ve bunların da birbirleriyle etkileşim içinde olduğundan bahsettik. Bu sınıflandırmanın başka ölçütlere göre yeniden yapılabileceğini ileri süren Even-Zohar, “çeviri edebiyatın” da çoğuldizge içinde yer alması gerektiğini savunarak tarihte pek önemslenmeyen çeviri gerçeğinin altını çizerek. Artsüremli değişiklikler edebiyatın yeni evresinde, daha önce egemen olan normların çevresel konuma gerilemesine, hatta geçerliğini yitirmesine sebep olur. Bir zamanlar egemen olan bu normlar çevre konuma geçtiğinde etkisi azalsa da kullanılmaya devam edilir. Bu tür edebiyata “epigonik edebiyat” denir. Bir başka sınıflandırma da okuyucu kitlesine göre yapılabilir: yetişkin edebiyatı, çocuk ve gençlik edebiyatı, erkek edebiyatı, kadın edebiyatı gibi. Edebiyat sistemleri ve edebî türler arasında hiyerarşik bir ilişki vardır. Bazıları diğerlerine göre daha merkezi, yani “birincil” konumdayken, bazıları “ikincil” konumdadır. Buna göre, saygın görülmeyen edebiyat, gençlik ve çocuk edebiyatı, epigonik edebiyat ve çeviri edebiyatı ikincil dizge olarak görülürken, saygın görülen yetişkin edebiyatı birincil dizgedir (Even-Zohar, 1978:16).

Merkez (birincil) ve çevre (ikincil) ilişkisini şöyle açıklayabiliriz: merkezdeki olaylar giderek çevreye doğru itilir ve merkezde yeni olaylar meydana gelirken orada kalır. Bu yer değişikliğiyle olaylar aynı kalsa da olayların işlevleri değişir. Bu modeli edebiyat çoğuldizgesi için de uygulayabiliriz. Saygın görülen edebiyat yeni gerçeklik modelleri yaratmaya çalışırken, saygın görülmeyen edebiyat geleneksel modelleri koruma görevini üstlenir. Merkez konumda saygın görülen bir edebî tür zamanla çevre konuma itilerek saygın görülmeyen edebiyata dönüşebilir. Even-Zohar’a göre, farklı edebiyat dizgeleri arasındaki zıtlıklar edebiyat çoğuldizgesi içinde ideal bir edebî ve kültürel dengeyi sağlar. Bir başka Rus biçimci Viktor Šklovskij’in görüşlerine yer veren yazar, saygın görülen sistemdeki edebî yeniliklerin genellikle saygın görülmeyen dizgeden alındığını ifade eder (Even-Zohar, 1978:17). Bir bakıma saygın görülen edebiyatın evrim geçirmesi saygın görülmeyen edebiyata bağlıdır.

Even-Zohar çeviri edebiyatın her zaman ikincil konumda olmayabileceğini şu sözleriyle açıklar: “Büyük milletlerle küçük milletler, yaşlı olanlarla genç olanlar arasında farklılıklar vardır. Aynı zamanda yaşlı olan büyük bir milletin edebiyatı, çeviri edebiyatı ikincil konuma koyma yoluna giderken, yaşlı veya genç olsun, küçük bir milletin edebiyatı çeviri edebiyatı daha birincil bir konuma koyar” (Even-Zohar, 1978:19).

Çeviri edebiyatın merkezde veya çevrede olmasının sadece milletlerin büyüklüğüne veya yaşına bağlı olmadığını ifade eden Even-Zohar, diğer insanların kültürlerine karşı açık olmanın da dizgeleri etkileyeceğini söyler. Örneğin, Anglo-Amerikan ve Fransız edebiyatı Alman veya Rus edebiyatına göre dışarıya daha kapalıdır. Bu da, Alman ve Rus edebiyatının çeviriye daha çok önem verdiğini gösterir. Birincil ve ikincil konum sosyal anlamda bir üstünlükten ziyade, bir edebiyat dizgesinin veya edebî türün edebiyat çoğuldizgesinde ne kadar önemli bir rol oynadığının bir göstergesidir (Even-Zohar, 1978:19-20).

Çeviri edebiyatın ulusal kültürlerin şekillenmesindeki rolü bilinse de, bu alanda pek kuramsal çalışma yapılmamış olduğunu ileri sürdüğü “The Position of the Translated Literature Within the Literary” (1976) [Çeviri Edebiyatın Edebiyat içindeki Konumu] adlı makalesinde Even-Zohar, “çeviri edebiyatı” terimini

“çevrilmiş edebi eserler” ifadesini kısaltmak için değil, bir dizge olarak yapılandırılan ve işleyen metinleri adlandırmak için kullandığını söyler (Even-Zohar, 1978:21). Bir edebiyatın kendi ürettiği eserler arasında sürekli olan merkez-çevre çekişmesine benzer bir etkileşim çeviri eserler arasında da vardır. Hedef edebiyat (target literature) hangi eserlerin çevrileceğini kendi içindeki diğer alt dizgelere bakarak seçer veya çeviri eserler diğer alt dizgelerle ilişkileri sonucunda özel normlar ve politikalar benimser. Bu yüzden çeviri edebiyatı sadece kendi içinde bir dizge değildir. Çeviri edebiyatı çoğuldizge tarihinin bir parçasıdır ve çeviri edebiyatının çoğuldizge içindeki diğer tüm alt dizgelerle ilişkisi vardır (Even-Zohar, 1978:22).

Even-Zohar edebiyat çoğuldizgesi kavramını geleneksel estetik yaklaşımının yanılgıları sonucu ortaya çıkan sıkıntıları aşmak için ilk kez 1970’te önerdiğini ifade eder. Geleneksel estetik yaklaşımı artistik değeri olmayan eserleri incelemeyiz. Ancak Even-Zohar tüm edebî ve yarı edebî eserlerin incelenmesinin daha uygun olacağını ileri sürer. Bu görüşünün temelini 1920’lerdeki Rus biçimcilerce atıldığını ve çoğuldizge kavramını 1973’te yazdığı makalesinde sunduğunu dile getirir (Even-Zohar, 1978:22). Çoğuldizge hipotezi bize edebiyat tarihinde daha önce incelenmeyen ilişkileri inceleme ve edebî türlerin konumlarını ve rollerini açıklama olanağı verir. Rus biçimcilerden Şklovskij bir edebi tür en üst konumdayken diğerlerinin sırasını beklediğini dile getirir. Tynjanov ise yenilikçi ve korumacı güçler ile politikalar ve türler arasındaki çekişmeleri vurgular. En üst (merkezdeki) edebî tür yenilikçi bir yapıya sahipse, aşağıya inildikçe (çevreye doğru) daha korumacı edebî türlerle karşılaşırız. Ancak en üstte daha kemikleşmiş bir edebî tür varsa, yenilikçi türler aşağıya inildikçe karşımıza çıkar. İkinci durumda, edebî türler konumlarını değiştirmezse, edebiyat durağan bir döneme girer. Burada önemli olan nokta, hangi türlerin üstte veya altta olduğu değil, çoğuldizge içinde hangi türlerin hangi şartlar altında değişim sürecine katıldığıdır (Even-Zohar, 1978:23).

Çeviri edebiyatın birincil konumda olması çoğuldizgenin merkezine örnek olduğu anlamına gelir. Çeviri edebiyatı birincil konumdayken yenilikçi bir yapıya sahip olur ve edebiyat tarihindeki önemli olaylarla tanımlanır. Edebiyatın kendi ürettiği eserlerle çeviri eserler arasında kesin bir ayrım yoktur ve genellikle en önemli çevirileri yapanlar o dönemin önde gelen yazarlarıdır. Çeviri yoluyla

edebiyatta daha önce olmayan yeni edebî türler girebilir. Çevrilecek metinleri çoğuldizgenin içinde bulunduğu durum belirler. Bu metinler genellikle yeni yaklaşımlara uyumlu olup olmadıklarına ve hedef edebiyatta yenilikçi bir rol üstlenip üstlenemeyeceklerine göre seçilir. Bu ise üç durumda ortaya çıkar: (1) edebiyat henüz genç, yani oluşturulma aşamasındayken, (2) edebiyat “çevre” konumdayken veya zayıfken ve (3) edebiyatta bir dönüm noktası, kriz durumu veya edebi boşluk varken.

Atılım Üniversitesi, Mütercim-Tercümanlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. N. Berrin Aksoy çeviribilimin kuramsal tarihçesini verdiği ve yazın çevirisini ele aldığı **Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi** (2002) adlı kitabında Even-Zohar’ın kuramında bahsettiği çeviri yazının “birincil” ve “ikincil” konumlarını şöyle yorumlar. Çeviri yazın “birincil” konumdayken çeviri metinleri ve özgün metinleri birbirinden ayırt etmek güçleşir. Çeviri metnin amacı belirli bir yazın geleneğine yeni edebî türler ve eserler katarak var olan yazınsal ilişkileri değiştirmek olabilir. Bu yeni tür veya eser çeviri yoluyla tanıtılacağı yazınsal geleneğe çok aykırıysa, çevirisi alıcı kültürün yazın dizgesinde kabul görmeyebilir. Ancak kabul görürse çeviri metin birincil konuma gelir, alıcı kültürde özgün metin gibi bir değer görür. Fakat çeviri yazın “ikincil” konumdaysa, çevirilerin kabul görmesi için var olan yazınsal geleneğin kurallarına uyması beklenir. Çoğuldizge kuramı çeviriyi kültürel bir etkinlik olarak ele aldığından çeviribilimde “kültürel dönüşü” hızlandırmıştır. Bu kuramla çeviri metinlerin kaynak metinler dışında başka unsurlarla da ilişkisi olduğu ortaya atılmıştır (Aksoy, 2002:44,45).

Even-Zohar’a göre, edebiyat çoğuldizgesi, kendinden daha büyük bir çoğuldizge olan kültür çoğuldizgesinin bir parçasıdır. Edebiyatın dil, toplum, ekonomi, politika ve ideoloji gibi unsurlarla ilişkisi yadsınamaz (Even-Zohar, 1990:22,23). Yukarıdaki bilgiler ışığında, 1970’ler sonrasında öncelikle bir milletin edebiyatını incelemek üzere ortaya atılan çoğuldizge kuramına göre, söz konusu milletin edebiyatındaki gelişmeler diğer alanlarda yaşanan gelişmelerden bağımsız değildir. Türkiye’nin ilk yazarlar ve çevirmenler kooperatifi **YAZKO** tarafından 1982 yılında düzenlenen Kadın Sorunları Sempozyumu, YAZKO tarafından haftalık yayımlanan **Somut dergisi**’nde feminizme ayrılan dördüncü sayfa, 1984’de kurulan

ve Türkiye’deki ilk feminist yayınevi, hatta ilk feminist örgütlenme olarak kabul edebileceğimiz **Kadın Çevresi Yayınları**’nın çevirilerle ülkemizde feminist bir jargon oluşturma çabaları, yayın hayatına 1988’de başlayan **Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi** ve 1995’te kurulan **Kadın Kültür ve İletişim Vakfı**’nın yayın organı olarak çıkarılan **Pazartesi Dergisi** gibi gelişmeler hiç şüphesiz özellikle 1980 sonrasında ülkemizde kadın hareketi alanında düzenlenen çeşitli eylemlere ve kampanyalara paralel olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de feminizm alanında 1980 sonrasında yaşanan tüm bu gelişmeler Türk kültürü çoğuldizgesinin birer alt dizgesidir. Bu alt dizgeler hem birbirini, hem de Türk edebiyatı çoğuldizgesini önemli bir şekilde etkilemiştir ve şekillendirmiştir.

Ülkemizdeki ilk feminist yayınevi Kadın Çevresi ile feminist metinler dilimize 1980 itibariyle çevrilmeye başlamıştır. Türkiye feminist jargonla tam anlamıyla bu feminist çevirilerle tanışmıştır. Bu bulguya dayanarak, o dönemde Türk edebiyatı çoğuldizgesinde feminizm alanında hem Türk yazını hem de çeviri anlamında bir boşluk olduğu varsayılabilir. Bu çalışmanın araştırdığı unsurlardan biri, Türkiye’de feminist edebiyat alanındaki bu boşluğun günümüzde ne kadar doldurulabildiğidir.

2.3. ÇALIŞMA ALANI OLARAK FEMİNİZM VE ÇEVİRİBİLİM

Çeviribilim bilginin, düşüncenin, kültürel gelişmelerin ve siyasi politikaların aktarımıyla, feminizm ise dil ve iletişim konularının toplumsal cinsiyet farklılıkları çerçevesinde ele alınmasıyla ilgilenmektedir (von Flotow, 1995:271). Feminizm kelimesinin **Türkiye Kadın Thesaurusu**’nda (2009) “kadınların deneyimleri ve kültürlerinin yeniden değerlendirilmesi” olarak verilen anlamı feminizm ve çeviribilim ilişkisini kısmen açıklamaktadır. Kadınların ataerkil ideolojiye ve dile teslim edilen geçmişi feminist kuram ve çeviribilim ortak çalışması ile günümüze daha doğru aktarılmaktadır. Hem Avrupa’da, hem de Türkiye’de feminizm, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve çeviri alanlarında disiplinler arası çalışmalar yürütülmektedir. Von Flotow’a göre feminist çalışmalar edebiyatta ve akademi dünyasında çeviri yoluyla yer almaktadır. Anglo-Amerikan ve Avrupa’dan birçok

feminist kurgu ve kurgu olmayan eserler ve feminist kuramlar çevrilmiş, feminist yayınevleri açılmış, var olan yayınevlerinde ise toplumsal cinsiyet çalışmaları başlığı altında özel seriler yayımlanmıştır (von Flotow, 1995:272).

Feminist çeviri çalışmalarında artan çeşitlilik sayesinde kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda benzer ezilmeler yaşadıkları fikri kadınların birbirinden birçok alanda ayrıldığı fikrine dönüşmüştür (von Flotow, 1998:4). Feminist düşüncedeki bu değişim, 1990 sonrası queer kuramı ve lezbiyen çeviri çalışmalarının geleneksel feminist çalışmalarına dâhil olmasından kaynaklanmıştır. Başlarda erkek egemen dili inceleyen ve bu dile alternatif üretmeye çalışan feminist çeviri, zamanla metinleri dilin ötesinde bir yaklaşımla ele almaya başlamıştır.

Sherry Simon, politik ve edebî bir hareket olan feminizmin çeviri kuramları ve uygulamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Çevirmen kültürel tartışmalara katkıda bulunmakta ve yeni iletişim kanalları yaratmaktadır. Çevirmenin, edebi kültürü ayakta tutan değerleri sürdürerek ya da bu değerlere karşı çıkarak aktarım politikalarında yer alması kaçınılmazdır. Ancak bu politikaları çevirmenin cinsiyetçi kimliğinden ziyade feminist hareket etkilemektedir (Simon, 2005:ix).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

Çalışmanın son bölümünde tezin amacı, araştırma soruları ve tezin yöntemi anlatılacak ve araştırmanın bütüncesi tanıtılacaktır. Feminist yayınevleri Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi kurucuları/editörleri ve kadın çevirmenleri ile yapılan görüşmelerden ve bunlara ek olarak diğer dört yayınevi (İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık, Ayrıntı Yayınları ve Can Yayınları) ile yapılan daha dar kapsamlı görüşmelerden elde edilen veriler feminist çeviri kuramı ve çoğuldizge kuramı ışığında değerlendirilecektir.

3.1. TEZİN AMACI

Bu araştırmada, Batı'daki ve Türkiye'deki tarihsel süreçleri ışığında kadın hareketinin bugün geldiği noktayı anlamak, Türkiye'de yeni kurulan feminist yayınevlerinin işleyişi, özellikle çeviriye yaklaşımları, çevirmen ve çeviri kitap seçimleri, kadın hareketine katkıları, diğer yayınevlerinden farkları gibi konularda bilgi toplamak, bu yayınevlerine çeviri yapan kadın çevirmenlerin kendilerini “feminist” çevirmen olarak görüp görmediklerini sorgulamak ve görüyorlarsa diğer çevirmenlerden farklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Buna göre bu tez kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

1. Batı'da ve Türkiye'de bugüne kadar kadın hareketi alanında neler olmuştur?
2. Türkiye'de bazı yayınevlerinin kadın kitaplıkları/dizileri varken feminist yayınevleri ne zaman ve neden ortaya çıkmıştır?
3. Feminist yayınevleri ve çevirmenleri gerçekten feminist bir duruş sergilemekte midir?
4. Feminist yayınevleri ve çıkardıkları çeviri eserler Türk edebiyatı çoğuldizgesini nasıl şekillendirmektedir?

3.2. TEZİN YÖNTEMİ

3.2.1. Nitel Veri Analizi

Nitel araştırmada *verilerin analizi*, birçok farklı ancak birbiriyle ilişkili unsurun *yorumlanması* anlamına gelmektedir. Araştırmanın başlarında anlamsız görünen bir cümle ya da eylem araştırma ilerledikçe anlam kazanacak ve araştırmacı elde ettiği verilerden daha net ve muhtemelen daha sistematik sonuçlar elde edecektir. Araştırma sonuçlarının düzeyi araştırmacının amacı doğrultusunda farklılık gösterir. Deneklerin söylediklerine yer vermek ya da eylemlerini kaydetmek veya bunları daha sistematik ve yorumlayıcı bir şekilde anlatmak sonuçların betimsel düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, araştırmacı elde ettiği verilere yine sistematik bir şekilde yaklaşarak bir sosyal kuram üretmeyi hedefleyebilir. Bu kuram geniş veya dar kapsamlı olabilir, daha az ya da çok gelişmiş diğer kuramlarla ilişkilendirilerek sunulabilir (Strauss, 1987:4). Kısacası, araştırmacının elde ettiği verileri tanımlaması ve yorumlaması verileri analiz ederken betimsel bir yol izlediğini gösterir. Araştırmasını daha üst düzeye taşımak isteyen araştırmacı ise araştırma verilerinin izin verdiği ölçüde bir kuram üretme yoluna gidebilir.

Nitel araştırmalarda uygulanabilecek tek bir analiz yöntemi yoktur. Çünkü her nitel araştırma kendine has özellikler taşımaktadır. Araştırmacı, topladığı verilerin özelliklerini temel alarak ve mevcut analiz yöntemlerini inceleyerek araştırmasına özgü bir veri analiz planı oluşturmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:237).

Nitel veri analizinde üç temel kavramdan bahsedilmektedir: betimleme, analiz ve yorumlama. Belgelerden veya kişilerden elde edilen verilerin araştırma problemiyle ilgili olarak neler söylediği betimleme yaklaşımıyla ortaya çıkarılmaktadır. Bu veriler “ne” sorusunun yanıtıdır. Verilerin kodlanması ve sınıflanması ile oluşturulan temaların arasındaki ilişkileri çözümlemeye verilerin analizi denir. “Neden” ve “nasıl” sorularını yanıtlayan analiz süreci, ilk bakışta anlaşılmayan bilgilere ulaşmayı sağlamaktadır. Araştırmada söylenenlerin veya gözlenenlerin ne anlama geldiği toplanan verilerin kendi ortamında yorumlanmasıyla ortaya çıkarılmaktadır. Verilerin yorumlanması öznel bir süreçtir ve araştırma

sorusuyla ilgili okuyucuya farklı bakış açıları sunma amacı taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:238).

Çalışmalarını nitel analiz yöntemleriyle yürüten sosyal bilimciler genellikle nicel yöntemlerin daha kesin ölçütlerinin olduğunu ve nitel veri toplama yöntemlerinin hala geliştirilmesinin gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak birçok araştırmacı farklı türlerdeki veriler için etkili nitel araştırma yöntemleri geliştirmiştir (Strauss, 1987:5). Bu tez kapsamında toplanan veriler nitel araştırma yöntemlerinden “betimsel analiz” yöntemiyle incelenmiştir. Bu nedenle diğer nitel araştırma yöntemleri bu tezin içinde yer almayacaktır.

3.2.2. Betimsel Analiz

Araştırmada toplanan veriler araştırma soruları doğrultusunda belirlenen temalara veya görüşme ve gözlem süreçlerinde sorulan sorulara göre düzenlenebilir. Görüşülen kişilerin sözlerinden alıntı yapılarak bu kişilerin görüşleri etkileyici bir şekilde okura iletilebilir. Betimsel analizin amacı toplanan verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış olarak sunmaktır. İlk önce veriler betimlenir, sonra bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, aralarındaki neden-sonuç ilişkileri incelenir ve bazı sonuçlar elde edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:239,240). Betimsel analiz dört aşamada ele alınır:

- 1.Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Araştırma soruları ve araştırmanın kavramsal boyutu göz önüne alınarak verilerin hangi temalar altında sunulacağını belirleyen bir çerçeve çizilir.
- 2.Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Çerçeve kapsamında sunulan veriler okunur. Veriler birbirleriyle anlamlı olacak şekilde bir araya getirilir.
- 3.Bulguların tanımlanması: Düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli görülen yerlerde alıntılarla desteklenir. Veriler anlaşılır bir dille tanımlanmalıdır.
- 4.Bulguların yorumlanması: Tanımlanan veriler açıklanır, birbiriyle ilişkilendirilir veya karşılaştırılır. Bu aşamada araştırmacının topladığı ve

belli temalara göre düzenleyip betimlemediği veriler araştırmacının yorumu ile anlam kazanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:240).

Bu tez kapsamında toplanan veriler araştırma sorularından yola çıkılarak oluşturulan temalara göre düzenlenmiş, bu veriler görüşülen kişilerin sözlerinden alıntılarla desteklenerek betimlenmiş, betimlenen veriler ise birbirleriyle ve alanyazındaki ilgili kuramlarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

3.2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında incelenen veriler yarı-yapılandırılmış görüşme soruları ile e-posta yoluyla toplanmıştır.

3.3. BÜTÜNCENİN TANITILMASI

Bu tezin çıkış noktası olan araştırma sorularına yanıt aramak için Türkiye’de yakın dönemde kurulan **Güldünya Yayınları** ve **Ayizi Yayınevi** adlarındaki iki feminist yayınevinin kurucuları/editörleri ve çevirmenleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden elde edilen veriler yukarıda bahsedilen betimsel analiz yöntemiyle ve ilgili kuramlar ışığında incelenmiştir. Ayrıca feminist yayınevleriyle yapılan görüşmelere ek olarak, feminist yazın alanında eserler yayımlamış olan **İletişim Yayınları**, **Sel Yayıncılık**, **Ayrıntı Yayınları** ve **Can Yayınları** ile daha dar kapsamlı görüşmeler yapılmıştır. Bu yayınevlerinden editörlerle görüşülerek Türkiye’de feminist hareketin ve çevirinin arttığı dönemlere, yayınevinin feminizm konusuna yaklaşımına, yayınevinde feminizm alanında çevrilen kitapların çeviri ve redaksiyon süreçlerinde yer alan çevirmen ve editörlerin cinsiyetine ilişkin veriler toplanmaya çalışılmıştır. Teze bu verilerin eklenme sebebi öncelikle feminist yayınevlerinin ortaya çıkış sürecine biraz daha ışık tutmaktır.

3.3.1. Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi

Bu tezin bütüncesini 2004’te İstanbul’da kurulan Güldünya Yayınları’nın ve 2010’da Ankara’da kurulan Ayizi Yayınevi’nin kurucuları/editörleri ve çevirmenleri ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Türkiye’de feminist yayınevlerinin ortaya çıkış süreci ve amacı, bu yayınevlerinin çeviri politikaları, çevirmen ve çeviri kitap seçimleri gibi konularda feminist yayınevleri ve feminist çevirmenlerle yapılan bu

görüşmelerden elde edilen veriler, hem yayınevi hem de çevirmen bakış açısını yansıtabilecek şekilde iki yönlü değerlendirilmiştir.

Verilerin, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılarak incelendiği bu tezde Türk feminist yazınının ve feminist eserlerin ve çevirilerinin Türk edebiyatı çoğul dizgesindeki yeri Even Itamar-Zohar'ın çoğuldizge kuramı ışığında incelenecektir. Feminist çevirinin özellikleri, feminist çeviri teknikleri, feminist çevirmenin kimliği gibi konular ise Luise von Flotow ve Sherry Simon'un feminist çeviri kuramları bağlamında ele alınacaktır.

Güldünya Yayınları adını, 2004 yılında, iki ağabeyi tarafından sokak ortasında vurulduktan sonra kaldırıldığı hastanede yine ağabeyleri tarafından öldürülen Güldünya Tören'den almaktadır. Güldünya Yayınları, feminist kuram ve politika kitaplarının yanı sıra dünyanın dört bir yanından kadın hareketi ve farklı feminist örgütlenme deneyimleri, kadın biyografileri ve tanıklık derlemeleri, kadın edebiyatçıların eserlerini ve kadın sanatçıları tarafından ya da onlar üzerine hazırlanmış kitapları yayımlamaktadır²⁹.

Güldünya Yayınları, 1990 sonu ile 2000 başı arasında **Pazartesi Dergisi**'ni çıkaran **Kadın Kültür ve İletişim Vakfı** bünyesinde kurulmuştur. Töre cinayetine kurban giden Güldünya, kadınlara yönelik şiddetle mücadelede sembol bir isim haline gelmiştir. Güldünya Yayınları da kendilerini bu mücadelenin bir parçası olarak görmekte ve mücadeleye destek vermektedir³⁰.

Ayizi Yayınevi, feminist kitaplar yayımlayarak mı feminist yayınevi olunur? Feminist kitap ne demektir? Feminist bir yayınevi feminist hareketin neresinde durmalıdır? gibi sorulara yanıt aramak, aslında feminist bir yayınevinin nasıl olabileceğini görmek üzere 2010 yılında, Aksu Bora, İlknur Üstün ve Selma Acuner adlarında üç feminist tarafından kurulmuştur. Edebiyat, derleme, inceleme, biyografi gibi alanlarda Türkçe yazılmış ve çeviri kitaplar basmaktadır. **Amargi Dergi** ve **Kadın Koalisyonu** ile yakın ilişki içerisinde olan Ayizi Yayınevi, çeşitli atölyeler ve

²⁹(Çevrimiçi), <http://guldunyayayinlari.com/guldunya-yayinlari/>, 14.10.2017.

³⁰(Çevrimiçi), "Yeni bir yayınevi kuruldu: Güldünya Yayınları", <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/yeni-bir-yayinevi-kuruldu-guldunya-yayinlari>, 14.10.2017.

tartışma toplantıları düzenlemektedir³¹. Ayrıca Ayizi Yayınevi, 25-29 Eylül 2017 tarihleri arasında Çankaya Belediyesi Kadın ve Aile Müdürlüğü'nün düzenlediği “Kadın Yazarlar Haftası Söyleşi, Kitap Armağanı ve İmza Günleri”nde yer almış, farklı kitaplar ve konularda, yazarların, akademisyenlerin ve halkın katılımıyla söyleşiler gerçekleştirmiştir³².

3.4. FEMİNİST YAYINEVLERİYLE YAPILAN GÖRÜŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Feminist yayınevleri kurucularına/editörlerine yirmi üç, çevirmenlerine on dört adet yarı-yapılandırılmış görüşme sorusu yöneltilmiştir. Bu soruları Güldünya'dan iki, Ayizi'nden bir kurucu/editör, Güldünya'dan iki ve Ayizi'nden iki çevirmen yanıtlamıştır. Bu bölümde sorular ve sorulara verilen yanıtlar temalar altında gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

3.4.1. Kurucularla/Editörlerle Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi

1.soru: Türkiye’de bazı yayınevlerinin feminist kitaplar çıkardığını biliyoruz. Ancak tamamıyla feminist bir yayınevi kurma fikri nasıl ortaya çıktı? (alt soru: Sizce feminist hareketin bu sürece katkısı nedir?)

Güldünya kurucu/editör 1: Diğer yayınevlerinin tercihlerinin piyasa koşullarından etkilendiğini, akademide gündeme gelen, satış şansı olan ve “moda” kitaplarla belirlendiğini düşündüğümüz için kâr amacı olmayan bir yayınevi kurmaya karar verdik.

Güldünya kurucu/editör 2: Dünyada birçok önemli feminist eser, feminist olmayan, sol eğilimli yayınevleri tarafından basılıyor. Ama önceliği bu olan, hareketi takip etme imkânı ve arzusu bulunan, feminist yayınevlerine ihtiyaç var. Edebiyat, özellikle de roman okurunun Türkiye’de kadınlardan oluştuğu biliniyor. Bu hakikatli okura, kendisinden bahseden, varlığını, var oluşunu inkâr etmeyen, dahası kutlayan eserler armağan etmek istedik. Ayrıca Türkiye’de kadınların

³¹(Çevrimiçi), http://ayizi.com.tr/?page_id=1607, 14.10.2017.

³²(Çevrimiçi), <http://csm.cankaya.bel.tr/event/302/KADIN-YAZARLAR-HAFTASI-SOYLESI-KITAP-ARMAGANI-VE-IMZA-GUNLERI>, 14.10.2017.

özgürlüğü ve feminizm esas olarak Batı ile özdeşleştiriliyor. Bu yanlış algıyı da kırmak, çubuğu tersine bükme istiyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Bizim kendi ihtiyacımızdan çıktı- kadınları yazmaya teşvik etmek, böyle bir ortaklık etrafında bir hareketlilik yaratmak istedik. Kısmen başarabildik.
2.soru: Türkiye’de feminist yayıncılık denildiğinde hangi yayınevleri akla/aklınıza geliyor?
Güldünya kurucu/editör 1: Aklıma ikinci dalga feminizmin ilk kurumu olan Kadın Çevresi ve şu anda Ayizi geliyor.
Güldünya kurucu/editör 2: Kadın Çevresi Yayınları, Ayizi Yayıncılık
Ayizi kurucu/editör: Bizimki ve Güldünya.
3.soru: Türkiye’de diğer yayınevlerinin/feminist yayınevlerinin kitaplarını nasıl buluyorsunuz? (alt sorular: Çeviriler iyi mi? Ya da kötü örnekler size rehber oldu mu?)
Güldünya kurucu/editör 1: İyi tercihler ve çeviriler de var, kötüler de. İyi editoryal müdahale önemli ve bizim de her zaman başarılı olduğumuz bir şey değil.
Güldünya kurucu/editör 2: Başka yayınevlerinin bastıkları kitaplar önümüzü açan, bizi de cesaretlendiren çabaların tümünü çok değerli buluyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Güldünya’nın çevirileri iyi bence. Kötü çevirileri okumuyorum.
4.soru: Sizi bahsettiğiniz bu yayınevlerinden ayıran özellikler nelerdir?
Güldünya kurucu/editör 1: Kadın Çevresi ile benzeştığımızı düşünüyorum. Ayizi’nin yapısı ve işleyişiyle ilgili bilgim yok.
Güldünya kurucu/editör 2: Biz özellikle kuramsal kitaplarda piyasanın taleplerinden ziyade, kadın kurtuluş hareketinin ihtiyaçlarını temel alan bir yayın politikası izlemeye çalışıyoruz. Ek olarak Türkiye’de feminizm sadece Batı’da var olan bir hareket olarak tanınıyor, hatta Batılı olmakla suçlanıyor. Bu türden yanlış algıları değiştirmek de önceliklerimiz arasında.
Ayizi kurucu/editör: Her yayınevinin kendi karakteri oluyor, yoksa da zaman içinde oluşuyor. Bu soru bir insanı diğerinden ayıran özellikleri saymamı istemek gibi bir şey.

5.soru: Yurtdışında kuruluş ve işleyişlerine dair bilgi topladığınız ve model aldığınız feminist yayınevi/yayınevleri var mı? Varsa bu araştırma sürecine değinir misiniz?
Güldünya kurucu/editör 1: Bir araştırma süreci şeklinde değil de, yıllardır kitaplarını okuduğumuz yayınevleri vardı var. Feminizmle, feministlerle yayınevi kurmaya kalkışmadan da ilgiliydik. Ama model aldığımız, alabildiğimiz kimse yok, her şeyden önce ölçekler farklı. İngilizce veya Fransızca yayın yapan bir yayınevinin pazar şansı Türkçe yayın yapan bir yayınevinden fazla.
Güldünya kurucu/editör 2: Feminist Press yayınlarını dikkatle izliyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Tabii, Ayizi’ni kurarken epey araştırmıştık, model almadık ama nasıl yaptıklarını görmeye çalıştık. Sonra biriyle Amargi’de bir söyleşi de yayımladık.
6.soru: Yayınevinizde ne tür kitaplar yayımlanıyor? Kitap seçimi nasıl oluyor? (alt sorular: Yayımlanacak kitaplara kimler nasıl karar veriyor? Sadece kadın yazarların kitapları mı yayımlanıyor?)
Güldünya kurucu/editör 1: Feminist teori, farklı alanlarda kadınların görünürlüğü ve kadınların kaleminden özgürlükçü edebiyat temel başlıklarımız. Nadir de olsa bir erkeğin kaleminden çıkmış bir kitap yayımladığımız oldu; örneğin Maxim Februari’nin İnşa Halindeki Erkek Transeksüellik Üzerine Notlar’ı.
Güldünya kurucu/editör 2: Feminist teori ve politika kitapları, dünyanın dört bir yanından kadın hareketi deneyimleri ve farklı feminist örgütlenme deneyimleri, kadın biyografileri ve tanıklık derlemeleri, kadın sanatçılar tarafından ya da onlar üzerine hazırlanmış kitapları yayınlıyoruz. Kitap seçimini ilerleyen sorularda yanıtladım.
Ayizi kurucu/editör: Sadece kadın yazarların kitaplarını yayınlıyoruz. Kitaplara birlikte karar veriyoruz- genellikle birimiz dosyayı okuyup beğenirse diğerlerine de gönderiyor. Beğenmediklerimizi hızlıca reddediyoruz. Yani reddetmek için bir kişinin okuması yetiyor da kabul ederken en az iki kişi okuyor gibi.
7.soru: Yayınevinizin politika yapma amacı var mı? (alt soru: Kadın hareketine katkınız olduğunu düşünüyor musunuz?)
Güldünya kurucu/editör 1: Her feminist faaliyetin hele de yayıncılığın kadın

kurtuluş hareketine katkısı olur, zaten feminizm sadece sokakta yapılacak bir siyaset değil.
Güldünya kurucu/editör 2: Yayıncılık yapma çabamız, Türkiye'deki kadın hareketine katkıda bulunma, içinde yer alma, karşılıklı beslenme isteğimizden kaynaklanıyor. Yayınevimizin kendisinin politik bir çaba olduğunu düşünüyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Tabii ki.
8.soru: Yayınevinizde nasıl bir örgütlenme mevcut? (alt soru: Kadın hareketinin kesinlikle karşı çıktığı hiyerarşik yapılanmadan kaçınıyor musunuz?)
Güldünya kurucu/editör 1: Kadın hareketinin hiyerarşik yapılara kesinlikle karşı çıktığı doğru değil. Böyle düşünenler var, böyle düşünmeyenler var, bu fikrin hiyerarşiyi engelleyemediğine inananlar var. Bizim önemli kararları aldığımız bir kolektifimiz var ama gündelik konularda o işi yapan arkadaşların inisiyatif alması da söz konusu.
Güldünya kurucu/editör 2: Yayınevimizde bir patron/müdür yok. Özellikle yatay bir hiyerarşi kurguluyoruz. Organize eden/işi yürüten kişinin yetkisi organizasyondaki hiyerarşik konumundan değil, o işin sahibi/yürütücüsü olmasından geliyor. Editörlerimiz, satış dağıtımdan sorumlu arkadaşlarımız var. Hepimiz bir yayın kurulu/danışma kurulu olarak işlev gören kolektife karşı sorumluyuz.
Ayizi kurucu/editör: Küçük bir yayıneviyiz biz. Zaten hemen her işimizi kendimiz yapıyoruz, bazen yardıma gelen arkadaşlar da oluyor ama hiyerarşi kuracak bir durum olmuyor.
9.soru: Türkiye'de feminist hareketin özellikle Batı'dan yapılan çevirilerle yaygınlaştığını düşünürsek, yayımladığınız kitaplar arasında çeviri kitaplara ne kadar yer veriyorsunuz?
Güldünya kurucu/editör 1: Kitaplarımızın önemli bir kısmı çeviri ama çoğu küresel doğu ve küresel güneyden.
Güldünya kurucu/editör 2: Özellikle de teori, politika ve dünyadaki feminist hareket pratikleri üzerine kitapların önemli bir kısmı batı dillerinde üretildiği için bizim kitaplarımız da yüksek bir oranda çeviri kitaplardan oluşuyor.
Ayizi kurucu/editör: Feminist hareket Batı'dan yapılan çevirilerle mi

yaygınlaşmış? Bundan haberim yoktu.
10.soru: Feminist bir yayınevinde sadece kadınlar mı çeviri yapar? Sizde durum nasıl? (alt sorular: Yayınevinize hiç erkek bir çevirmen başvurdu mu? Başvurduysa nasıl karşıladınız/Başvursa nasıl karşılıyorsunuz?)
Güldünya kurucu/editör 1: Yayınevimize çalışmak, akıl vermek, çeviri yapmak için başvuran sayısız erkek oldu. Önceliğimiz kadın çevirmenler ama örneğin Arapça bir kitap için kadın çevirmen bulamadık, o kitap şu an bir erkek çevirmende.
Güldünya kurucu/editör 2: Erkek çevirmenle asla çalışmayız demiyoruz, sadece önceliğimiz kadınlarla çalışmak. Ama eğer basmak istediğimiz kitap özelinde yetkin, o kitabı önermiş ve o alanda araştırmacı-çevirmen kişi bir erkekse, sadece erkek olduğu için geri çevirmiyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Kadın yazarlarla ve kadın çevirmenlerle çalışıyoruz. Erkek bir çevirmen başvurmadı. Başvursa nasıl karşılayacağımızdan emin değilim. Herhalde tanışmak isteriz, kadın çevirmenlerle de öyle oluyor zaten.
11.soru: Çevirmenlerinizi nasıl seçiyorsunuz? (alt soru: Özellikle kadın hareketinde bir yeri ve duruşu olan çevirmenlerle mi çalışmayı tercih ediyorsunuz?)
Güldünya kurucu/editör 1: İyi çeviri yapmaları bizim için en önemli kriter.
Güldünya kurucu/editör 2: Evet.
Ayizi kurucu/editör: Tesadüfler rol oynuyor. Çeviri kitap az bizde, genellikle kendimiz yapıyoruz. Bir kez kitabı öneren bir grup kadın yapmıştı çeviriyi, bir kez de çevirdiği bir kitabı bize getiren bir kadın çevirmenin çevirisini gözden geçirip yayımlamıştık. Ama genellikle kendimiz yapıyoruz.
12.soru: Çevirmenlerinizin eğitim durumu nedir? (alt soru: Çeviri eğitimi almış olmaları önemli mi?)
Güldünya kurucu/editör 1: Hayır.
Güldünya kurucu/editör 2: Çevirmenlerimizin çoğu yüksek lisans ve doktora yapmış kadınlar. Çeviri eğitimi almış olmalarına değil, çeviri geçmişlerine ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalarına bakıyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Maalesef çeviri eğitiminin iyi çevirmenlikle pek alakası olmadığını birkaç acı tecrübeyle öğrendik. İyi çevirmenin nereden çıkacağı belli olmuyor!

13.soru: Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor?
Güldünya kurucu/editör 1: Önerisi olan grupla paylaşıyor. Orada karar veriyoruz.
Güldünya kurucu/editör 2: Bir kolektifimiz var, başka yayınevlerindeki yayın kuruluna denk bir kolektif bu. Tümü kadın hareketi içinde yer alan kadınlardan oluşuyor, uzmanlık alanları ve eğitimleri farklı alanlarda olan kadınlardan oluşan bu kolektif karar veriyor. Bu kolektifte yer alan editörlerimiz kitapları buluyor, seçiyor ve kolektife sunuyor.
Ayizi kurucu/editör: Çevirinin maliyeti yüksek olduğu için, ince eleyip sık dokuyoruz.
14.soru: Feminist bir yayınevi olarak çeviri politikanızdan bahsedebilir misiniz?
Güldünya kurucu/editör 1: Buna verecek bir cevap bulamıyorum.
Güldünya kurucu/editör 2: Çeviride yazarın diline, rengine, tercihlerine saygı gösterilmesini istiyoruz. Metine rengini veren temel özelliklere müdahale edilmemesini istiyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Ben de çevirmen olduğum için, kendi yaklaşımımı yayınevinde uyguluyorum: Çevirinin Türkçe olması önemli- yani kelimelerin değil anlamın taşınması. Onun dışında, Türkçe kitaplar için nasıl bir yayın politikamız varsa, çeviriler için de aynı.
15.soru: Yayınevinizde hangi dönemlere ait kitaplar çevriliyor? (alt soru: özellikle belirli bir döneme ait kitaplar mı çevriliyor? Çoğunlukla hangi dillerden çeviriler yapılıyor?)
Güldünya kurucu/editör 1: Çok farklı dillerden çeviri yapılıyor, belirli bir dönem tercihimiz yok ama tabii güncel kitaplar ağırlıkta.
Güldünya kurucu/editör 2: Kitap seçerken dönemden çok yayın ilkelerimize, tercihlerimize ve hedeflerimize uygunluğuna bakıyoruz. Şimdiye dek, İngilizce, Almanca, İsveççe, Arapça ve Çince dillerinden çeviri yapıldı.
Ayizi kurucu/editör: Dönemle ilgili bir tercihimiz olmadı. Edebiyat çevirisi yapmadığımız için olabilir.
16.soru: Çevirmenlerinizden çeviri sürecinde özellikle dikkat etmelerini istediğiniz hususlar var mıdır? Varsa nelerdir?
Güldünya kurucu/editör 1: Metne sadık olmaları, dilbilgisine dikkat etmeleri,

Türkçede anlaşılır ve okuma tadı veren bir çeviri yapmaları.
Güldünya kurucu/editör 2: Yazarın metnine minimum müdahale edilmesi temel ilkemiz.
Ayizi kurucu/editör: Convey the meaning!
17.soru: Çevirmenleriniz çevirdikleri kitaplarda ne kadar “görünür”ler? (alt sorular: Örneğin, bir önsöz veya sonsöz yazıyorlar mı? Dipnot kullanıyorlar mı?)
Güldünya kurucu/editör 1: İsteyenler hepsini yapıyor.
Güldünya kurucu/editör 2: Temel ilkelerimize aykırı olmaması koşuluyla, çevirmenin tercihleri esastır. Dipnot da ekler, orijinal metinde düzeltme de önerebilir. Çevirmen adına kapakta yer veririz. Önsöz yazıp yazmama kararı çevirmene aittir.
Ayizi kurucu/editör: Önsöz yazdıkları oldu, dipnot kullanıyorlar.
18.soru: Çevirmenlerinizle herhangi bir iş sözleşmesi yapıyor musunuz? Yapıyorsanız, bu iş sözleşmesinde hangi hususlara değinildiğinden bahsedermisiniz?
Güldünya kurucu/editör 1: Çevirmenler Birliği’nin örnek sözleşmesini kullanıyoruz.
Güldünya kurucu/editör 2: Her çevirmenle sözleşme yapıyoruz. Sözleşme çevirmenin ve bizim yükümlülüklerimizi ve haklarımızı içeriyor. Her sözleşme gibi, süresi, yapılacak işin nitelikleri, bedeli, ödeme şekli gibi temel konuları içeriyor.
Ayizi kurucu/editör: Yapıyoruz. Çevirinin yayınevi tarafından gözden geçirileceği koşulunu, teslim süresini, ücreti koyuyoruz sözleşmeye.
19.soru: Yayınevinizin nasıl bir hedef kitlesi var? Çeviriler bu hedef kitle göz önüne alınarak mı yapılıyor?
Güldünya kurucu/editör 1: Kitaptan kitaba değişiyor. Örneğin Mike Stipe’in çektiği Patti Smith’in turne fotoğraflarından oluşan ve ünlü bazı isimlerin resim altlarını yazdığı İki Kere İntro: Patti Smith ile Yolda özel olarak feministleri hedeflemiyordu. Ama örneğin Güney Asya Feminizmleri feministlere yönelikti.
Güldünya kurucu/editör 2: Hedef kitlemiz kadınlar, lgbti bireyler ve çocuklar. Çevirmenlerimizi seçerken de, kadın araştırmaları alanında çalışan kadın akademisyenlere ve kadın çevirmenlere öncelik veriyoruz.

Ayizi kurucu/editör: Her kitap için başka bir kadın grubunu hedefliyoruz, genellikle de beklediğimizden başka kadınlar okuyor! Hayır, ne çevirileri ne de Türkçe kitapları seçerken “hedef kitle”yi gözetmiyoruz.
20.soru: Yayımladığınız kitapların okunma oranları hakkında nasıl bilgi sağlıyorsunuz? (alt soru: Bu bilgi size ne tür konularda bir katkıda bulunuyor?)
Güldünya kurucu/editör 1: Satışla. Satmayan kitapların benzerlerini basmakta cesaretimiz kırılıyor.
Güldünya kurucu/editör 2: Okunma oranını satış rakamlarıyla doğru orantılı olduğu varsayımından hareketle satış rakamlarını baz alarak ölçebiliyoruz.
Ayizi kurucu/editör: Okunmayı değil ama satışı takip edebiliyoruz. Kitaplarımızın nasıl okunduğunu ancak sözlü ya da yazılı geribildirimlerden izleyebiliyoruz.
21.soru: Günümüzde birbirini tanımayan birçok insanın kolay bir şekilde bir araya gelip örgütlenebildiği sosyal medyanın kadın örgütlenmesi alanındaki rolü sizce nedir?
Güldünya kurucu/editör 1: Bence propaganda için sunduğu imkânlar örgütlenmeden daha önemli, zaman zaman çarçur edilse de.
Güldünya kurucu/editör 2: Yanıt vermedi.
Ayizi kurucu/editör: Tartışma konusunda pek işe yaramıyor, daha doğrusu olumsuz bir etkisi var. Ama haberleşme konusunda işlevsel.
22.soru: Peki sosyal medya yayıneviniz için ne kadar önemli? Hangi sosyal platformları ne amaçlarla kullanıyorsunuz?
Güldünya kurucu/editör 1: İnternet sitemiz, twitter, facebook, instagram hesaplarımız var. Hem feminist paylaşımlar yapıyor hem de kitaplarımızı tanıtıyoruz.
Güldünya kurucu/editör 2: Twitter başta olmak üzere facebook ve instagram kullanıyoruz. Okurlarımızla iletişime geçmek için özellikle twitter en etkin kullandığımız sosyal medya araçlarından biri.
Ayizi kurucu/editör: Kitaplarımızın duyurusu için kullanıyoruz. İçerikle ilgili de bilgi veriyoruz. Yazarlarımızla ilgili haberler olursa, onları da duyuruyoruz. Seminer türü etkinliklerimiz olunca, bunları da sosyal medyada duyuruyoruz.
23.soru: Türkiye’de feminist yayınevlerini araştırdığımda sadece iki tane

yayınevine rastladım: Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi. Sizce yakın gelecekte bu sayı artar mı?
Güldünya kurucu/editör 1: Sanmıyorum.
Güldünya kurucu/editör 2: Artmasını isteriz.
Ayizi kurucu/editör: Sanmıyorum. Yayınevi değil ama dergi sayısında bir artış bekliyorum.

Türkiye’deki feminist yayınevlerinin kurucuları ile yapılan görüşmenin 1. ve 5. soruları bu yayınevlerinin “kuruluş süreçlerine” dair bilgi almak amacıyla sorulmuştur. 1. soru feminist bir yayınevi kurma fikrinin nasıl ortaya çıktığı, 5. soru ise kuruluş aşamasında yurtdışından örnek aldıkları herhangi bir feminist yayınevi olup olmadığını araştırmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör 1**, kadınları yazmaya teşvik etmek amacıyla yola çıktıklarını, öncesinde ise model aldıkları herhangi bir yayınevi olmadığını, ancak yurtdışında benzer yayınevlerinin işleyişini incelediklerini belirtmiştir. **Güldünya kurucu/editör 1**, piyasayı takip eden diğer yayınevlerinin satış odaklı yayın politikasının aksine, kâr amacı gütmeyen bir yayınevi kurma fikrini benimsediklerini ifade etmiştir. “İngilizce veya Fransızca yayın yapan bir yayınevinin pazar şansı Türkçe yayın yapan bir yayınevinden fazla” sözleriyle yurtdışındaki yayıncılığın Türkiye’den farklı olduğunu ileri sürerek, herhangi bir yayınevini model almadıklarını, yayınevi kurma girişiminden önce de feminizmle ilgilendiklerinden uzun süredir kitaplarını okudukları yayınevlerinin olduğunu ileri sürmüştür. **Güldünya kurucu/editör 2**, dünyada feminist eserlerin genellikle sol görüşlü yayınevlerinden çıktığı, feminist hareketi bire bir takip eden feminist yayınevlerine ihtiyaç olduğu ve Türkiye’de özellikle roman okuyan büyük bir kadın kitlesi olduğu için kurulduklarını dile getirmiştir. “Bu hakikatli okura, kendisinden bahseden, varlığını, var oluşunu inkâr etmeyen, dahası kutlayan eserler armağan etmek istedik” diyerek kadına ve feminizme verdikleri önemin altını çizmiştir. Yurtdışında ise Feminist Press Yayınları’nı takip ettiklerini söylemiştir.

Von Flotow’a göre, feministlerin 1970’lerdeki girişimleri farklı kültürlerden kadın yazarların yazdığı metinlere büyük ilgi gösterilmesine neden oldu. Bu ilgi de kadın yazarların yazdıklarının büyük kısmının o zamana dek çevrilmemiş olduğunu,

çevrilen kısmın da “ataerkil çeviri” ile yanlış temsil edildiğini ortaya çıkardı. Bu nedenle birtakım gönüllü yayıncılar kapsamlı bir çeviri ve yeniden çeviri faaliyeti için kolları sıvadı. Kadın hareketi bir bakıma feminist yayınevlerinin³³ ve hem üniversitelerde hem de özel yayınevlerinde çevrilen kadın yazarların önünü açtı (von Flotow, 1997:49). Birçok feminist yayınevinin³⁴ yanında, daha geleneksel yayınevlerinde “kadın” veya “toplumsal cinsiyet” alanında özel kitaplıklar oluşturuldu (von Flotow, 1995:272). (Türkiye örneği için bkz. 3.5. Diğer Yayınevleriyle Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi).

Bulgulara göre, her iki feminist yayınevi de feminist hareketle yakından ilgilidir. Bu yayınevleri kadın yazarların özellikle kadın okuyucuya seslerini duyurabilmelerine aracı olmak için kurulmuştur ve kâr odaklı değildir. Dünyada ve Türkiye’de birtakım yayınevleri feminist eserler çıkarsa da, feminist yayınevleri feminist hareketi daha yakından takip etmektedir. Türkiye örneğinde de görüldüğü üzere, kadın dizisi çıkaran yayınevlerinin çabaları takdire değer olsa da, feminist yayınevleri feminist yazın ve çeviri alanlarının gelişiminde önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

2., 3. ve 4. sorular bütüncü kapsamında incelenen feminist yayınevlerinin “diğer yayınevleri/feminist yayınevleri hakkındaki düşüncelerini ve onlardan ayrıldıkları noktaları” öğrenmek için sorulmuştur. 2. soru Türkiye’de hangi feminist yayınevlerinin olduğunu, 3. soru kendileri dışındaki yayınevlerinin çıkardığı çeviri eserleri nasıl bulduklarını, 4. soru ise bahsettikleri bu yayınevlerinden farklarını araştırmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, Türkiye’de feminist yayıncılık denildiğinde akıllarına kendilerinin ve Güldünya Yayınları’nın geldiğini, Güldünya Yayınları’ndan çıkan çevirileri iyi bulduklarını ve zaten kötü çevirileri okumadıklarını, insanları birbirinden ayıran birçok özelliğin olduğu gibi yayınevlerinin de kendi karakterlerinin olduğunu dile getirerek, herhangi bir özellik söylemekten kaçınmıştır. **Güldünya kurucu/editör 1**, biraz geçmişe giderek ikinci dalga feminizmin ilk kurumu olan Kadın Çevresi Yayınları’ndan ve Ayizi

³³ Londra’da The Women’s Press, Paris’te Editions des femmes, Münih’te Frauenoffensiv, Montreal’de Les éditions du remuement.

³⁴ İngiltere’de Virago, Almanya’da Orlando Verlag ve Frauenbuchverlag.

Yayınevi'nden bahsetmiş, iyi ve kötü çevirilerin yapıldığını, editörün yerinde müdahalelerinin önemli olduğunu ve kendilerini Kadın Çevresi'ne benzettiklerini dile getirmiştir. Ayizi'ne ilişkin bilgileri olmadığını da eklemiştir. **Güldünya kurucu/editör 2**, Kadın Çevresi Yayınları'ndan ve Ayizi Yayınevi'nden bahsetmiş, onları cesaretlendirdiği için iyi ya da kötü basılan tüm kitapları değerli bulduklarını belirtmiştir. Diğer yayınevlerinden farklı oldukları noktayı ise şöyle dile getirmiştir: “Biz özellikle kuramsal kitaplarla piyasanın taleplerinden ziyade, kadın kurtuluş hareketinin ihtiyaçlarını temel alan bir yayın politikası izlemeye çalışıyoruz”. Ayrıca feminizmle ilgili yanlış algıları da (sadece Batı'da olduğunun düşünülmesi gibi) değiştirmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir.

Von Flotow'a göre, feminist yayınevlerinin artması ve diğer yayınevlerinin kadın yazınına ilgisi çevirmenlere yalnızca kadın yazarların metinlerini çevirmeyi tercih etme şansını sundu (Von Flotow, 1997:97). Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere, feminist yayınevleri diğer yayınevlerinden farklı olarak sadece kadın hareketiyle ilişkisi olan kitapları yayımlamaktadır.

7. soru feminist yayınevlerinin “politika yapma” amaçlarının olup olmadığını öğrenmek için sorulmuştur. Bu soru feminist özelliği olan bu yayınevlerinin kadın hareketine katkılarını araştırmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, bu soruya kısa ve olumlu yanıt vermiştir. **Güldünya kurucu/editör 1**, “Her feminist faaliyetin, hele de yayıncılığın kadın kurtuluşu hareketine katkısı olur, zaten feminizm sadece sokakta yapılacak bir siyaset değildir” sözleriyle politika yapma amacı güttüklerini dile getirmiştir. **Güldünya kurucu/editör 2**, kadın hareketinin içinde yer alarak harekete katkıda bulunduklarının ve aynı zamanda ondan beslendiklerinin, feminist bir yayınevi olarak kurulmuş olmalarının başlı başına politik bir çaba olduğunun altını çizmiştir.

Simon'a göre, önemli edebî metinlerin aktarılması gerekli ve kültürel bir görevdir. Bu çeviriler fikir akımlarının oluşumunda önemli rol oynar. Bunu birinci dalga feminizminde, özellikle de 18. ve 19. yüzyıllarda kölelik karşıtı harekette görmek mümkündür (Simon, 1996:38). Yazı ya da çeviri tarafsız değil, bilinçli bir eylemdir. Feminist yazı ve çeviri de kadınları dilde ve toplumda görünür ve yerleşik

kılma amacı taşıdığından politik bir eylem haline gelir. Feminist çeviri kuramcısı Sherry Simon'un yukarıdaki görüşleri ve elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'de yakın dönemde kurulan feminist yayınevlerinin kadın hareketine katkısı olduğu ve kadın hareketinden etkilendiği açıktır. Feminist yayınevlerinin kadın hareketiyle karşılıklı ilişkisi ise politik bir eylemdir.

8. soru merceğ altına alınan feminist yayınevlerinin “nasıl örgütlendiklerini” ortaya çıkarmak amacıyla yöneltilmiştir. Bu soru feminist yayınevlerindeki yapılanmanın kadın hareketinin karşı olduğu hiyerarşik yapıdan farklı olduğunu ortaya çıkarmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, küçük ölçekli bir yayınevi oldukları için çoğu zaman işlerini kendilerinin yürüttüğünü, bazen arkadaşlarından yardım aldıklarını ancak hiyerarşik bir yapıya gerek duymadıklarını söylemiştir. **Güldünya kurucu/editör 1**, kadın hareketinin hiyerarşiye kesinlikle (soru içerisinde geçtiği şekilde) karşı çıktığının doğru olmadığını, kadın hareketinin hiyerarşiye karşı çıktığı fikrini benimseyenlerin hiyerarşik yapılanmayı tamamen engelleyemediğini dile getirmiştir. Güldünya Yayınları içerisinde önemli kararların alındığı bir kolektiflerinin olduğuna, daha günlük konularda ise işi yapanların inisiyatif almaları gerektiğine dikkat çekmiştir. **Güldünya kurucu/editör 2**, yayınevinde dikey değil yatay bir hiyerarşi uyguladıklarını, bir müdürün olmadığını ve işin sahibi kimse o işi onun yürüttüğünü dile getirmiştir. “Hepimiz bir yayın kurulu/danışma kurulu olarak işlev gören kolektife karşı sorumluyuz” diyerek yukarıda bahsi geçen kolektifin öneminin altını çizmiştir.

Juliet Mitchell'in **Kadınlık Durumu** adlı kitabını çeviren kadın çevirmenlerin çeviriye yazdığı önsözde feministlerin, dolayısıyla feminist yayınevlerinin nasıl örgütlendiğine dair ipuçları bulmak mümkündür.

YAPRAK: Bazı şeyler anımsıyorum, o kadar güzeldi ki. İlk kez duyduğum şeyler vardı orada. Tam çeviriye başlamıştık, bazı işleri bölüştük, aramızda iş bölümü yaptık. Birisi çevirip diğeri redaksiyonunu yapacaktı. Şule hemen itiraz etti; bu feministlerin en karşı olduğu şeydir, dedi. İş bölümü olmaz dedi. Rotasyon olur, ya da herkes aynı işi yapar ortaya koyar demişti. İş bölümüne karşı olmak beni çok

etkilemişti. Hele gerekçesi: Kadınlar kendilerini geliştirmemeliler, kişiliklerini, becerilerini kullanmalılar, yeteneklerini ortaya koymalılar, onun için iş bölümüyle sınırlanmamalıyız (...)

GÜLNÜR: Tabii ama, sonra şu çelişkiye çarptık; bir ürünü çıkaracak mıyız, yoksa o ürünün gerektirdiği örgütlenmeye gitmeyip herkesin kendiliğindenci bir biçimde gelişmesini mi hedefleyeceğiz? Bence hala çözülmüş bir şey değil bu çelişki. Bir ürün çıkarmanın önemi tümüyle bir kenara bırakılamıyor. O zaman iş bölümü, peki nasıl bir iş bölümü! Olsun mu, olmasın mı! Buralara kadar geliyorduk galiba. Bunlar, bugün de **Kadın Çevresi**'nde hala yaşanan şeyler (Mitchell, 1985:12,13).

Feminist harekette hiyerarşinin tam anlamıyla önüne geçilemese de, **Kadınlık Durumu** adlı kitabın önsözünde kadın çevirmenlerin hiyerarşiye ilişkin yaptığı yorumlar feminist yayınevlerinde işlerin olabildiğinde işbirlikçi bir çalışma ile yürütüldüğü bulgusunu desteklemektedir. Yayınevi çalışanlarının birbirleri üzerinde herhangi bir baskıdan kaçınmaları, feminist yayınevlerinin kadın hareketini gerçekten önemsediklerini göstermektedir.

14. soru, özellikle tezin de incelemek istediği başlıca alanlardan olan, feminist yayınevlerinin “çeviri politikalarını” öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Bu soru feminist yayınevlerinin feminist yazın çevirisinde diğer yayınevlerinden farklı bir yol izleyip izlemediklerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, kendisi de çevirmen olduğu için kendi çeviri yaklaşımını yayınevi politikası olarak uyguladığını belirtmiştir. Bu yaklaşımı ise, “Çevirinin Türkçe olması önemli – yani kelimelerin değil anlamın taşınması. Onun dışında, Türkçe kitaplar için nasıl bir yayın politikamız varsa, çeviriler için de aynı.” sözleriyle anlatmıştır. **Güldünya kurucu/editör 1**, bu soruyu yanıtlamamıştır. **Güldünya kurucu/editör 2**, yayınevlerinde uygulanan çeviri politikasını şu sözlerle aktarmıştır: “Çeviride yazarın diline, rengine, tercihlerine saygı gösterilmesini istiyoruz. Metne rengini veren temel özelliklere müdahale edilmemesini istiyoruz.”

Simon’a göre de, feminist çevirinin amacı kaynak metnin iletmek istediği mesajı değiştirmek değil, bu mesajı genişletmek ve geliştirmektir (Simon, 1996:15).

Çeviri etiğini kaynak metne saygı belirlemektedir. Bu saygı kendi içinde kaynak metinle diyalogu ve yüzleşmeyi ve okuyucuya saygıyı barındırır (Simon, Berman (1995:93), 1996:34). Türkiye’deki feminist yayınevleri zaten kadın yazarların kurgu ve kurgu olmayan kitaplarını ve çevirilerini yayımladıkları ve çevirileri kadın çevirmenler yaptığı için eril dilin baskın olduğu eserlere yer vermemektedir. Bu nedenle yayınevleri çevirmenlerden, tezin “Feminist Çeviri Kuramı” bölümünde bahsedilen ve Kanadalı kuramcıların ürettiği, eril dili dönüştürmeye yarayan feminist çeviri teknikleri gibi birtakım teknikleri uygulamalarını beklememektedir. Bu yayınevlerinin çıkardığı çevirilerden birkaçına bakıldığında; çevirmenlerin kadın olduğu ve adlarının ön kapakta ya da kitabın ilk sayfasında yer aldığı, yazarların hayatlarından ve özellikle kadın hareketiyle ilişkilerinden yine ilk sayfada bahsedildiği, seyrek de olsa kitabın sonunda konuyla alakalı okuma önerileri sunulduğu görülmektedir. Ancak çevirmen önsözüne veya sonsözüne pek rastlanmamaktadır. Kısacası, feminist yayınevleri kadın yazarların eserlerine öncelik verdiğinden, erkek yazarları ve dolayısıyla ataerkil dili çeviren ilk dönem feminist çevirmenlerin metinde kendilerini ve bu eril dili dönüştürmek için başvurdukları çeviri tekniklerini görünür kılmak üzere uzun uzadıya yazdıkları önsözlere veya sonsözlere ihtiyaç duymamaktadır. Feminist yayınevlerinin çeviri politikasında Türkçenin doğru kullanımı ve kaynak metne sadakat ilk sırada yer almaktadır.

6., 9., 13. ve 15. sorular feminist yayınevlerinin “kitap ve çeviri kitap seçimlerine” dair bilgi almak amacıyla sorulmuştur. 6. soru yayınevinde ne tür ve kimler tarafından (kadın/erkek) yazılan kitapların yayımlandığını ve bu kitapları kimlerin seçtiğini, 9. soru yayımlanan kitaplar arasında çeviri kitapların ne kadar yer tuttuğunu 13. soru çeviri kitap seçiminin nasıl gerçekleştiğini ve 15. soru hangi dönem ve dillerden çeviriler yapıldığını araştırmaya yöneliktir. 9. soru Türkiye’de feminist hareketin Batı’dan yapılan çevirilerle yaygınlaştığı düşüncesinden yola çıkılarak sorulmuştur. **Ayizi kurucu/editör**, “Feminist hareket Batı’dan yapılan çevirilerle mi yaygınlaşmış? Bundan haberim yoktu.” şeklindeki ironi içeren ifadesiyle Türkiye’de kadın hareketinin Batılı kaynaklara bağlanmaması gerektiğini, sadece kadın yazarların kitaplarını yayımladıklarını ve bu kitaplara birlikte karar verdiklerini, çeviri maliyetli olduğu için çevrilecek kitapları titizlikle seçtiklerini,

edebiyat çevirisi yapmadıkları içinse herhangi bir dönem tercihlerinin olmadığını belirtmiştir. **Güldünya kurucu/editör 1**, feminist kuramla ilgili ve kadın yazarların farklı alanlarda yazmış oldukları kitapları yayımladıklarını (şu ana dek bir erkek yazarın kitabını³⁵ çıkarmışlar) ve çeviri kitapların çoğunun Batı'dan değil, Doğu'dan ve Güney'den olduğunu söylemiştir. Çevrilecek kitapları birbirlerine sundukları öneriler doğrultusunda seçtiklerini, belirli bir dönemi tercih etmemekle birlikte güncel kitaplara ağırlık verdiklerini ve çeşitli dillerden çeviriler yaptıklarını dile getirmiştir. **Güldünya kurucu/editör 2**, sadece 6. soruya “Feminist teori ve politika kitapları, dünyanın dört bir yanından kadın hareketi deneyimleri ve farklı feminist örgütlenme deneyimleri, kadın biyografileri ve tanıklık derlemeleri, kadın sanatçılar tarafından ya da onlar üzerine hazırlanmış kitapları yayınlıyoruz.” şeklinde cevap vermiş, kitap seçimine ilişkin görüşlerini ileriki sorularda yanıtlayacağını eklemiştir.

Eski dönemlerdeki birçok kadın yazarın bilgi birikimine, deneyimine ve yaratıcı çalışmalarına çeviri sayesinde ulaşıldı. Bu çeviriler kaynak metni kuramsal çerçeveye oturtan ve çeviri sorunlarını tartışan akademik makaleler ile yayımlandı (von Flotow, 1997:30). Luce Irigaray, Julia Kristeva ve Hélène Cixous gibi önemli Fransız feministlerin yazıları Anglo-Amerikan entelektüel dünyasına çeviri ile girdi (Simon, 1996:4). Feminist kuram 1968 sonrasında Batı'da eylemciler sayesinde ortaya çıktı. Bu dönemde yazılan ve Türkçeye kazandırılan yazılar Türkiye'de kadın hareketi alanında bilinçlenmeyi sağladı ve bu alanda eylemler yapılmasını teşvik etti (Akis v.d., 2009:248). Türkiye'deki feminist yayınevleri hem kurgu hem de kurgu olmayan çevirileri özellikle kadın çevirmenlere (kaynak metnin dilini bilen bir kadın çevirmen bulunduğu sürece) yaptırmaktadır. Her iki yayınevi de, tezde savunulan “Türkiye'de feminizm Batı'daki kadın hareketi ve Batı'dan yapılan çeviriler sayesinde ilerlemiştir” görüşünün aksine, kadın hareketinin sadece Batı'yla ilişkilendirilmemesi gerektiğini, kendi yaptıkları çevirilerin daha çok Doğu'dan ve Güney'den olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, her iki yayınevinin de internet sitesinde hangi yıllarda hangi kitapları yayımladıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Güldünya Yayınları daha çok yabancı kadın yazarların kadın çevirmenlerce yapılan çevirilerini,

³⁵ Februari, Maxim: **İnşa Halindeki Erkek Transeksüellik Üzerine Notlar**. Çev.Ayşe Düzkan, Gül Özlen, İstanbul, Güldünya Yayınları, 1. bs., 2016.

Ayizi Yayınevi ise çoğunlukla Türk kadın yazarların eserlerini yayımlamıştır. Buna göre; Türk feminist yazını Güldünya farklı dillerden Türkçeye yapılan çevirilerle, Ayizi ise daha çok Türkçe yazılan eserlerle şekillendirmektedir.

10., 11., 12., 16., 17. ve 18. sorular feminist yayınevlerinde çalışan veya bu yayınevleri için çeviri yapan “çevirmenlerin özellikleri, çeviri yaklaşımları ve yayınevleriyle ilişkileri” hakkında bilgi almak amacıyla sorulmuştur. 10. soru feminist yayınevlerindeki çevirmenlerin cinsiyetini, 11. soru çevirmenlerin seçilme ölçütlerini, 12. soru çevirmenlerin eğitim durumlarını, 16. soru çevirmenlerden çeviri sürecinde beklentileri, 17. soru çevirmenlerin çevirdikleri kitaplarda “görünürlük” düzeylerini ve 18. soru ise çevirmenlerle yapılan iş sözleşmelerini açıklamaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, kadın yazarlarla ve çevirmenlerle çalıştıklarını, yayınevlerine şimdiye dek erkek bir çevirmen başvurmadığını, ancak başvurması durumunda değerlendirmeye alabileceklerini söylemiştir. Yayınevlerinde çeviri kitaba çok yer vermedikleri için çevirmen seçiminde özel bir ölçütleri olmadığını ve genellikle çeviriyi kendilerinin yaptığını ifade etmiştir. İyi çevirmen olmak için çeviri eğitiminin yetmediğine inanan Ayizi, çevirmenlerinden anlamı aktarmalarını beklemekte, önsöz ve dipnot kullanmalarına fırsat vermektedir. Çevirmenleriyle iş sözleşmesi yaptıklarını, bu sözleşmeye “çevirinin yayınevi tarafından gözden geçirileceği koşulu, teslim süresi ve ücret” maddelerinin koyulduğunu ifade etmiştir. **Güldünya kurucu/editör 1**, birçok erkek çevirmenin başvurmasına rağmen, önceliklerinin kadın çevirmenle çalışmak olduğunu, ancak çeviri yapılacak dilde kadın çevirmen bulamazlarsa erkek çevirmene başvurduklarını, çevirmen seçiminde iyi çevirinin en önemli ölçütleri olduğunu ve çevirmenlerin çeviri eğitim almış olmalarının bir önem arz etmediğini belirtmiştir. Çevirmenden beklentilerini “metne sadık olmaları, dilbilgisine dikkat etmeleri, Türkçede anlaşılır ve okuma tadı veren bir çeviri yapmaları” sözleriyle anlatan Güldünya 1, çevirmenlerinin çeviri süreçlerinde serbest olduğunu ifade etmiştir. Çevirmenlerle iş sözleşmesi yaparken Çevirmenler Birliği’nin örnek sözleşmesini kullandıklarını söylemiştir. **Güldünya kurucu/editör 2**, önceliklerinin kadın çevirmen olduğunu belirtmiş, “eğer basmak istediğimiz kitap özelinde yetkin, o kitabı önermiş ve o alanda araştırmacı-çevirmen kişi bir erkekse, sadece erkek olduğu için geri çevirmiyoruz” ifadesiyle erkek

çevirmenlere karşı tutumlarını dile getirmiştir. Özellikle kadın hareketinde yer alan kadın çevirmenleri tercih ettiklerini, çevirmenlerin birçoğu yüksek lisans ve doktora yapmakla birlikte, çeviri eğitimi almış olmalarından ziyade çeviri deneyimlerinin ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalarının onlar için daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Çevirmenlerden çevirdikleri metne olabildiğince az müdahale etmelerini talep ettiklerini dile getirmiş, çevirmenlerin bu metinlerde ne kadar görünür olabildikleri sorusunu ise “temel ilkelerimize aykırı olmamak koşuluyla, çevirmenin tercihleri esastır. Dipnot da ekler, orijinal metinde düzeltme de önerebilir. Çevirmen adına kapakta yer veririz. Önsöz yazıp yazmama kararı çevirmene aittir” şeklinde yanıtlamıştır. Çevirmenlerle karşılıklı yükümlülükler içeren, işin süresi, nitelikleri, bedeli ve ödeme şekli gibi konuları kapsayan bir iş sözleşmesi yaptıklarını da eklemiştir.

Von Flotow’a göre, çeviride ve çeviribilimde feminist etki en açık, 1970’lerden beri çevirilere eklenen kuramsal yazılar, önsözler ve dipnotlar gibi metin dışı öğelerde görülür. Çevirmenler yan metinlerde yaptıkları çeviriler hakkında yorumda ve açıklamalarda bulunurlar. Çevirmenin çevrilen metni ya da kaynak metni etkilemediğini savunan “görünmez” çevirmen tezinden uzaklaşılır. Politik anlamda bilinçli çevirmenler de metinler üzerindeki etkilerinin farkındadır. Doğrudan çeviri metni yerine, yan metinlerde “görünür” olmak onlar için daha kolaydır (1997:35). Çevirmen yan metinlerle çeviriye bir çeşit imzasını atar. Böylece yazarla eş düzeyde yetki sahibi olur (Simon, 1996:14). Bir çevirinin feminist çeviri olduğu aslında çevirilerin önsözlerindeki çevirmen yorumlarından anlaşılır (von Flotow, 1991:72). Ancak Kanadalı kuramcılar feminist çeviride yan metinlerin öneminden bahsetse de, daha önce de ifade edildiği gibi, Türkiye’deki feminist yayınevleri zaten eril dilden uzak eserler seçtikleri için çevirilerde özellikle “görünür” olmalarını gerektiren bir durum oluşmamaktadır. Sonuç olarak, hem dönem, hem de sosyo-kültürel farklılıklardan dolayı, Türkiye’de feminist yayınevlerinden çıkan çevirilerde önsöz, sonsöz vb. gibi yan metinlere sık rastlanmadığından bu çevirilerin feminist çeviri olmadıklarını söylemek yanlış olur. Bulgulara göre, her iki yayınevi de özel bir durum söz konusu olmadıkça kadın çevirmenler tercih ettiklerini, çevirmenleri yayın politikalarının elverdiği ölçüde

serbest bıraktıklarını, çevirmenlerin çeviri eğitimi almış olmalarına değil, kadın hareketiyle herhangi bir şekilde ilişkilerinin olmasına dikkat ettiklerini ve çevirmenlerle iş sözleşmesi yaptıklarını söylemiştir. Kadın çevirmene verdikleri öncelikten dolayı feminist yayınevlerinin kadın hareketinin çıkarlarına göre hareket ettikleri söylenebilir.

19. soru feminist yayınevlerinin “hedef kitlesini” öğrenmek için sorulmuştur. Bu soru, bu yayınevlerinin belirli bir hedef kitlesine hitap edip etmediği ve çevirilerin bu hedef kitlesine göre yapılıp yapılmadığı hususlarını aydınlatmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, ne çeviriler ne de Türkçe kitaplar seçerken herhangi bir hedef kitle gözettiklerini, **Güldünya 1 kurucu/editör**, bunun kitaptan kitaba göre değiştiğini ve **Güldünya kurucu/editör 2**, hedef kitlelerinin kadınlar, lgbt bireyleri ve çocuklar olduğunu dile getirmiştir.

20. soru feminist yayınevlerin “okunma oranlarını” öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Bu soru, okunma oranlarının nasıl takip edildiğini ve bu takibin onlara ne gibi katkıları olduğunu bulmaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, okunma oranını değil, ancak satış oranlarını takip edebildiklerini, kitaplarının okunup okunmadığını ise sözlü ya da yazılı geribildirimlerden aldıklarını, **Güldünya kurucu/editör 1**, okunma oranını satış oranıyla takip ettiklerini ve satılmayan kitapların benzerlerini çıkarmaktan kaçındıklarını, **Güldünya kurucu/editör 2**, okunma oranının satış oranına eş olduğu düşüncesiyle satış oranını takip ettiklerini dile getirmiştir.

Buna göre, feminist yayınevlerinden çıkan kitapların alıcı kültürde kabul görüp görmedikleri satış oranlarından ve okuyucu geribildirimlerinden takip edilmektedir.

21. ve 22. sorular “sosyal medyanın kadın örgütlenmesi alanındaki rolünü” ortaya çıkarmak için sorulmuştur. 21. soru sosyal medya kullanımının kadın hareketine katkılarına, 22. soru ise feminist yayınevlerinin kullandıkları sosyal platformlara dair bilgi toplamaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, sosyal medyanın tartışma konusunda olumsuz etkisi olduğundan, ancak haberleşmek için kullanıldığından, **Güldünya kurucu/editör 1**, sosyal medyanın örgütlenmeden çok propaganda için sağladığı fırsatlardan bahsetmiş, **Güldünya kurucu/editör 2**, bu

soruyu yanıtlamamıştır. İki yayınevi de kullandıkları sosyal platformlardan bahsetmemiştir.

Feminizmin dördüncü dalgasına ilişkin bölümde de bahsedildiği gibi, internetin ve sosyal platformların her alanda olduğu gibi kadın hareketi alanında da olumlu etkileri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Feministler sosyal ağlar üzerinden haberleşmekte, etkinliklerini bu platformlardan duyurmaktadır. Araştırmalar sonucu, her iki yayınevinin de güncel web siteleri ve Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal ağlarda hesaplarının olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

23. soru “feminist yayınevlerinin geleceği” hakkındaki düşünceleri toplamak için sorulmuştur. Bu soru, Türkiye’de hali hazırda sayısı iki olan feminist yayınevinin gelecekte çoğalıp çoğalmayacağına dair tahmin almaya yöneliktir. **Ayizi kurucu/editör**, yayınevi değil, dergi sayısında bir artış beklediklerini, **Güldünya kurucu/editör 1**, feminist yayınevlerinin sayısının artacağını düşünmediklerini, **Güldünya kurucu/editör 2** ise feminist yayınevlerinin artması yönündeki isteklerini dile getirmiştir.

Feminist yayınevlerinin kendileri gibi yeni yayınevleri açılacağı konusunda şüpheleri olsa da, bu konuda umutlu görünmektedirler. Bu çalışmanın da Türkiye’de feminist yayınevlerinin tanıtılmasına ve çoğalmasına katkıda bulunması beklenmektedir.

3.4.2. Çevirmenlerle Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi

1.soru: Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?
Güldünya çevirmen 1: 1 yılı hazırlık olmak üzere lise eğitimimi İngilizce aldım. Lisansımı 9 Eylül Üniversitesi İİBF İşletme bölümünde, yüksek lisansımı İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda yaptım. Farklı bir alanda eğitim almama rağmen, 24 yıl doldu, basın-yayın ve reklam sektöründe editörlük ve çevirmenlik yapıyorum. Şu an merkez ofisi Portland, Oregon’da bulunan, global şirketlere çeviri ve lokalizasyon hizmeti veren bir ajansta free-lance Turkish linguistic quality reviewer olarak çalışmanın yanı sıra yayınevleri için kitap çevirisi yapıyorum.

Güldünya çevirmen 2: Sosyoloji alanında doktora yaptım, bir üniversitede akademisyen olarak çalışıyorum.
Ayizi çevirmen 1: Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunuyum. Yüksek lisansımı İletişim Bilimleri alanında yaptım. Halen aynı bölümde doktora yapıyorum ve asistanım.
Ayizi çevirmen 2: <i>EĞİTİM</i> Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu'ndan 2000 yılında mezun oldum. 2000 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde başladığım ekonomik ve sosyal demografi anabilim dalındaki yüksek lisansımı 2003 yılında bitirdim. [Yüksek Lisans Tezi: “The Demographic Consequences of 1999 Earthquake: The Case of Kaynaşlı” (1999 Depreminin Demografik Sonuçları: Kaynaşlı Örneği)]. Halen Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümünde Doktora öğrencisiyim. Doktora sürecim tez savunma aşamasında, önümüzdeki dönem mezun olmayı planlıyorum. [Doktora tez konum: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Şehit Eşlerinin Yaşam Deneyimleri] <i>MESLEK</i> 2000 yılından beri sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapmaktayım. 2001-2003 yılları arasında "Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve Türkiye Kızılay Derneği Toplum Merkezleri Projesi"nde Kaynaşlı (Düzce) Toplum Merkezi Müdürü olarak çalıştım. 2003-2004 yılında Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsünde yürütülen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003'de alan denetçisi olarak görev yaptım. 2004-2005 yılında İşitme ve Konuşma Engelliler Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde sorumlu müdür olarak görev yaptım. 2005 yılından 2008 yılına kadar Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünde Sosyal Hizmetler ve Afet Operasyon Bölümlerinde Sosyal Hizmet Uzmanı ve Birim Yönetici olarak çalıştım. Bu görevde çalışırken 2006-2007 döneminde 5 ay Türkiye Kızılay Derneği Endonezya Delegasyonu'nda Psikososyal Delege olarak görev yaptım. 2008-2013 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı Şehit Gazi İşlem Şubesi'nde sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştım. 2013 yılında beri de Millî Savunma Bakanlığı Şehit Gazi İşlem Şubesi'nde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktayım.
2.soru: Ne kadar süredir ve hangi dillerden çeviri yapıyorsunuz?
Güldünya çevirmen 1: 24 yıldır İngilizceden yazılı çevirmenlik yapıyorum.
Güldünya çevirmen 2: Yaklaşık 5 yıl boyunca İngilizceden Türkçeye ve

Türkçeden İngilizceye çeviriler yaptım.
Ayizi çevirmen 1: Yaklaşık 10 yıldır İngilizceden Türkçeye çeviri yapıyorum.
Ayizi çevirmen 2: Çeviri konusunda fazla bir deneyimim yok, yabancı dil olarak yalnızca İngilizce biliyorum. Bu konudaki tek deneyimim Jane Addams kitabı oldu. Künyesi şöyle: Knight, L.W. (2014). Jane Addams Eylemci Bir Ruh (Ö.Cankurtaran Öntaş, B.Tunakan, Yay.Haz.) (Ç.Öngen, E.Beydilli, B.Adıgüzel, Ö.Cankurtaran Öntaş, M.Tunç Tekindal, H.M.Karabekir, Ç.Ademhan, Çev.). Ankara: Ayizi Yayınları
3.soru: Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor? (alt sorular: Buna siz mi karar veriyorsunuz? Yoksa yayınevinin size sunduğu kitapları mı çeviriyorsunuz?)
Güldünya çevirmen 1: Yanıt vermedi.
Güldünya çevirmen 2: Bu konuda yayınevinde editörlük yapmadım ancak bir kitap önerdim, onlar da sıcak baktılar.
Ayizi çevirmen 1: Değişiyor. Fakat genellikle yayınevinin önerdiği kitabı uygun bulursam çeviriyorum.
Ayizi çevirmen 2: Bu konuda tek bir deneyim oldu. Hali hazırda seçilmiş bir kitaptan hocamız Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN tarafından bir bölüm çevirmem istendi. Çeviriyi bunun üzerine yaptım. Özlem hocamız aynı zamanda bir bölümünü çevirmiş olduğum kitabı yayına hazırlayanlardan biridir.
4.soru: Feminist çevirmen kimdir? Kendinizi feminist çevirmen olarak adlandırıyor musunuz? (alt soru: Türkiye’de feminist hareket ve feminist çeviri konularında okumalar yaptınız mı/yapıyor musunuz?)
Güldünya çevirmen 1: Feminist ve çevirmen olduğumu söyleyebilirim, feminist çevirmen olmaya da çalışıyorum diyeyim. Feminist çevirmen, yalnızca erkek egemen ve cinsiyetçi söylem ve anlayışları açık eden ve bunları kullanmayı reddeden değil, kişi olarak feminist ideoloji ve yaşam tarzını çeviri sürecine daha aktif katan, feminist anlayış ve terminolojiyi bir “eylem” biçimi olarak çeviri sürecine doğrudan katan kişi, bana göre. Tabii ki feminist ideoloji, hareketler ve feminist çeviri konularında okumalar yaptım ve okumaya da devam ediyorum.
Güldünya çevirmen 2: Evet kendimi feminist çevirmen olarak adlandırıyorum ve

çeviri için olmasa da genel okumalar yapıyorum. Okuduğum kitaplarda, romanlarda çeviri diline, özellikle de cinsiyetçi olup olmadığına dikkat ediyorum. Feminist çevirmenin kadınların toplumdaki ikincil konumlarının, erkeğin sözünün ve deneyimlerinin daha önemli kılındığı ataerkil toplumlarda önemli bir rol oynadığını düşünüyorum. Çeviri yaparken çevirdiğiniz bazı şeylerin anlamını değiştirmeniz mümkün değil ancak hem çeviri yapacağınız kitabı/romanı seçerken (örneğin çok cinsiyetçi bir dilin hâkim olduğu bir polisiye roman) hem de çeviri yaparken kadını ikincileştiren, deneyimlerini/sözünü değersizleştiren çeviriden kaçınmak mümkün. Ayrıca çevirmenin de emek verdiği kitaba, diline dair söz söyleme hakkı bulunuyor.

Ayizi çevirmen 1: Bu konuda okuma yapmadım fakat kendimi feminist çevirmen olarak tanımlayabilirim. Feminizmin belli başlı ilkeleri vardı dille ilgili. Cinsiyetçi dili, homofobik dili feministleri fark etmesi daha kolaydır. Görünüşte hiç de cinsiyetçi gelmeyen ifadelerdeki sıkıntıları feminizmle haşır neşir olanlar daha çabuk fark ediyor.

Ayizi çevirmen 2: Feminist Çevirmen kimdir sorusunu siz bu soruyu bana yöneltene kadar düşünmemiştim. Feminizmlerde, feminist bilimde, feminist araştırma da olduğu gibi feminist çeviri ya da çevirmeni üzerinde anlaşılabildiğimiz tek bir tanıma indirgeyebileceğimizi pek düşünmüyorum hatta bunun gerekli olduğuna da inanmıyorum öncelikle bunu belirteyim. Bana göre bir tanım yapmak gerekirse önce feminist çevirinin ne olduğunu düşünmek sonra da feminist çevirmeni bu türden çeviri yapan kişi olarak tanımlamak mümkün olacak. Feminist çeviri tanımında ilk olarak Reinharz'ın feminizmler ve feministler arasındaki farklılıklar nedeniyle feminist araştırma yöntemini tanımlama konusunda bulunduğu çıkış yolundan gidebiliriz. Reinharz feminist araştırma yöntemi (1) kendini feminist olarak veya kadın/feminist hareketinin bir parçası olarak tanımlayan kişilerin kullandığı, (2) yalnızca feminist araştırmaları yayımlayan dergi ve kitaplarda basılan araştırmalardan kullanılan, (3) feminist araştırma yapanlara ödül veren organizasyonlardan ödül alan araştırmalarda kullanılan yöntemler olarak sıralıyor. İkinci olarak bir şeyi feminist olarak nitelendirmenin o şeyde feminist ilkelerin uygulanıp uygulanmadığı ile belirlenebileceğini düşünüyorum. (Örneğin, feminist

araştırma için feminist ilkelerin uygulandığı araştırma yaklaşımı diyebiliriz ya da kendi disiplinin için konuşmak gerekirse feminist sosyal hizmeti, feminist ilkelerin uygulandığı sosyal hizmet yaklaşımı olarak tanımlayabiliriz) Buna göre bence feminist çevirmen, "feminist" olarak bilinen yazarların yayınlarını, feminist olarak bilinen kimselerin hakkındaki yayınları (bizim yaptığımız çevirideki gibi), feminist olarak bilinen yayınevlerinin çıkardığı yayınları, başlığında feminist sıfatı bulunan yayınları vb. çeviren ancak bu çeviriyi feminist ilkelere dayalı olarak yapan çevirmendir diyebilirim. Ancak burada sözünü ettiğim yayınlar dışında kalan yayınları feminist ilkelere dayalı olarak yapan çevirmenleri de tanıma dâhil etmek sanırım. (5. sorunun alt sorusundan yola çıkarak sadece kadın yazarların yayınlarını çeviren kişidir demek uygun olmaz bence) Alt soru cevabı: Kendi doktora tezimi feminist metodolojiyle yaptığım ancak Türkiye'de feminist hareket veya feminist çeviri konusunda pek okumam yok.

5.soru: Hangi yazarların kitaplarını çeviriyorsunuz? (alt soru: Sadece kadın yazarların kitaplarını mı çeviriyorsunuz?)

Güldünya çevirmen 1: Çevirmenlik benim geçim kaynağım olduğu için genellikle yazar/kitap ayırt etme şansım ya da sadece feminist kitaplar yayımlayan feminist yayınevleriyle çalışayım diyebileceğim bir koşul ne yazık ki pek olmuyor. Şu ana dek çevirdiğim kitaplar arasında best-seller'lar ağırlıkta.

Güldünya çevirmen 2: İlk çeviri yapmaya başladığımda kitap ayırt etmiyordum ve genellikle araştırma, siyaset alanında erkek yazarların kitaplarını çevirdim ama şimdi tercih yapıyorum. Ancak bu sıralar aktif bir çevirmen değilim.

Ayizi çevirmen 1: Şimdiye kadar hep kadın yazarların kitaplarını ve makalelerini çevirdim. Kadın dili diye bir şey var, daha incelikli, daha özenli ve cinsiyetçilikten uzak geliyor.

Ayizi çevirmen 2: Önceki sorularda belirttiğim gibi tek bir çeviri deneyimim var.

6.soru: Çeviri yaptığınız feminist yayınevinin sizden uymanızı beklediği belirli çeviri teknikleri var mı?

Güldünya çevirmen 1: Teknik olarak özel bir beklenti olmadı ama elbette feminist ideolojiye, feminist söylem ve terminolojiye hâkim olmanız bekleniyor.

Güldünya çevirmen 2: Bazı kavramların kullanımı konusunda destek aldım ancak

özellikle bir teknik beklentisi yoktu.
Ayizi çevirmen 1: Hayır, yayınevi zaten feminist bir çevirmen olduğumu bildiği/öngördüğü için ilke dayatmıyor.
Ayizi çevirmen 2: Yaptığım tek çeviride bu şekilde bir teknik tarafıma bildirilmedi.
7.soru: Sizin yayınevinden bağımsız olarak feminist çeviriye yaklaşımınız nedir? Çeviri sürecinde özellikle uyguladığınız birtakım teknikler var mı?
Güldünya çevirmen 1: Ağırlıklı olarak piyasa koşullarında çeviri yapmak durumunda kalan biri olarak kaynak metin kullansa bile eril dil kullanmamaya özen gösteriyorum. Çeviriye başlarken öncelikle yazarın üslubunu ve söylemini anlamaya, üslubunu yansıtacak bir üslup kurmaya çalışıyorum. Okurun okuma sürecini kolaylaştıracak ya da yanlış anlaşılmaya yol açacak özel kullanım ya da benzetmeler için dipnot eklemeyi tercih ediyorum.
Güldünya çevirmen 2: Mümkün olduğunca kitabın dilini cinsiyetçi öğelerden arındırmaya dikkat ediyorum.
Ayizi çevirmen 1: Feminist çevirinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Dil dediğimiz şey hiç de öyle nötr, cinsiyetsiz bir mefhum değil. Dilin kendisi erildir. Kadın ve feminist bir yazarın İngilizce dilinde yazdığı bir eserin diline, feminist duyarlıkları olmayan bir çevirmen farkında olmadan ihanet edebilir. Örneğin İngilizcede scientists sözcüğü Türkçeye “bilim adamları” değil “bilim insanları” olarak çevrilir. Fakat feminist duyarlıktan yoksun biri böyle yapmayabilir. Ben genellikle kadın yazarların eserlerindeki dile sadık kalmaya, onların inceliğini, üsluplarındaki özeni Türkçeye aynı tonla aktarmaya çalışıyorum.
Ayizi çevirmen 2: Çeviri tekniklerinin ne olduğu hakkında bir fikrim yok. Ancak feminist ilkelerin uygulanıyor olması önemli demiştik. Bu nedenle mümkün olduğunca aslına sadık kalarak çeviri yapmak, tıpkı nitel araştırmada olduğu gibi verinin özüne yani metnin özüne dokunmamak gerekir. Ben yaptığım çeviride bu konuya özen göstermişim.
8.soru: “Feminist çeviri” diye adlandırdığınız eserlerin özellikleri nelerdir?
Güldünya çevirmen 1: Cinsiyetçi öğelere ya da kullanımlara rastlamıyorsunuz. Sadece yazar değil, çevirmen ve çeviri süreci de görünür oluyor. Ve tabii farkındalık ve değiştirme, dönüştürme isteği yaratıyor.

Güldünya çevirmen 2: Kadınların.
Ayizi çevirmen 1: Cinsiyetçi ve homofobik olmayan bir dil.Yargılayıcı olmayan bir üslup. Saldırganlıktan uzak, serinkanlı bir ton.
Ayizi çevirmen 2: 4. soruyla bağlantılı olarak feminist çeviriyi de feminist ilkelerin uygulandığı çeviri olarak tanımlamak mümkün bence. Buna göre; feminist çeviri mutlaka ve mutlaka toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyma ve ortadan kaldırma çabasına bir katkı sağlamalı, feminist kuram veya feminizmler için, bilinmeyen/doğruymuş gibi varsayılan konuları açıklığa kavuşturmaya dönük olmalı ve her ne kadar asıl metne sadık kalınmaya çalışılsa da çeviride mutlaka ve mutlaka çevirmenin izi olduğu ve yapılan çevirinin çevirmenin kelime dağarcığı ile sınırlı olduğu kabul edilmeli.
9.soru: Feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptınız? (edebiyat, araştırma, tarih vb.)
Güldünya çevirmen 1: Teorik/ideolojik kitaplar ve makaleler dışında bir de edebiyat (roman) çevirisi yaptım.
Güldünya çevirmen 2: Araştırma.
Ayizi çevirmen 1: Modern felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi gibi ağırlıklı olarak erkeklerin alanı gibi görünen disiplinlerde.
Ayizi çevirmen 2: Yaptığım tek çeviri var.
10.soru: Feminist yazın dışında başka hangi alanlarda çeviriler yaptınız mı?
Güldünya çevirmen 1: Yukarıda da belirttiğim gibi, kitap söz konusuysa, genel olarak best-seller tarzı popüler romanlar ile iş dünyasına yönelik kitaplar, bir iki tane de çocuk kitabı çevirdim.
Güldünya çevirmen 2: Tarih, siyaset.
Ayizi çevirmen 1: Evet, teknik çeviriler de yaptım.
Ayizi çevirmen 2: Yaptığım tek çeviri var.
11.soru: Özellikle feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği uzun önsözler dikkati çekiyor. Sizce bu okuyucuda nasıl bir etki uyandırır?
Güldünya çevirmen 1: Feminist çeviri sürecinin doğal sonucu bence bu. Çevirmenin çeviri sürecinde yaptığı özel tercihleri aktarması, kendi yorum ve

anlayışlarını ifade etmesi, metni yerel değer ve anlayışlarla bağlantılandırması önemli ve feminist okumalar yapan kadınlar için de dilin önemini anlama konusunda farkındalık yaratıcı ve yol gösterici bence. Profesyonel çevirmenler/editörler arasında geliştirici, ön açıcı tartışmalar üretme açısından da faydalı.

Güldünya çevirmen 2: Önsözleri çevirmenin gözünden kitaba dair okurun hazırlanması olarak düşünüyorum. Ne kadar detaylı açıklama yapılırsa hem o çevirinin hem de kitabın diline hâkim olunacağı kanaatindeyim. Sadece feminist çevirmenler değil nadir de olsa bazı çevirmenler ve yayınevleri de yazarın önceki kitaplarından yaşamından ve kitabın yazarla ilişkisinden bahsederek aslında o kitaba ve kitabın sunduğu düşünceye dair okuru hazırlıyorlar.

Ayizi çevirmen 1: Çok etkili olduğunu ve yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çevirmenin neden o değil de bu sözcüğü, bu cümle kalıbını kullandığını baştan bilmek hem bu husustaki duyarlılığı artırmaya hem de kitabın okunurluğunu akıcılaştırmaya yarar.

Ayizi çevirmen 2: Feminizmde ve feminist kuramda başta cinsiyet/toplumsal cinsiyet olmak üzere önemli tüm kavramların ne anlama geldiği kullanan kişiye, kullanıldığı bağlama, anlatılmak istenen şeye göre değişebiliyor. Bu nedenle uzun önsözler anlamı kavramak için çoğu zaman gerekli. Ben kendimi okuyucu olarak düşündüğümde bu şekilde önsözlerden oldukça yararlanıyorum ve olumlu buluyorum.

12.soru: Sıklıkla yaşadığınız çeviri sorunları nelerdir?

Güldünya çevirmen 1: Bazı kavram ve terminolojileri yerelleştirmek kolay bir süreç değil. Kültürel ya da toplumsal farklılıklardan kaynaklanan durumları ya da benzetmeleri aktarmak da öyle. Feminist kadınlar eril dili dönüştürmede ve feminist terminoloji üretmede oldukça yaratıcı ve başarılı, belli kavramların aynı yaratıcılıkla Türkçeye aktarılması zorlayıcı olabiliyor, hatta bazen kolektif düşünme süreci gerektiriyor. Ya da bazen dönüştürülen eril bir kavram yerel dilde cinsiyet içermeyebiliyor ya da tam tersi, kaynak metinde cinsiyet içermeyen bir kavram yerel dilde cinsiyetçi... Dil canlı, yaşayan, değişen ve gelişen bir olgu. Dolayısıyla sürekli okumayı, takip etmeyi ve gelişmeyi gerektiriyor.

Güldünya çevirmen 2: Bazen bazı kavramların Türkçede karşılığını bulmak zor olabiliyor
Ayizi çevirmen 1: Çeviri konusunda biraz “kültürel çeviri” ve “yorumlayıcı çeviri” diyebileceğim bir yönetime başvuruyorum. En özen gösterdiğim noktalardan biri, okurun kitabı okurken, orijinalinin de Türkçe olduğunu düşündürecek kadar doğal akması. Genelde çeviri metinler akmaz, buram buram çeviri kokarlar.
Ayizi çevirmen 2: Yaptığım çeviri Jane Addams'ın 1900'lerde hayatından bir kesitti. Çok fazla eski kurum ve örgüt adı vardı. Bunun için bayağı bir web araştırması yapmak gerekti en çok bu konuda zorlanmıştım ama bunu bir çeviri sorunu olarak adlandırabilir miyiz bilmiyorum.
13.soru: Daha önce hiç kaynak metne “çok müdahale” ettiğinizi düşündüğünüz durumlar oldu mu? Olduysa bundan bahseder misiniz?
Güldünya çevirmen 1: Kaynak metne, belli eril kavramlar ve adlandırmalar dışında, mümkün olduğunca müdahale etmeyi tercih eden bir çevirmen değilim. Gerektiğini düşündüğüm durumlarda dipnot eklemeyi tercih ediyorum. Zaten feminist yazarların kitapları böyle bir müdahaleyi de gerektirmiyor. Artı çok müdahale edeceğim bir kaynak metni açıkçası hiç çevirmemeyi tercih ederim.
Güldünya çevirmen 2: Müdahale olarak belki bir kavramın tercih edilmesinden bahsedebiliriz, bunun için de bir açıklama eklediğim durumlar oldu. Ama müdahaleden bahsedemeyiz. Örneğin fahişe/fuğuş, seks işçisi/seks işi gibi tartışmaların yoğun olduğu konularda çeviriye müdahale etmek değil belki ama bir açıklama düşmek okuru da aydınlatabiliyor. En azından yazarın nasıl bir bakış açısından baktığını okur daha iyi anlamasını sağlayabiliyorsunuz.
Ayizi çevirmen 1: Oldu tabii. Yukarıda da söylediğim gibi gramatik yapısı farklı olan bir dilden Türkçeye çeviri yaparken asla moda mod yapmıyorum ve bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Haliyle bazen kitabın içine çok girdiysem yazarın niyetini aşan bir üsluba savrulabiliyorum. Böyle durumlarda iyi bir editör hemen müdahale ediyor zaten.
Ayizi çevirmen 2: Yapmış olduğum tek çeviride mümkün olduğunca öze dokumak istemediğimden metne müdahale ettiğimi düşünmüyorum.
14.soru: Yayınevinde redaksiyon süreci nasıl işliyor? Editör ile nasıl bir etkileşim

içerisindeyiz?
Güldünya çevirmen 1: Piyasa koşullarında çeviri ve redaksiyon beklenmedik ölçüde bağımsız süreçler olarak işliyor aslında. Editör kendi değer ve anlayışlarını çeviri sürecine katma konusunda daha baskın davranabiliyor ve çeviriye haddinden fazla müdahalede bulunabiliyor. Ancak feminist yayınevlerinde kolektif, daha işbirliğine açık bir ekip çalışması hâkim.
Güldünya çevirmen 2: Diğer yayınevlerinden en belirgin farkı belki de editörlerin okuma ve redaksiyonun her aşamasında yaptıkları değişiklikleri gösterdikleri ve görüş aldıkları bir süreç var. Bazı kavramların kullanımı makalenin adı ya da kitabın ismine dair fikir paylaşımı durumu oluyor.
Ayizi çevirmen 1: Ben genellikle çeviriyi bölüm bölüm yapıp editöre gönderirim. Ondan da aynı şekilde periyodik geri dönüşler beklerim. Çoğunlukla da editörün işini iyi yaptığını düşünüyorsam önerdiği düzelteleri metne uygulardım.
Ayizi çevirmen 2: Bu süreçte dair bir bilgim olmadı, yayıneviyle de iletişiminim olmadı.

Türkiye’deki feminist yayınevlerine çeviri yapan kadın çevirmenlerle yapılan görüşmenin 1. sorusu çevirmenlerin “kariyerlerini” öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Bu soru çevirmenlerin eğitim ve meslek hayatlarına dair bilgi almaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu olduğunu, aynı üniversitede İletişim Bilimleri alanında yüksek lisansını tamamladığını ve doktora sürecinde olduğunu ve aynı zamanda da asistanlık yaptığını belirtmiştir. **Ayizi çevirmen 2**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu’nda lisansını, Nüfus Etütleri Enstitüsü’nde ekonomik ve sosyal demografi anabilim dalında yüksek lisansını tamamladığını, İİBF Sosyal Hizmet Bölümünde doktora tez sürecinde olduğunu ve “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Şehit Eşlerinin Yaşam Deneyimleri” başlıklı bir tez yazdığını dile getirmiştir. 2000 yılından bu yana da sosyal hizmet uzmanı olarak görev yaptığını sözlerine eklemiştir. **Güldünya çevirmen 1**, lisede 1 yıl İngilizce hazırlık eğitimi aldıktan, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İşletme Bölümünde lisans, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimini

tamamladığından bahsetmiştir. Aldığı eğitimden farklı bir alanda çalıştığını dile getiren **Güldünya 1**, 24 yıldır basın-yayın ve reklam sektöründe editörlük ve çevirmenlik yaptığını ifade etmiştir. Şu anda küresel şirketlere çeviri ve yerelleştirme hizmeti veren bir ajansta free-lance editör olarak çalışmakta ve yayınevlerine kitap çevirmektedir. **Güldünya çevirmen 2**, sosyoloji alanında doktora yapmış olduğunu ve bir üniversitede çalıştığını belirtmiştir.

Bulgulardan kadın çevirmenlerin çeviri eğitimi almadıkları ancak akademik bir geçmişe sahip oldukları, çevirmenlerden yalnızca birinin uzun bir dönem çeviri sektöründe çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yayınevlerinin de belirttiği gibi çeviri eğitimi önemini kaybetmiş görünmektedir. Çevirmenlerin akademik geçmişi ve dile yatkınlıkları esastır.

Görüşmenin 2. sorusu çevirmenlerin “çeviri geçmişlerini ve çeviri yaptıkları dilleri” öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Bu soru, çevirmenlerin ne kadar süredir ve hangi dil çiftleri arasında çeviri yaptıklarını öğrenmeye yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, 10 yıla yakın bir süredir İngilizceden Türkçeye çeviri yaptığını, **Ayizi çevirmen 2**, şimdiye dek yalnızca bir tane kitap çevirdiğini, **Güldünya çevirmen 1**, 24 yıldır İngilizceden yazılı çeviri yaptığını ve **Güldünya çevirmen 2**, 5 yıl gibi bir süre İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye çeviri yaptığını söylemiştir.

Buna göre çevirmenlerin çeviri deneyimleri birbirlerinden çok farklıdır. Çevirmenler genelde ana dilleri olan Türkçeye, bazen de İngilizceye çeviri yapmaktadır.

9. ve 10. soru çevirmenlerin “çeviri yaptıkları alanlara” dair bilgi toplamak için sorulmuştur. 9. soru feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptıklarını, 10. soru ise feminist yazın dışında hangi alanlarda çeviriler yaptıklarını öğrenmeye yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, feminist yazın kapsamında “modern felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi gibi ağırlıklı olarak erkeklerin alanı gibi görülen disiplinlerde” çeviriler yaptığını ve feminist çeviri dışında teknik çevirilerle de uğraştığını belirtmiş, **Ayizi çevirmen 2**, iki soruya da “yaptığım tek çeviri var” diyerek çevirdiği kitaba atıfta bulunmuştur. **Güldünya çevirmen 1**, kuramsal ve ideolojik kitaplarla, makaleler ve bir roman çevirdiğini, feminist yazın dışında ise genellikle çok satan popüler

romanlar, iş dünyasıyla ilgili kitaplar ve birkaç tane de çocuk romanı çevirdiğini ifade etmiştir. **Güldünya çevirmen 2** ise, feminist yazında araştırma kitapları, feminist yazın dışında tarih ve siyaset alanlarında çeviriler yaptığını söylemiştir.

Juliet Mitchell'in **Kadınlık Durumu** adlı kitabını çeviren kadın çevirmenlerin çeviriye yazdığı önsöz Türkiye'de feminist yazının hangi alanlarda ve hangi dillerden yapılan çevirilerle geliştiğine dair bir bakış açısı sunabilir.

ŞİRİN: (...) Teorik çalışmalar, tarihi ortaya çıkaracak çalışmalar, önemli feministlerden kitaplar. (...) Başlangıçta çeviri olacaktı, kitap yazacak halimiz yoktu. Zaten Yazko yazarlar ve çevirmenler kooperatifi olduğu için profesyonel çevirmenden yararlanılabildi. Ama orada benim hemen itirazlarım ortaya çıkıyordu: Bu çevirileri bir grubun yapması gerektiğine inanıyordum. Rasgele bir çevirmene verilemezdi. Benim hatırladığım, grupta İngilizce ve Fransızca bilenler vardı ama bu arada İtalyanca bilen gerekiyordu. İtalya'da çok ilginç şeyler oluyordu (...) (Mitchell, 1985:8).

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere, kadın çevirmenlerin hepsi farklı alanlar da dâhil olmak üzere feminist yazın alanında çeviriler yapmaktadır. Bu da çevirmenlerin kadın hareketinde bir duruşları olduğuna işaret etmektedir.

3. ve 5. sorular çevirmenlerin “kitap seçimine” ilişkindir. 3. soru çevrilecek kitaplara kimin karar verdiğini, 5. soru hangi yazarları (kadın/erkek) çevirmeyi tercih ettiklerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, “genellikle yayınevinin önerdiği kitabı uygun bulursam çeviriyorum” diyerek kitap seçimini yayınevinin yaptığını ve hep kadın yazarları çevirdiğini belirtmiş, kadın dilini daha özenli ve cinsiyetçilikten uzak bulduğunu sözlerine eklemiştir. **Ayizi çevirmen 2**, doktora hocasının kendisinden, yayına hazırladığı bir kitaptan bir bölümü çevirmesini istediğini belirtmiştir. **Güldünya çevirmen 1**, kitapların kimin tarafından seçildiğine dair olan soruyu yanıtlamamıştır. “Çevirmenlik benim geçim kaynağım olduğu için genellikle yazar/kitap ayırt etme şansım ya da sadece feminist kitaplar yayımlayan feminist yayınevleriyle çalışayım diyebileceğim bir koşul ne yazık ki pek olmuyor” sözleriyle ise çevireceği kitapları ve yazarları maddi kaygılarla tercih ettiğini ileri sürmüştür. Daha çok popüler kitaplar çevirmektedir. **Güldünya çevirmen 2** ise,

yayınevine bir kitap önerdiğini ve bu öneriye olumlu bakıldığını, çeviriye ilk başladığı zamanlarda kitap ayırt etmediğini ve araştırma, siyaset gibi alanlarda erkek yazarların kitaplarını seçtiğini, ancak sonrasında tercih yaptığını söylemiş, bu aralar çevirmenlik yapmadığının da altını çizmiştir.

Von Flotow’a göre, kadın yazarları çeviren çevirmenler feminist proje kapsamında yazmaktadır (von Flotow, 1997:37). Feminist yazının ve feminist çevirinin ortak amacı anlam üretiminde kadının öznelliğini ön plana çıkarmaktır (Simon, 1996:12). Ne çelişkidir ki, kadını itaate tabi kılan din sayesinde kadınlar bazı dönemlerde kültürel faaliyetlere katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, İngiltere’de Reform Dönemi’nde kadınlar yazı yazmaktan vazgeçiriliyorlardı, ancak kadınların dini metinleri çevirmeleri serbestti. Bu nedenle o dönemde kadınlar tarafından üretilen metinlerin ve çevirilerin çoğu dini konular üzerineydi (Simon, 1996:44). Bir başka deyişle çeviri, susturulan bu kadınları entelektüel uğraşa sokmuş ve dini metinler üzerinden de olsa kendi seslerini duyurmalarını sağlamıştır (Simon, 1996:67). Bulgulara göre, kadın çevirmenler genellikle yayınevlerinin önerdikleri kadın yazarların kitaplarını çevirerek yukarıda bahsedilen feminist projeye katkıda bulunmaktadır.

4. soru çevirmenlerden “feminist çevirmen” tanımını almak için sorulmuştur. Bu soru feminist yayınevlerine çeviriler yapan çevirmenlerin kendilerini feminist çevirmen olarak görüp görmediklerini ve feminist çevirmenin özelliklerini bulmaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, kendisini feminist çevirmen olarak gördüğünü söylemiş, “feminizmin belli başlı ilkeleri var dille ilgili. Cinsiyetçi dili, homofobik dili feministlerin fark etmesi daha kolaydır. Görünüşte hiç de cinsiyetçi gelmeyen ifadelerdeki sıkıntıları feminizmle haşır neşir olanlar daha çabuk fark ediyor” diyerek feminist çevirmeni diğer çevirmenlerden ayıran özellikleri sıralamıştır. **Ayizi çevirmen 2**, “feminist çevirmen, ‘feminist’ olarak bilinen yazarların yayınlarını, feminist olarak bilinen kimselerin hakkındaki yayınları (bizim yaptığımız çevirideki gibi), feminist olarak bilinen yayınevlerinin çıkardığı yayınları, başlığında feminist sıfatı bulunan yayınları çeviren ancak bu çeviriyi feminist ilkelere dayalı olarak yapan çevirmendir” şeklinde bir tanım vermiştir. Bu alanda pek okuma yapmamakla birlikte doktora tezini feminist yöntemle yazdığını belirtmiştir. **Güldünya çevirmen**

1, feminist ve çevirmen olduğunu, feminist çevirmen olmaya da çalıştığını ve bu alanda okumalar yaptığını ifade etmiştir. “Feminist çevirmen, yalnızca erkek egemen ve cinsiyetçi söylem ve anlayışları açık eden ve bunları kullanmayı reddeden değil, kişi olarak feminist ideoloji ve yaşam tarzını çeviri sürecine daha aktif katan, feminist anlayış ve terminolojiyi bir ‘eylem’ biçimi olarak çeviri sürecine doğrudan katan kişi” şeklinde bir tanım yapmıştır. **Güldünya çevirmen 2**, kendisini feminist çevirmen olarak adlandırdığını ve feminizm alanında okumalar yaptığını, bu kitaplarda çeviri dilinin cinsiyetçi olup olmadığına dikkat ettiğinin altını çizmiştir. Çok cinsiyetçi bir dille yazılmış bir kitabı çevirmeyerek ya da bu tür söylemleri çevirmekten kaçınarak feminist çevirmenlerin kadını ikincil konuma koyan ataerkil toplumlarda önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir.

Simon’a göre, dil, gerçeği yansıtmakla kalmaz, ona katkıda bulunur. Anlamanın yaratılması sürecine müdahale eder. Çeviri diller arası bir aktarım sürecidir. Çevirmen bu süreçte metinle iletişim kurar, onu yeniden yazar ve ona müdahale eder. Bu yüzden çevirmen otoritenin ifadelerini değiştirme çabasına girerek çeviriyi kültüre müdahale etmek için kullanabilir (Simon, 2005:8). Feminist çevirmen de, ataerkinin diline müdahale ederek, ataerkil söylemi ve kültürü kadınların lehine çevirme amacını benimser.

Çeviri Orta Çağ’dan başlayarak kadınların edebiyat dünyasına girmesi için bir araç oldu. Uzun bir dönem yazarlıktan uzak tutulan kadınlar kendilerini ifade edebilmek için çeviriye döndü. Aynı zamanda çeviri kadınların da yer aldığı toplumsal hareketlerin önemli bir parçası oldu. Örneğin, ilk dalga feminizmin kölelik karşıtı mücadeleden ortaya çıktığı ifade edilir. Kadınlar hem iletişimi sağlamak, hem de edebi geleneklerde yenilikler yaratmak için çeviriler yapmışlardır (Simon, 2005:2).

Von Flotow’a göre, feminist çevirmenler feminist gerçekler adına çevirdikleri metinleri “düzeltir”. Birçok kadın çevirmen kaynak metinleri feminist bakış açısıyla sorgulama, bu metinlere müdahale etme ve onlarda değişiklik yapma hakkını kendinde görür. Dile atfettikleri politik güce ve çevirmenin politik duruşuna dikkat çekmeyi hedefler (von Flotow, 1997:24). Kadın çevirmenler çevirilere kendi

tarikhlerini ve politik duruşlarını yansıtmakla kalmamış, akademisyen, uzman ve öğretmen rollerini de üstlenmiştir. Bunu, kadın çevirmenlerin çevirilere yazdıkları makalelerde ve yorumlarda görmek mümkündür (von Flotow, 1997:39). 1970’lerde ve 1980’lerde Quebec’li feminist yazarlar geleneksel söylemin gücünü sarsmak istemişlerdir. Kadınların söylemlerinin ancak geleneksel ve kuralcı “ataerkil dilin” bozulmasına bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir (von Flotow, 1991:73). Bitmek bilmeyen yeniden okuma ve yeniden yazma sürecindeki feminist çevirmen metne yaptığı müdahaleleri gözler önüne serer. Kadın çevirmenin dokunduğu çeviride mütevazı, kendini geri planda tutan çevirmen figürü yerini, anlamın yaratılmasında aktif rol oynayan çevirmen figürüne bırakır (Godard, 1990:50). Feminist çevirmen tanımları alınan ve genellikle kendilerini “feminist” olarak tanımlayan kadın çevirmenler de dilin ve çevirinin, söylemi ve kültürü değiştirme gücünün, böylelikle de kendi güçlerinin farkındadırlar

7., 8. ve 11. sorular “feminist çevirinin ne olduğunu ve çevirmenlerin feminist çeviriye yaklaşımlarını” öğrenmek amacıyla sorulmuştur. 7. soru çevirmenlerin başvurduğu feminist çeviri tekniklerini, 8. soru feminist çevirinin özelliklerini, 11. soru ise feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği önsözlerin okuyucudaki etkisinin ne olduğunu bulmaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, dilin nötr değil eril olduğunu, kadın ve feminist bir yazarın İngilizce yazdığı bir kitabın diline feminist yaklaşım benimsemeyen bir çevirmenin ihanet edebileceğini belirtmiştir. “Ben genellikle kadın yazarların eserlerindeki dile sadık kalmaya, onların inceliğini, üsluplarındaki özeni Türkçeye aynı tonla aktarmaya çalışıyorum” sözleriyle feminist çeviri tekniğinden bahsetmiştir. Feminist çevirinin özelliklerini ise “cinsiyetçi ve homofobik olmayan bir dil, yargılayıcı olmayan bir üslup, saldırganlıktan uzak, serinkanlı bir ton” şeklinde sıralamıştır. Feminist çevirmenin önsözünün çok etkili olduğunu, sözcük veya cümle kalıbı seçimlerini neden yaptığını baştan bilmenin hem çeviriye daha anlaşılır kılacağını, hem de feminist duyarlılığı artıracaklarını ifade etmiştir. **Ayizi çevirmen 2**, çeviri teknikleri hakkında bilgisi olmadığını ileri sürse de, “mümkün olduğunca aslına sadık kalarak çeviri yapmak, tıpkı nitel araştırmada olduğu gibi verinin özüne yani metnin özüne dokunmamak gerekir” cümlesiyle feminist çeviriye yaklaşımını belirtmiştir. 4.

Soruya verdiği yanıtta atıfta bulunarak feminist çeviriyi feminist ilkelerin uygulandığı çeviri olarak tanımlamış, önsözlerin anlamı yakalamak için gerekli olduğunu “feminizmde ve feminist kuramda başta cinsiyet/toplumsal cinsiyet olmak üzere önemli tüm kavramların ne anlama geldiği kullanan kişiye, kullanıldığı bağlama, anlatılmak istenen şeye göre değişebiliyor” sözleriyle ifade etmiştir. **Güldünya çevirmen 1**, kaynak metin eril dil kullansa bile çeviride bu dilden sakındığını, çeviri yapmadan önce yazarın üslubunu anlamaya çalıştığını, okurun anlamakta güçlük çekebileceği özel kullanımlar veya benzetmeler için dipnot eklediğini söylemiştir. Feminist çeviride “cinsiyetçi öğelere ya da kullanımlara rastlamıyorsunuz. Sadece yazar değil, çevirmen ve çeviri süreci de görünür oluyor. Ve tabii farkındalık ve değiştirme, dönüştürme isteği yaratıyor” ifadesiyle feminist çevirinin kendince özelliklerini dile getirmiştir. Feminist çevirmenin önsözde yaptığı tercihleri aktarması ve metni yerel değerlerle ilişkilendirmesi feminist alanda okumalar yapan kadınlarda dilin önemi hususunda farkındalık yarattığını, profesyonel çevirmenler ve editörler arasında da ufuk açıcı tartışmalar sağladığını belirtmiştir. **Güldünya çevirmen 2**, feminist çeviride kullandığı tekniği “mümkün olduğunca kitabın dilini cinsiyetçi öğelerden arındırmaya dikkat ediyorum” sözleriyle aktarmış, bir çevirinin feminist çeviri olması için kadınların olması gerektiğini dile getirmiştir. Önsözlerin okuru kitaba hazırladığını, önsözlere yapılan açıklamaların çevirinin ve kitabın dilini daha anlaşılır kılacağını ve bu uygulamanın sadece feminist çevirmenlere özgü olmadığını söylemiştir.

Von Flotow’a göre, dil sadece erkekler tarafından yapılmamış, aynı zamanda erkeklerin hayatlarını, gerçekliklerini ve fikirlerini yansıtmak için yapılmıştır. Kadınların gerçekliklerinin de ortaya çıkarılabilmesi için dilin baştan sona gözden geçirilmesi gerekir. Kadınlar standart, ataerkil dili eleştirmişlerdir. Var olan sözlükleri ve referans kaynakları göz ardı etmişler ya da yeni baştan yazmışlardır. Dildeki standart sözdizimin ve yerleşmiş edebî türlerin ataerkil gücü sürdürdüğünü düşünerek, kendi gerçekliklerini yansıtacak yeni bir dil ve yeni edebî türler yaratmaya çalışmışlardır (von Flotow, 1997:9). De Lotbini  r  -Harwood **About to Her in Other** adlı eserine yazdığı önsözde, “yaptığım   viri dili kadınlar adına konuşturmayı amaçlayan politik bir eylemdir. Bir   viriye attığım imza şu anlama

gelir: bu çeviri dilde kadına ait olanı görünür kılmak için mümkün olan her feminist çeviri tekniğini kullanmıştır. Dilde kadına ait olanı görünür kılmak, kadınların gerçek dünyada görünmesini ve duyulmasını sağlamaktır. Feminizm aslında tam da budur” sözleriyle feminist çevirinin kadını ön plana çıkaran ve bilinçli yapılan bir eylem olduğunu vurgulamıştır (von Flotow, De Lotbini  r  -Harwood (1989:9), 1997:29). Feminist çeviri, eski kadın kahramanların, kadınlara atfedilen cinsiyetçi özelliklerin yeniden yazımıdır (von Flotow, 1997:34). Kabul edilir, genel geçer okuma, yazma ve anlamayı bozmak, farklılık yaratmak ister (von Flotow, 1997:44).

Simon’a göre, feminist çeviri,   viride sadakat konusunu yeni bir çerçeveye oturtur. Feminist   viride sadakat yazara ya da okuyucuya değil, yazarın ve   virmenin yer aldığı yazı projesinin kendisinedir (Simon, 1996:2). Dil anlamın yaratılmasına müdahale eder. Bir başka deyişle, dil gerçekliği olduğu gibi yansıtmaz, ona katkıda bulunur.   viri, diller arası bir aktarım sürecidir.   virmen ise metinle iletişim kurar, onu yeniden yazar ve manipüle eder. Bu nedenle, [kadın]   virmenler sözdizimi veya terminoloji seviyelerinde egemen ifadeleri değiştirmek için dil aracılığıyla kültüre müdahale eder (Simon, 1996:8). Feminist   virmenler içinde bulundukları projenin politik ve yorumlayıcı taraflarının farkında, metinlere müdahale ettiklerini gönüllü olarak kabul eder. Bu da hem kaynak metinle çeviri arasındaki farkın kabul edilmesini, hem de aktarım sürecinin yeni değişkenlerini tanımlanmasını sağlar (Simon, 1996:28). Feminist çeviri, geleneksel karşıtı, saldırgan ve yaratıcıdır ve   viriye feminist çeviri olarak tanımlayan ünsüzlerle birlikte yayımlanır (von Flotow, 1991:70-72).

Elde edilen bulgulara göre de, feminist çeviri, ya yabancı ve feminist kadın yazarların eserlerinin, ya da eril dil kullanılan herhangi bir eserin “feminist çeviri yaklaşımını” benimsemiş “feminist   virmenlerce” Türkçeye aktarılmasıdır. İlk durumda yazar zaten cinsiyetçi unsurlardan uzak bir dil kullandığından feminist   virmenlerin feminist çeviri tekniklerine pek başvurması gerekmez. Ancak ikinci durumda eserin dili cinsiyetçi unsurlardan arındırılmaya çalışılır.   virmenin önsözde okura çeviri kararlarını aktarması, diğer çeviri türlerinde olduğu gibi feminist   viride de çeviri sürecine dair bir farkındalık yaratır. Araştırma kapsamında

görüŖülen kadın çevirmenlerin feminist çevirinin özelliklerinin farkında olduğu ve yaptıkları çevirilerde bunlara dikkat ettikleri açıktır.

12. ve 13. sorular çevirmenlerin karşılaştıkları “çeviri sorunlarına” ilişkindir. 12. soru çevirmenlerin sıklıkla yaşadıkları çeviri sorunlarını, 13. soru çevirmenlerin daha önce kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunup bulunmadıklarını öğrenmeye yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, çeviri metinlerin akıcı olmadığını savunmuş, “en özen gösterdiğim noktalardan biri okurun kitabı okurken, orijinalinin de Türkçe olduğunu düşündürecek kadar doğal akması” sözleriyle çeviriye yaklaşımını belirtmiştir. Çeviride “kültürel ve yorumlayıcı çeviri” olarak nitelendirdiğı bir yöntemle akıcılık sağlamaya çalıştığının altını çizmiştir. Dilbilgisi farklı olan bir dilden Türkçeye bire bir çeviri yapmadığını, çevirdiğı kitaba gereğinden fazla müdahale ettiğı, örneğın yazarın üslubunun ötesine geçtiğı durumlarda ise editörün devreye girdiğini ifade etmiştir. **Ayizi çevirmen 2** “Çok fazla eski kurum ve örgüt adı vardı. Bunun için bayağı bir web araştırması yapmak gerekti en çok bu konuda zorlanmışım” sözleriyle, çeviride yaşadığı ancak çeviri sorunu olarak adlandırmaktan emin olmadığı bu durumu paylaşmıştır. Bu durumda metne müdahale etmemeye özen gösterdiğini de vurgulamıştır. **Güldünya çevirmen 1**, çeviride karşılaştığı ya da karşılaşılan sorunları şöyle ifade etmiştir: “Bazı kavram ve terminolojileri yerelleştirmek kolay bir süreç değıl. Kültürel ya da toplumsal farklılıklardan kaynaklanan durumları ya da benzetmeleri aktarmak da öyle. Feminist kadınlar eril dili dönüştürmede ve feminist terminoloji üretmede oldukça yaratıcı ve başarılı, belli kavramların aynı yaratıcılıkla Türkçeye aktarılması zorlayıcı olabiliyor, hatta bazen kolektif düşünme süreci gerektiriyor. Ya da bazen dönüştürülen eril bir kavram yerel dilde cinsiyet içermeyebiliyor ya da tam tersi, kaynak metinde cinsiyet içermeyen bir kavram yerel dilde cinsiyetçi. Dil canlı, yaşayan, değışen ve gelişen bir olgu. Dolayısıyla sürekli okumayı, takip etmeyi ve gelişmeyi gerektiriyor.” Kaynak metne eril kavramlar dışında müdahale etme taraftarı olmadığını, gerekli gördüğü yerlerde dipnot kullandığını, çok fazla müdahaleyi gerektirecek bir kitabı zaten çevirmemeyi tercih edeceğini belirtmiştir. Feminist yazarların kitaplarının böyle bir müdahaleyi gerektirmediğini de eklemiştir. **Güldünya çevirmen 2**, bazı kavramların Türkçe karşılıklarını bulmada güçlük yaşadığını, orijinal metne müdahaleden ziyade,

belli bir kavramı neden tercih ettiğini bir not ile açıkladığını ileri sürmüştür. “Örneğin, fahişe/fuhuş, seks işçisi/seks işi gibi tartışmaların yoğun olduğu konularda çeviriye müdahale etmek değil belki ama bir açıklama düşmek okuru da aydınlatabiliyor.” sözleriyle yazarın bakış açısını okura anlatmanın önemini belirtmiştir.

Bulgular çevirmenlerin kaynak metne fazla müdahale etmediklerini, müdahale gerektiren metinleri zaten çevirmeyi tercih etmediklerini göstermiştir. Çevirmenlerden biri karşılaştığı en güç durumun eril dili dönüştürerek Türkçede feminist bir terminoloji yaratmak olduğunu dile getirmiştir. Bu sorunu aşmak için feminist alanda sürekli okuma yapılması gerektiğinin ve kavram bulma sürecinde zaman zaman yardım aldığıının altını çizmiştir. Çevirmenler gerekli görürlerse önsöz veya dipnotlardan da yararlanmaktadır. Buradan kadın çevirmenlerin, eril dil konusunda oldukça hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu da kadın çevirmenlerin feminist çevirmen kimliklerine uygun şekilde hareket ettiklerini göstermektedir.

6. soru “feminist yayınevlerinin çevirmenlerden beklentilerini” öğrenmek için sorulmuştur. Bu soru feminist yayınevlerinin çevirmenlerden izlemelerini istediği belirli çeviri tekniklerinin olup olmadığını ortaya çıkarmaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, yayınevinin kendisinin feminist bir çevirmen olduğunu bildiği için herhangi bir dayatmada bulunmadığını belirtmiştir. **Ayizi çevirmen 2**, yaptığı kitap çevirisinde yayınevinin kendisinden herhangi bir çeviri tekniği talebinde bulunmadığını söylemiştir. **Güldünya çevirmen 1**, “Teknik olarak özel bir beklenti olmadı ama elbette feminist ideolojiye, feminist söylem ve terminolojiye hâkim olmanız bekleniyor” cümlesiyle yayınevinin çevirmenden taleplerini dile getirmiştir. **Güldünya çevirmen 2**, belli bir teknik beklentisinin olmadığını ancak bazı kavramların kullanımında yayınevinden yardım aldığıını dile getirmiştir.

Daha önce de bahsedildiği gibi feminist yayınevleri feminist hareketle bir ilişkisi olan, ya da en azından kadın hareketine duyarlı kadın çevirmenlerle çalışmaktadır ve çoğunlukla feminist söylemle yazılan kitapları çevirmektedir. Bu nedenle yayınevlerinin çevirmenlerden beklentilerine, çevirmenlerin çeviriye

yaklaşımlarına ve yayınevlerinin çeviri politikalarına bakıldığında iki tarafın da feminist bir duruş sergilediği anlaşılmaktadır.

Görüşmenin son sorusu, yani 14. soru feminist yayınevlerinde “redaksiyon” sürecine dair bilgi toplamak amacıyla sorulmuştur. Bu soru redaksiyon sürecinin nasıl işlediğini ve çevirmenlerin editör ile nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını aydınlatmaya yöneliktir. **Ayizi çevirmen 1**, yaptığı çeviri bölümlerini editöre yolladığını ve ondan da geri dönüt beklediğini, editörün işine güveniyorsa önerdiği düzeltmeleri dikkate aldığını belirtmiştir. **Ayizi çevirmen 2**, bu sürece dair herhangi bir bilgisi olmadığını ifade etmiştir. **Güldünya çevirmen 1**, piyasada çevirinin ve redaksiyonun birbirinden kopuk şekilde yapıldığını, editörlerin zaman zaman çevirilere kendi anlayışlarını fazlasıyla katmak istediklerini belirtmiştir. “Ancak feminist yayınevlerinde kolektif, daha işbirliğine açık bir ekip çalışması hâkim” sözleriyle feminist yayınevlerini diğer yayınevlerinden ayrı tutmuştur. **Güldünya çevirmen 2**, feminist yayınevlerinde çalışan editörlerin okuma ve redaksiyon süreçlerinde önerdikleri değişikliklerden çevirmenleri her daim haberdar ettiğini ve çevirmenlerin de görüşlerini aldıklarını, kavram seçimi, makale ya da kitap ismi gibi konularda çevirmenlerle fikir alışverişinde bulunduklarını ifade etmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, feminist yayınevlerinde redaksiyon süreci editör ve çevirmen işbirliği içerisinde gerçekleşmektedir. Bu da feminist hareketin kolektif yapısına bir kanıttır.

3.5. DİĞER YAYINEVLERİYLE YAPILAN GÖRÜŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İletişim Yayınları, Türkiye’de feminizmin özellikle 1980 sonu ve 1990 başında hareketlendiğini ve buna paralel olarak da feminist çevirilerin arttığını ifade etmiştir. Kadınlar sol harekette aradıklarını bulamadığı için feminizme kaymıştır. Yayınevine göre, yurtdışında “Siyah Feminizm³⁶” ile Türkiye’de Kürt kadınları sorunu bu zamana denk gelmektedir. İletişim güçlendikçe uluslararası kadın hareketi de güçlenmiştir. İletişim Yayınları yabancı feminist kitapların çeviri ve redaksiyon

³⁶ Siyah Feminizm, siyahi erkeklerin siyahi kadınları ikinci plana attığı Siyah Özgürlük Hareketine ve ırk ayrımı yapan beyaz kadınların başı çektiği Kadın Hareketine tepki olarak ABD’de ortaya çıkmıştır.

süreçlerinde özellikle çevirmenin ve editörün ilgili konudaki yetkinliğine baktıklarını, cinsiyetten ziyade, kadın çalışmaları alanında tecrübe ve/veya bilgi birikiminin ya da bu alanda çeviri deneyimlerinin kendileri için daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, çevirilerinde ve redaksiyon süreçlerinde erkeklerin de yer aldığı feminist çeviriler mevcuttur.

Sel Yayıncılık, 1990'da kurulmasının hemen ardından 1992'de kadın kitaplığını oluşturmaya başladığını ifade etmiştir. Kadın kitaplığı bağlamında yerli feminizm mümkün mü? sorusu tartışılmaktadır. Yayınevinde 1980 sonrası feminizm alanında yoğun çeviriler yapılmaktadır. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısının feminizm açısından hareketli olduğunu ileri süren Sel Yayıncılık, 2000 sonrası LGBT ve queer kuramı ile birlikte bu alanlarda da hareketlilik yaşandığını belirtmiştir.

Sel Yayıncılık Kadın, LGBT ve Queer olmak üzere üç ayrı kitaplıkta kitaplar yayımlamaktadır. Yayınevi bu alanlarda özellikle kadın çevirmen ve editörlerle çalışmayı tercih ettiğini söylemiştir. Ayrıca geçmişte çevrilmiş bazı kitapların kadın çevirmenler ve editörler tarafından yeniden gözden geçirilip basılması planlanmaktadır.

Ayrıntı Yayınları, yeni Genel Yayın Yönetmenleri Burhan Sönmez'in feminist yayınlar konusunda oldukça duyarlı olduğunu ve toplantılarda kadın yazarların artık kadın çevirmenlerce çevrilmesi gerektiğine karar verildiğini belirtmiştir. Erkek çevirmenlerin çevirdikleri kitapları yeniden çevirebileceklerini düşünmeyen Ayrıntı Yayınları, böyle bir atılımın onlara karşı bir ayıp teşkil edeceğini savunmaktadır. Ancak bundan sonrası için kadın çevirmen ve editörlere öncelik vereceklerinin altını çizmektedir. Yayınevinde bir kadın dizisi oluşturulması planlanmaktadır. Yurtdışından Feminist Press'ten kitap aldıklarını dile getiren yayınevi, şimdilik Türkçe yayından ziyade çevirilerin yoğunlukta olacağını vurgulamıştır. Yurtdışında yayıncılık sektöründe kadınlar egemenken, Türkiye'de bu durumun tam tersi olduğunu ileri süren yayınevi, Türkiye'nin bu konudaki eksikliğini altını çizmiştir. Yayınevine göre, bugüne kadar feminizmi işleyen kitapların dili halka hitap etmediğinden, halk kadın hareketine uzak kalmıştır. Bu

noktada yayınevinin hedefi ise, feminizmi halka anlatmak olacaktır. Akademik kitapların dışında halka hitap edebilecek kitaplar yayımlamak istediklerini ileri süren yayınevi, çocukları da hedef kitle olarak seçtiklerini sözlerine eklemiştir. Hatta çocukların en önemli okur kitlesi olduğunu vurgulayan yayınevi, “Asi Kızlara Uykudan Önce Hikayeler”³⁷ adında yakın zamanda çıkan bir feminist masal kitabından bahsetmiştir. Yayınevinde var olan çocuk dizisine eklemeler yapacaklarını, ayrıca bir kadın antolojisi oluşturmayı planladıklarını ifade etmiştir. “Yayınevleri seksist kelimelerden uzak durmalı. Kadın kitapları kadın çevirmen ve editörlerden çıkmalı. Biz de kadın kitaplığımızı oluştururken bu konuya özen göstereceğiz. Şimdilik yayınevinde daimi çalışan kadın editörlerimiz yok, ancak gerektiğinde dışarıdan kadın editörlere ulaşıyoruz” sözleriyle yayınevinin kadın çevirmen ve editöre yaklaşımını anlatmıştır.

Can Yayınları, feminizm adına özel bir kitaplıklarının olmadığını ve feminizm alanında başlıca kitapların yıllar önce Payel ve Sel gibi bazı yayınevleri tarafından Türkçeye kazandırıldığını ifade etmiştir. Son yıllarda ise pek çok yayınevinin feminizm, dahası toplumsal cinsiyet ve queer kuramları üzerine çeviriler yayımladığını, hatta Türkçede de bu konuda çalışmalar yapıldığını sözlerine eklemiştir. Yayımladıkları kurmaca metinler feminizmden ziyade dil, estetik, edebiyat bilinci, kültürel arka plan gibi ölçütleri temel aldığından çevirmen ve editör seçiminde erkek veya kadın olarak bir ayrım yapmaksızın konunun/alanının uzmanlarını tercih ettiklerini ifade etmiştir.

İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık ve Ayrıntı Yayınları’ndan editörlerle birebir, Can Yayınları’ndan bir editörle e-posta aracılığıyla yapılan görüşmeler ile Türkiye’de yakın dönemde kurulan feminist yayınevleri dışındaki diğer ve daha köklü yayınevlerinin feminist esere, feminist çeviriye ve feminist çevirmene yaklaşımları genel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Feminist yayınevlerinin kuruluşlarına giden süreci biraz daha anlaşılır kılmak için araştırmada yer almaya

³⁷ Elena Favilli ve Francesca Cavallo tarafından kaleme alınan ve Deniz Öztok tarafından Türkçeye çevrilen, ilk baskısı Hep Kitap’ta 2017’de yapılan ve şu anda 25. baskıya ulaşan feminist hikâye kitabı.

gönüllü olan bu dört yayınevinin feminist hareketle ilişkileri tanımlanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde yayınevlerinin çıkardıkları Türkçe veya çeviri eserlerin künyelerine resmi internet sitelerinden ulaşmak mümkündür. İletişim Yayınları'nın internet sitesine bakıldığında, Araştırma-İnceleme ya da Dünya Edebiyatı gibi bazı dizilerde kadın kitaplarına rastlansa da özel bir kadın dizisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları alanında sadece bir kitap dikkat çekmektedir: **Kadın Konulu Kitaplar Bibliyografyası 1729-2002**³⁸. Bu kitabın da 2006 yılında yapılan ilk baskısı tükenmiştir. Ayrıntı Yayınları bir kadın dizisinin planlanması aşamasındadır. Can Yayınları'nın da özel bir kadın kitaplığı yoktur. Görüşülen dört yayınevinden sadece Sel Yayıncılık'ın Kadın Kitaplığı, LGBT Kitaplığı ve Queer Düş'ün Serisi adları altında özel dizileri bulunmaktadır. Bu dizilerdeki kitap sayıları şimdilik az olmakla birlikte, feminizm ve toplumsal cinsiyet çalışmaları için önemli bir adımdır. Yayınevleri 1980 sonrası Türkiye'de feminist hareketin, buna paralel olarak da feminist çeviri etkinliklerinin yoğunlaştığının bilincindedir. Ancak yayınevlerinin kitap künyelerine ve yayınevleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara bakıldığında, bugüne kadar feminist yazın ve çeviri alanlarında oldukça az sayıda eser çıkardıkları anlaşılmaktadır. Bunun bir nedeni de, bu yayınevlerinin farklı birçok alanda çalışmak zorunda kalmaları olabilir. Ayrıca yayınevlerinin çevirmen seçimlerine bakıldığında, özellikle feminist bir duruş sergilemedikleri görülmektedir.

Araştırma kapsamına dâhil edilen dört yayıneviyle yapılan görüşmeler sonucunda, bu yayınevlerinde kadın kitaplarının çevirilerinde genellikle kadın editör veya çevirmen önceliklerinin olmadığı, özellikle kadın kitaplarına yer veren özel dizilere seyrek rastlandığı, görüşülen editörlerin feminizm alanında bilgili olmalarına rağmen yayınevlerinin tam anlamıyla feminist bir çeviri politikası sergilemedikleri

³⁸ (Çevrimiçi), https://www.iletisim.com.tr/kitap/kadin-konulu-kitaplar-bibliyografyasi-1729-2002/7970#.WoQFva5l_IU, Türkiye'de Kadın Konulu Belgelerin Ulusal Bibliyografyası adıyla 2000 yılında Kültür Bakanlığı'nın desteklediği aynı addaki projenin kitaplar bölümünü içermektedir. Osmanlı Türklerinin basınevini kullanmaya başladıkları 1729 yılından 2002 yılına kadar kadın konusunda Türkiye'de yayımlanan bütün yapıtları içermeyi amaçlamaktadır. Bu konuda Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin daha önce yayımladığı bibliyografyalar da bulunmaktadır. (14.02.2018).

ortaya çıkmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda, Türkiye’de 2000 sonrasında feminist yayınevlerinin tesadüfen kurulmadığı, bu yayınevlerinin kuruluşlarının yerinde ve planlı bir girişim olduğu anlaşılmaktadır. Güldünya Yayınları şubat 2018 itibariyle on  eviri, iki Türkçe kitap, Ayizi Yayınevi ise dört eviri, yirmi  Türkçe kitap yayımlamıştır. Her iki feminist yayınevi de Türk feminist edebiyatı dizgesini diğer yayınevlerine kıyasla daha gl şekillendirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada 2000'lerin başında kurulan feminist yayınevleri Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi ışığında Türkiye'de feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine genel bir bakış sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Batı'da ve Türkiye'de kadın hareketinin tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Batı'da eski çağlardan itibaren toplumların kadını erkekten aşağı gören sosyal, siyasal, ahlaki ve dini yapılarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki kadın hareketinin Osmanlı Devleti'nin son yıllarından günümüze kadar geçirdiği süreç ele alınmıştır. Ülkemizdeki feminist hareket Batı'da yaşanan gelişmelerden etkilense de, bu gelişmelerle tam anlamıyla paralellik göstermemiştir. Bunun sebebi, kadınların sorunlarının ve ihtiyaçlarının farklı siyasal ve sosyal şartlardan dolayı çeşitlilik göstermesidir. Ayrıca bu bölümde, toplumsal cinsiyetin tanımına ve tarihçesine yer verilmiştir. Toplumsal cinsiyetin, cinsiyet rollerini tanımlamanın ötesine geçemediği, bu nedenle de kadın sorunlarını çözmede yetersiz olduğu açıktır.

İkinci bölümde bu çalışmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiştir. Çeviribilimde kültürel dönüşün yaşandığı 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Itamar Even-Zohar tarafından ileri sürülen, bir ülkede yapılan çevirilerin hem o ülkenin edebiyat sisteminin bir parçası olduğunu, hem de ülkedeki sosyal, siyasal, ekonomik vb. diğer tüm dizgeler ile bir etkileşim içinde olduğu görüşünü içeren “çoğuldizge kuramı” ve toplumsal cinsiyet konusunu da kapsayan kimlik sorununun tartışılmaya başlandığı bu dönemde Sherry Simon ve Luise von Flotow gibi Kanadalı feminist yazarlar ve çevirmenler tarafından ortaya atılan “feminist çeviri kuramı” incelenmiştir. Bu tezde “Türkiye'de feminist yayınevleri örneği üzerinden feminist çeviri yaklaşımları ve feminist çevirmen kimliği sorunsalı” araştırılırken seçilen bütüncü bu kuramlar ışığında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü tezin uygulama kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde tezin bütüncüsü incelenmiştir. Öncelikle tezin amacı ve yöntemi anlatılmıştır. Feminist yayınevlerinin ortaya çıkış süreci, feminist yayınevlerinin ve

çevirmenlerinin feminist bir kimliğinin olup olmadığı, bu yayınevlerinden çıkan eserlerin Türk edebiyatı çoğuldizgesini ne ölçüde etkilediği gibi sorulara açıklık getirebilmek adına iki feminist yayınevinden toplam üç kurucu/editör ve dört kadın çevirmen ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme soruları kişilere e-posta ile gönderilmiş, soruların yanıtları yine aynı yöntemle alınmıştır. Bu görüşmelerden el edilen veriler sosyal bilimlerde yaygın olan nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz ile incelenmiştir. Buna göre, belirli temalar altında toplanan sorulardan elde edilen yanıtlar, belirtilen kuramlar ışığında değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de feminist yayınevlerinin çıkış sürecini biraz daha aydınlatmak adına, dört yayıneviyle de (İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık, Ayrıntı Yayınları ve Can Yayınları) daha dar kapsamlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden çıkan verilerin, diğer verileri destekler nitelikte olduğu gözlemlenmiştir.

Bu araştırmadan Türkiye’deki kadın hareketine ilişkin elde edilen sonuçlar şunlardır:

* Ülkemizdeki kadın hareketi Batı’dan etkilense de, Batı’dakiyle eş zamanlı olmamıştır. Batı’da kadınlar oy hakkı için mücadele ederken, Türkiye’de kadınlar çalışma ve eğitim hakkı, çok eşliliğe karşı çıkma gibi daha temel ve insani konularla uğraşmıştır.

* Tanzimat Dönemi’nde başlayan hareket dönem dönem durgunlaşsa da, 1980 sonrası yeniden canlanmıştır. 1980 askeri darbe öncesi sol hareketin yanında duran kadınlar, tarihte birçok kez görüldüğü gibi mücadelelerine rağmen erkeklerle eşit haklara sahip olmadıklarını fark ettiklerinde onlardan ayrılarak yola kendi başlarına devam etmişlerdir.

* Türkiye’de kadın hareketinin ikinci dalgası olarak kabul edilen 1980’lerde ve 1990’larda toplumsal cinsiyet ve feminizm ilk kez konuşulmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadın hareketi toplumsal, siyasal ve kültürel yapılarda büyük değişiklikler yaratamamıştır, ancak Türkiye’deki ataerkil kalıplar sorgulanmış, kadın-erkek kimlikleri yeniden tanımlanmış, devlette bu alanda kurumsallaşma başlamış, kadınlar ise önce büyük şehirlerde, daha sonra da ülke çapında eylemler ve kampanyalar

düzenlemiştir. Türkiye'nin ilk feminist yayınevi “Kadın Çevresi” bu dönemde kurulmuştur.

Bu araştırmadan Türkiye'deki feminist yayınevlerine ilişkin elde edilen sonuçlar şunlardır:

* Türkiye'de 2000 sonrasında kurulan ve tez kapsamında görüşülen iki feminist yayınevinin (Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi) kurucuları/editörleri İngilizce ve Fransızca yayın yapan yabancı yayınevleriyle yarışamayacaklarının farkındadırlar. Kâr amacı gütmemektedirler.

*Kurulumalarının başlı başına politik bir eylem olduklarını düşündükleri için çevirilerin de feminist harekete katkısı olduğunu belirtmektedirler. Even-Zohar'ın da ileri sürdüğü gibi, bir milletin edebiyat çoğuldizgesi, kendisinden daha büyük bir çoğuldizge olan o milletin kültür çoğuldizgesinin bir parçasıdır. Bir başka deyişle, edebiyat, ülkedeki diğer toplumsal, ekonomik veya politik olaylardan etkilenir, aynı zamanda da bu olayları etkileme gücüne sahiptir. Ülkemizde 1980 sonrasında yapılan çevirilerle dilimize kazandırılan feminist eserler sayesinde Türkçede feminist jargon oluşmaya ve sonrasında yalnızca feminizmi konu alan kadın dergileri ve gazeteleri yayımlanmaya başlamış, böylelikle feminist bilinç giderek yükselmiştir. 2000 sonrasında kurulan feminist yayınevleri de bu gelişmelerin devamı niteliğindedir. Bu yayınevleri hem Türk edebiyatı çoğuldizgesine feminist Türkçe ve çeviri eserler kazandırmakta, hem de yayınevi kurucularının da ifade ettiği gibi Türkiye'deki feminist harekete katkıda bulunmaktadır.

* Bu yayınevleri feminist hareketin doğası gereği, hiyerarşiye karşıdırlar. Her iki yayınevinde de, işbirlikçi bir çalışma ortamı olduğu görülmektedir. Yayınevlerinde herhangi bir “patron” ile karşılaşmamaktayız. İşler, uzmanlık alanlarına ve isteğe göre olabildiğince eşit bir şekilde paylaşılmaktadır.

* Her iki yayınevi de özellikle feminist eserler seçtikleri için çevirmenlerinden eril dili dönüştürmeye yarayan feminist çeviri tekniklerini kullanmalarını beklememektedir. Ancak, çevirmen önsözü ve sonsözü gibi çevirmenlerin çeviride

en rahat “görünür” oldukları yan metinler konusunda serbest bir tutum izlemektedirler.

* Çevirmenleriyle iş sözleşmesi yapmaktadırlar. Bu da onların çeviriye ve çevirmene karşı profesyonel bir tutum sergilediklerini gösterir.

* Feminizmde dördüncü dalganın çıkışında önemli yeri olan dijital platformları aktif bir şekilde kullanmaktadırlar.

* Ayizi Yayınevi okurlarına daha etkin bir şekilde ulaşabilmek adına İstanbul’da (Fransız Kültür Merkezi’nde) ve Ankara’da yazarları ile söyleşiler düzenlemektedir.

Bu araştırmadan Türkiye’deki feminist yayınevleri bünyesinde çeviri yapan kadın çevirmenlere ilişkin elde edilen sonuçlar şunlardır:

* Söz konusu feminist yayınevlerine çeviriler yapan kadın çevirmenler çeviri eğitimi almamıştır, ancak kadın hareketiyle ya akademik, ya da eylemsel boyutta yakından ilgilidir.

* Çevirmenler feminizm dışında başka alanlarda da, özellikle Türkçeye çeviri yapmaktadırlar.

* Çevirmenler kendilerini “feminist çevirmen” olarak tanımlamaktadırlar. Bir başka deyişle, dilin manipülatif, yani kültürü değiştirme gücünün farkındadırlar.

* Yayınevlerinin de önerisiyle, daha çok feminist yazarların kitaplarını çevirmektedirler. Çok fazla eril dil kullanılmış, bu yüzden müdahale gerektirecek kitapları çevirmeyi tercih etmemektedirler.

* Çevirmenler, çevirilerin redaksiyon sürecinde editörle birlikte çalışmaktadırlar. Bu da feminist hareketin kolektif yapısıyla uyumludur.

Türkiye’deki yayınevlerinin ve feminist yayınevlerinin Türk edebiyatı çoğuldizgesindeki etkilerine ilişkin şu sonuçlara varılabilir:

* Günümüzde yayınevlerinin resmi internet sayfalarından kitap künyelerine ulaşmak oldukça kolaydır. Kadın hareketi alanında eserler yayımladığı için görüşülen diğer

dört yayınevinden yalnızca bir tanesinin kadın ve LGBT kitaplıkları vardır. Dördünün de bugüne kadar çıkardığı feminist çeviri sayısı çok azdır. Buna bağlı olarak, Türkiye’de kurulan feminist yayınevleri yayıncılıkta önemli bir boşluğu doldurmaya başlamıştır. Şubat 2018 itibariyle Güldünya Yayınları on üç çeviri, iki Türkçe kitap, Ayizi ise dört çeviri, yirmi üç Türkçe kitap yayımlamıştır. Her iki feminist yayınevinin de Türk feminist edebiyatı çoğuldizgesini diğer yayınevlerine kıyasla çok daha kısa sürede daha güçlü biçimde şekillendirdiği açıktır.

Çeviri çıkarları ve hedefleri olan politik bir eylemdir; aksi takdirde başka kültürlerde ve zamanlarda var olamazdı (Arrojo, 1995:74). Feminist çevirilerin de feminist ideoloji doğrultusunda kendine özgü hedefleri ve çıkarları vardır: Kadının geçmişten bu yana ezilmişliğini daha da pekiştiren ataerkil söylemi eleştirmek ve ataerkil dili kadınların lehine dönüştürmek. Ataerkil söylemi yine ataerkil dilin kendisini kullanarak yıkmak işin en zor kısmıdır. Feminist çevirmenler ve kuramcılar feminist çevirinin söz konusu hedeflerini gerçekleştirmek için, çeşitli çeviri teknikleriyle ve sözcük oyunları ile ataerkil dilde yazılan metinlere olabildiğince dokunmaya çalışmışlardır.

1980 sonrasında feminist düşüncede meydana gelen değişiklikler sonucunda feminist çeviri çalışmaları çeşitlenmiştir. Farklı alanlarda yapılan çalışmalar bir zamanlar kadınların benzer sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi baskı gördüklerini öngören feminist düşünceyi derinden sarsmış, bahsi geçen bu alanlarda kadınların birbirlerinden farklı olduklarını bizlere göstermiştir (von Flotow, 1998:4). Örneğin, siyah feminizm feminizmi kendilerine mal etmeye çalışan orta sınıf beyaz kadınlara karşı doğmuştur. Herhangi bir ırka, dile, dine ve ülkeye bağlı olmadan, kadınlar birbirlerinden farklıdır. Zaten kadınlar da birbirlerini sadece “kadın” olarak görseydi, onları tek tip gören ataerkil görüşü benimseyen erkeklerden bir farkları olmazdı.

1980 sonrasında ülkemizde de kadın hareketi alanında yaşanan siyasal ve kültürel gelişmeler doğrultusunda feminist söylem kendini daha çok göstermeye başlamıştır. Bu araştırma ile Türkiye’de kurulan feminist yayınevlerinin çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliklerine dair genel bir tablo çizilmiş,

yayınevlerinden çıkan feminist çevirilerin Türk edebiyatı çoğul dizgesindeki etkilerine bakılmıştır. Buna göre, Türkiye’de feminist yayınevleri tesadüfen değil, dönemin sosyo-politik yapısı doğrultusunda, kadınların ihtiyaçlarının ve bilinç düzeyinin artması sonucu kurulmuştur. Feminist yayınevlerinin sayıları az olsa da, çalışmaları Türkiye’deki feminist hareket adına oldukça anlamlıdır. Feminist bir ideolojiyi benimseyen bu yayınevleri çevirmen ve çeviri seçimlerini bu ideolojiye uygun olarak yapmaktadır. Çıkardıkları feminist eserler ve feminist çeviriler Türk edebiyatında feminizm alanındaki boşluğu doldurmaya başlamıştır.

Araştırma kapsamında incelenen feminist yayınevlerinin yabancı dillerden Türkçeye çeviriler yaptığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, bu yayınevleri sayesinde yabancı yazarların eserleri dilimize kazandırılmaktadır. Akbatur (2011) makalesinde İngilizceye çevrilen Türk kadın yazarlardan bahsetmiştir. Türk kadın yazarlar da benzer dönemlerde, yani 1980 sonrasında İngilizceye çevrilmeye başlanmıştır. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemiz kadın yazarları da daha çok roman türü ile seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Başka bir çalışmada İngilizceye, varsa başka dillere çevrilen Türk feminist yazarlar ve eserleri incelenebilir. Ayrıca, tez kapsamında incelenen feminist yayınevlerinden çıkan çeviriler üzerinde daha mikro-ölçekli çalışmalar yürütülebilir. Tezin sınırları dâhilinde Türkiye dışında sadece Batı’daki kadın hareketinin ele alınması, feminizmin sadece orada olduğu gibi yanlış bir algıyı uyandırılabilir. Oysa dünyanın diğer yerlerinde de feminist hareketler mevcuttur. Dünya üzerindeki farklı feminist hareketler ileriki çalışmaların konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Selma: “90’lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 2007, s.125-158.
- Ak, Ebru: **Doğu-Batı Ekseninde Feminist Çeviri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.
- Akbatur, Arzu: “Turkish Women Writers in English in Translation”, **MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación**, Sayı:3, 2011, s.161-179.
- Akkent, Meral: “Osmanlı Büyükannelelerinin Feminist Talepleri Geçmişe Kısa Bir Bakış”, **Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar**, Çev. Meral Akkent, İstanbul, Metis Yayınları, 1. bs., 1994, s.14-17.
- Akis, Yasemin, Özakin, Ülkü, Sancar, Serpil: “Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:58, Şubat 2015, s.245-258.
- Aksoy, N. Berrin: **Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi**, Ankara, İmge Kitapevi, 1. bs., 2002.
- Arat, Necla: **Feminizmin ABCsi**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1991.
- Arat, Necla: “Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadın Tartışmaları”, **Aydınlanmanın Kadınları**, Der. Necla Arat, İstanbul, Cumhuriyet Kitap Kulübü, 1998, s.21-34.

- Arrojo, Rosemary: “Fidelity and the Gendered Translation”, **TTR: traduction, terminologie, rédaction**, C:VII, Sayı:2, 1994, s.147-163.
- Arrojo, Rosemary: “Feminist ‘Orgasmic’ Theories of Translation and their Contradictions”, **TRADTERM**, C:II, 1995, s.67-75
- Ayık Akça, Tuğba: **Türkiye’nin AB Politikalarına Uyum Sürecinde “Kadın-Erkek” Eşitliği Kavram Alanı ve Terimsel Birlik Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Aytaç, Şule: “Türkiye’de Feminist Hareketin Oluşumu”, **Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri**, Der. Devrim Çakır, Yaz. Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Yeşim Başaran, Pınar Selek, İstanbul, Amargi Kadın Akademisi, 2005, s.37-58.
- Barry, Peter: **Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory**, İngiltere, Manchester University Press, 1. bs., 1995.
- Bassnett, Susan : “Writing in No Man’s Land: Questions of Gender and Translation”, **Ilha Do Desterro Studies in Translation**, Sayı:28, 1992, s.63-73.
- Baumgardner, Jennifer: “Is There a Fourth Wave? Does It Matter?”, **F’em: Goo Goo, Gaga and Some Thoughts on Balls**, Da Capo Press, 2011, (Çevrimiçi), <http://www.feminist.com/resources/artspeech/genwom/baumgardner2011.html>, 31 Ocak 2018.
- Berk, Özlem: “Translating the “West”: The Position of Translated Western Literature within the Turkish Literary Polysystem”, **RiLUnE**, Sayı:4, 2006, s.1-18.

- Berkday, Fatmagül: “Türkiye Solunun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?”, **1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 1993, s.313-326.
- Berkday, Fatmagül: “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihsel Bir Deneyim”, **Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar**, Çev. Meral Akkent, İstanbul, Metis Yayınları, 1. bs., 1994, s.18-27.
- Butler, Judith: “Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. Sayı:58, Şubat 2015, s.73-91.
- Castro, Olga: “Introduction: Gender, Language and Translation at the Crossroads of Disciplines”, **Gender and Language**, C:VII, Sayı:1, 2013, s.5-12.
- Castro, Olga,
Ergün, Emek: “Introduction: Re-Envisioning Feminist Translation Studies Feminisms in Translation, Translations in Feminism”, Der. Olga Castro ve Emek Ergün, **Feminist Translation Studies: Local and Transnational Perspectives**, 2017, s.1-10.
- Çaha, Ömer: “Feminizm Nedir?”, 31 Ağustos 2013, (Çevrimiçi), <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, 31 Ocak 2018.
- Chamberlain, Lori: “Gender and the Metaphorics of Translation”, **Signs**, C:XIII, Sayı:3, Bahar 198, s.454-472.
- Davaz-Mardin, Aslı: “Görünmezlikten Görünürlüğe: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 2007, s.183-204.

- Delphy, Christine: “Rethinking Sex and Gender”, **Woman’s Studies Int. Forum**, C:XVI, Sayı:1, 1993, s.1-9.
- Direk, Zeynep: “Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:58, Şubat 2015, s.11-38.
- Doğramacı, Emel: **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. bs., 1997.
- Donovan, Josephine: **Feminist Teori**, İstanbul, İletişim Yayınları, 10. bs.,2015.
- Durudoğan, Hülya: “Unes Femmes: Kristeva, Psikanaliz ve Kadın”, **Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. bs., 2015, s.51-66.
- Düzkan, Ayşe: “Pazartesi Dergisi Deneyimi (2000 sonrası)”, **Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri**, Der. Devrim Çakır, Yaz. Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Yeşim Başaran, Pınar Selek, İstanbul, Amargi Kadın Akademisi, 2005, s.153-172.
- Even-Zohar, Itamar: **Papers in Historical Poetics**, The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1978.
- Even-Zohar, Itamar: **Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication**, C:XI, No:1, 1990.
- Februari, Maxim: **İnşa Halindeki Erkek**, Çev: Ayşe Düzkan, Gül Özlen, İstanbul, Güldünya Yayınları, 1. bs., Mayıs 2016.

- Fortini, Amanda: “The Feminist Reawakening: Hillary Clinton and the Fourth Wave”, New York, 13 Nisan 2008, (Çevrimiçi), <http://nymag.com/news/features/46011/>, 31 Ocak 2018.
- Godard, Barbara: “Theorizing Feminist Discourse/Translation”, **Tessera**, C:VI, 1 Nisan 1989, s.42-53.
- Göl, Damla: **Türkiye’de 1980 Dönemi Çeviri Hareketinin Kadın Çalışmaları Dizgesini Oluşturmada Rolü**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Gündüç, Gökçe: “Yeni Bir Yayınevi Kuruldu”, **Sabit Fikir**, 18 Haziran 2014, (Çevrimiçi), <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/yeni-bir-yayinevi-kuruldu-guldunya-yayinlari>, 14 Kasım 2017.
- Kardam, Filiz, Ecevit, Yıldız: “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 2007, s.87-108.
- Koçali, Filiz: “Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi”. **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 2007, s.73-85.
- Hooks, Bell: **Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika**, Çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, İstanbul, bgst Yayınları, 4. bs., 2016.
- Marion Young, Iris: “Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:58, Şubat 2015, s.39-56.

- Martin, M. Rosario: “Gender(ing) Theory: Rethinking the Targets of Translation Studies in Parallel with Recent Developments in Feminism”, **Gender, Sex and Translation: The Manipulation of Identities**, Der. José Santaemilia, Manchester, St. Jerome Publishing, 2005, s.27-37.
- Michel, Andrée: **Feminizm**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.
- Mitchell, Juliet: **Kadınlık Durumu**, Çev. Gülseli İnal, Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Feraye Tınç, Şule Torun, Yaprak Zihnioğlu, İstanbul, Kadın Çevresi Yayınları, 1985.
- Scott, W. Joan: “Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi”, **Feminist Tarihin Peşinde**, Der. Fahriye Dinçer, Özlem Aslan, İstanbul bgst Yayınları, 1. bs., 2013a, s.61-104.
- Scott, W. Joan: “Toplumsal Cinsiyet: Hala Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi mi?”, **Feminist Tarihin Peşinde**, Der. Fahriye Dinçer, Özlem Aslan, İstanbul, bgst Yayınları, 1. bs., 2013b, s.181-196.
- Simon, Sherry: **Gender in Translation. Culture and Identity and the Politics of Transmisson**, London&New York, Routledge, 1996.
- Sirman, Nüket: “Turkish Feminism: A Short History”, **WLUML Dossier** 5-6. Aralık 1988 – Mayıs 1989, s.1-10, (Çevrimiçi) <http://www.wluml.org/node/260>, 10 Şubat 2018.
- Spivak, Gayatri C.: **The Politics of Translation Outside in the Teaching Machine**, New York, Routledge, 1993, s.179-200.

- Strauss, Anselm L.: **Qualitative Analysis for Social Scientists**, Cambridge University Press, 1. bs., 1987.
- Şimşek, Hasan,
Yıldırım, Ali: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 10. bs., 2016.
- Taş, Gün: “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, **Akademik Hassasiyetler**, C:III, Sayı:5, Mayıs 2016, s.163-175.
- Tekeli, Şirin: “80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, **Birikim Dergisi**, Sayı:3, Temmuz 1989, s.34-41..
- Tekeli, Şirin: “1980’ler Türkiye’inde Kadınlar”, **1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Der. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 1993, s.15-49
- Timisi, Nilüfer,
Ağduk Gevrek, Meltem: “1980’ler Türkiye’inde Feminist Hareket: Ankara Çevresi”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Der. Aksu Bora ve Asena Günel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. bs., 2007, s.13-39.
- Türkiye Kadın Thesaurusu: Kadın Konulu Kavramlar Dizini** Kolektif çalışma, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı, 2009.
- Vatandaş, Celalettin: “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, **DergiPark**, C:0, Sayı:35, 2007, s.29-56.
- Von Flotow, Luise: “Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories”, **TTR: traduction, terminologie, rédaction**, C:IV, Sayı:2, 1991, s.69-84.

- Von Flotow, Luise: “Beginnings of a European Project: Feminisms and Translation Studies”, **TTR: traduction, terminologie, rédaction**, C:VIII, Sayı:1, 1995, s.271-277.
- Von Flotow, Louise: **Translation and Gender: Translating in the Era of Feminism**, Manchester, St. Jerome Publishing, 1997.
- Von Flotow, Louise: “Dis-Unity and Diversity: Feminist Approaches to Translation Studies”, **Unity in Diversity? Current Trends in Translation Studies**, Der. Lynne Bowker, Michael Cronin, Dorothy Kenny and Jennifer Pearson, Manchester, St. Jerome Publishing, 1998, s.3-13.
- Yazıcı, Mine: **Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**, İstanbul, Multilingual, 2. bs., 2010.

İnternet Kaynakları

- Ayizi Yayınevi: (Çevrimiçi), http://ayizi.com.tr/?page_id=1607, 14 Kasım 2017.
- Güldünya Yayınları: (Çevrimiçi), <http://guldunyayayinlari.com/guldunya-yayinlari/>, 14 Kasım 2017.
- Ka-Der: (Çevrimiçi), <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>, 11 Haziran 2017.
- Onur Yürüyüşü: (Çevrimiçi), https://tr.wikipedia.org/wiki/Onur_Yürüyüşü, 29 Ocak 2018.
- Üçüncü Dalga Feminizm: (Çevrimiçi), <https://leadercochise.wordpress.com/2017/02/22/3-dalga-feminizm/>, 31 Ocak 2018.

EKLER

Ek 1: Yayinevleriyle Mülakatlar

Güldünya kurucu/editör 1

1.Türkiye’de bazı yayinevlerinin feminist kitaplar çıkardığını biliyoruz. Ancak tamamıyla feminist bir yayinevi kurma fikri nasıl ortaya çıktı? (alt soru: Sizce feminist hareketin bu sürece katkısı nedir?)

Diğer yayinevlerinin tercihlerinin piyasa koşullarından etkilendiğini, akademide gündeme gelen, satış şansı olan ve “moda” kitaplarla belirlendiğini düşündüğümüz için kâr amacı olmayan bir yayinevi kurmaya karar verdik.

2.Türkiye’de feminist yayıncılık denildiğinde hangi yayinevleri akla/aklınıza geliyor?

Aklıma ikinci dalga feminizmin ilk kurumu olan Kadın Çevresi ve şu anda Ayizi geliyor.

3. Türkiye’de diğer yayinevlerinin/feminist yayinevlerinin kitaplarını nasıl buluyorsunuz? (alt sorular: Çeviriler iyi mi? Ya da kötü örnekler size rehber oldu mu?)

İyi tercihler ve çeviriler de var, kötüler de. İyi editoryal müdahale önemli ve bizim de her zaman başarılı olduğumuz bir şey değil.

4.Sizi bahsettiğiniz bu yayinevlerinden ayıran özellikler nelerdir?

Kadın Çevresi ile benzeştığımızı düşünüyorum. Ayizi’nin yapısı ve işleyişiyle ilgili bilgim yok.

5.Yurtdışında kuruluş ve işleyişlerine dair bilgi topladığınız ve model aldığınız feminist yayinevi/yayinevleri var mı? Varsa bu araştırma sürecine değinir misiniz?

Bir araştırma süreci şeklinde değil de, yıllardır kitaplarını okuduğumuz yayinevleri vardı var. Feminizmle, feministlerle yayinevi kurmaya kalkışmadan da ilgiliydik. Ama model aldığımız, alabildiğimiz kimse yok, her şeyden önce ölçekler farklı.

İngilizce veya Fransızca yayın yapan bir yayınevinin pazar şansı Türkçe yayın yapan bir yayınevinden fazla.

6.Yayınevinizde ne tür kitaplar yayımlanıyor? Kitap seçimi nasıl oluyor? (alt sorular: Yayımlanacak kitaplara kimler nasıl karar veriyor? Sadece kadın yazarların kitapları mı yayımlanıyor?)

Feminist teori, farklı alanlarda kadınların görünürlüğü ve kadınların kaleminden özgürlükçü edebiyat temel başlıklarımız. Nadir de olsa bir erkeğin kaleminden çıkmış bir kitap yayımladığımız oldu; örneğin Maxim Februari'nin İnşa Halindeki Erkek Transeksüellik Üzerine Notlar'ı.

7.Yayınevinizin politika yapma amacı var mı? (alt soru: Kadın hareketine katkınız olduğunu düşünüyor musunuz?)

Her feminist faaliyetin hele de yayıncılığın kadın kurtuluş hareketine katkısı olur, zaten feminizm sadece sokakta yapılacak bir siyaset değil.

8.Yayınevinizde nasıl bir örgütlenme mevcut? (alt soru: Kadın hareketinin kesinlikle karşı çıktığı hiyerarşik yapılanmadan kaçınıyor musunuz?)

Kadın hareketinin hiyerarşik yapılara kesinlikle karşı çıktığı doğru değil. Böyle düşünenler var, böyle düşünmeyenler var, bu fikrin hiyerarşiyi engelleyemediğine inananlar var. Bizim önemli kararları aldığımız bir kolektifimiz var ama gündelik konularda o işi yapan arkadaşların inisiyatif alması da söz konusu.

9.Türkiye’de feminist hareketin özellikle Batı’dan yapılan çevirilerle yaygınlaştığını düşünürsek, yayımladığınız kitaplar arasında çeviri kitaplara ne kadar yer veriyorsunuz?

Kitaplarımızın önemli bir kısmı çeviri ama çoğu küresel doğu ve küresel güneyden.

10.Feminist bir yayınevinde sadece kadınlar mı çeviri yapar? Sizde durum nasıl? (alt sorular: Yayınevinize hiç erkek bir çevirmen başvurdu mu? Başvurduysa nasıl karşıladınız/Başvursa nasıl karşılırsınız?)

Yayınevimize çalışmak, akıl vermek, çeviri yapmak için başvuran sayısız erkek oldu. Önceliğimiz kadın çevirmenler ama örneğin Arapça bir kitap için kadın çevirmen bulamadık, o kitap şu an bir erkek çevirmende.

11.Çevirmenlerinizi nasıl seçiyorsunuz? (alt soru: Özellikle kadın hareketinde bir yeri ve duruşu olan çevirmenlerle mi çalışmayı tercih ediyorsunuz?)

İyi çeviri yapmaları bizim için en önemli kriter.

12.Çevirmenlerinizin eğitim durumu nedir? (alt soru: Çeviri eğitimi almış olmaları önemli mi?)

Hayır.

13.Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor?

Önerisi olan grupla paylaşıyor. Orada karar veriyoruz.

14.Feminist bir yayınevi olarak çeviri politikanızdan bahsedebilir misiniz?

Buna verecek bir cevap bulamıyorum.

15.Yayınevinizde hangi dönemlere ait kitaplar çevriliyor? (alt soru: özellikle belirli bir döneme ait kitaplar mı çevriliyor? Çoğunlukla hangi dillerden çeviriler yapılıyor?)

Çok farklı dillerden çeviri yapılıyor, belirli bir dönem tercihimiz yok ama tabii güncel kitaplar ağırlıkta.

16. Çevirmenlerinizden çeviri sürecinde özellikle dikkat etmelerini istediğiniz hususlar var mıdır? Varsa nelerdir?

Metne sadık olmaları, dilbilgisine dikkat etmeleri, Türkçede anlaşılır ve okuma tadı veren bir çeviri yapmaları.

17.Çevirmenleriniz çevirdikleri kitaplarda ne kadar “görünür”ler? (alt sorular: Örneğin, bir önsöz veya sonsöz yazıyorlar mı? Dipnot kullanıyorlar mı?)

İsteyenler hepsini yapıyor.

18.Çevirmenlerinizle herhangi bir iş sözleşmesi yapıyor musunuz? Yapıyorsanız, bu iş sözleşmesinde hangi hususlara değinildiğinden bahseder misiniz?

Çevirmenler Birliği'nin örnek sözleşmesini kullanıyoruz.

19.Yayınevinizin nasıl bir hedef kitle var? Çeviriler bu hedef kitle göz önüne alınarak mı yapılıyor?

Kitaptan kitaba değişiyor. Örneğin Mike Stipe'ın çektiği Patti Smith'in turne fotoğraflarından oluşan ve ünlü bazı isimlerin resim altlarını yazdığı İki Kere Intro: Patti Smith ile Yolda özel olarak feministleri hedeflemiyordu. Ama örneğin Güney Asya Feminizmleri feministlere yönelikti.

20.Yayımladığınız kitapların okunma oranları hakkında nasıl bilgi sağlıyorsunuz? (alt soru: Bu bilgi size ne tür konularda bir katkıda bulunuyor?)

Satışla. Satmayan kitapların benzerlerini basmakta cesaretimiz kırılıyor.

21. Günümüzde birbirini tanımayan birçok insanın kolay bir şekilde bir araya gelip örgütlenebildiği sosyal medyanın kadın örgütlenmesi alanındaki rolü sizce nedir?

Bence propaganda için sunduğu imkânlar örgütlenmeden daha önemli, zaman zaman çarçur edilse de.

22.Peki sosyal medya yayıneviniz için ne kadar önemli? Hangi sosyal platformları ne amaçlarla kullanıyorsunuz?

İnternet sitemiz, twitter, facebook, instagram hesaplarımız var. Hem feminist paylaşımlar yapıyor hem de kitaplarımızı tanıtıyoruz.

23.Türkiye'de feminist yayınevlerini araştırdığımda sadece iki tane yayınevine rastladım: Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi. Sizce yakın gelecekte bu sayı artar mı?

Sanmıyorum.

Güldünya kurucu/editör 2

1.Türkiye’de bazı yayınevlerinin feminist kitaplar çıkardığını biliyoruz. Ancak tamamıyla feminist bir yayınevi kurma fikri nasıl ortaya çıktı? (alt soru: Sizce feminist hareketin bu sürece katkısı nedir?)

Dünyada birçok önemli feminist eser, feminist olmayan, sol eğilimli yayınevleri tarafından basılıyor. Ama önceliği bu olan, hareketi takip etme imkânı ve arzusu bulunan, feminist yayınevlerine ihtiyaç var. Edebiyat, özellikle de roman okurunun Türkiye’de kadınlardan oluştuğu biliniyor. Bu hakikatli okura, kendisinden bahseden, varlığını, var oluşunu inkâr etmeyen, dahası kutlayan eserler armağan etmek istedik. Ayrıca Türkiye’de kadınların özgürlüğü ve feminizm esas olarak Batı ile özdeşleştiriliyor. Bu yanlış algıyı da kırmak, çubuğu tersine bükme istiyoruz.

2.Türkiye’de feminist yayıncılık denildiğinde hangi yayınevleri akla/aklınıza geliyor?

Kadın Çevresi Yayınları, Ayizi Yayıncılık

3. Türkiye’de diğer yayınevlerinin/feminist yayınevlerinin kitaplarını nasıl buluyorsunuz? (alt sorular: Çeviriler iyi mi? Ya da kötü örnekler size rehber oldu mu?)

Başka yayınevlerinin bastıkları kitaplar önümüzü açan, bizi de cesaretlendiren çabaların tümünü çok değerli buluyoruz.

4.Sizi bahsettiğiniz bu yayınevlerinden ayıran özellikler nelerdir?

Biz özellikle kuramsal kitaplarda piyasanın taleplerinden ziyade, kadın kurtuluş hareketinin ihtiyaçlarını temel alan bir yayın politikası izlemeye çalışıyoruz. Ek olarak Türkiye’de feminizm sadece Batı’da var olan bir hareket olarak tanınmıyor, hatta Batılı olmakla suçlanıyor. Bu türden yanlış algıları değiştirmek de önceliklerimiz arasında.

5.Yurtdışında kuruluş ve işleyişlerine dair bilgi topladığınız ve model aldığınız feminist yayınevi/yayınevleri var mı? Varsa bu araştırma sürecine değinir misiniz?

Feminist Press yayınlarını dikkatle izliyoruz.

6.Yayınevinizde ne tür kitaplar yayımlanıyor? Kitap seçimi nasıl oluyor? (alt sorular: Yayımlanacak kitaplara kimler nasıl karar veriyor? Sadece kadın yazarların kitapları mı yayımlanıyor?)

Feminist teori ve politika kitapları, dünyanın dört bir yanından kadın hareketi deneyimleri ve farklı feminist örgütlenme deneyimleri, kadın biyografileri ve tanıklık derlemeleri, kadın sanatçılar tarafından ya da onlar üzerine hazırlanmış kitapları yayımlıyoruz. Kitap seçimini ilerleyen sorularda yanıtladım.

7.Yayınevinizin politika yapma amacı var mı? (alt soru: Kadın hareketine katkınız olduğunu düşünüyor musunuz?)

Yayıncılık yapma çabamız, Türkiye'deki kadın hareketine katkıda bulunma, içinde yer alma, karşılıklı beslenme isteğimizden kaynaklanıyor. Yayınevimizin kendisinin politik bir çaba olduğunu düşünüyoruz.

8.Yayınevinizde nasıl bir örgütlenme mevcut? (alt soru: Kadın hareketinin kesinlikle karşı çıktığı hiyerarşik yapılanmadan kaçınıyor musunuz?)

Yayınevimizde bir patron/müdür yok. Özellikle yatay bir hiyerarşi kurguluyoruz. Organize eden/işi yürüten kişinin yetkisi organizasyondaki hiyerarşik konumundan değil, o işin sahibi/yürütücüsü olmasından geliyor. Editörlerimiz, satış dağıtımdan sorumlu arkadaşlarımız var. Hepimiz bir yayın kurulu/danışma kurulu olarak işlev gören kolektife karşı sorumluyuz.

9.Türkiye'de feminist hareketin özellikle Batı'dan yapılan çevirilerle yaygınlaştığını düşünürsek, yayımladığınız kitaplar arasında çeviri kitaplara ne kadar yer veriyorsunuz?

Özellikle de teori, politika ve dünyadaki feminist hareket pratikleri üzerine kitapların önemli bir kısmı batı dillerinde üretildiği için bizim kitaplarımız da yüksek bir oranda çeviri kitaplardan oluşuyor.

10.Feminist bir yayınevinde sadece kadınlar mı çeviri yapar? Sizde durum nasıl? (alt sorular: Yayınevinize hiç erkek bir çevirmen başvurdu mu? Başvurduysa nasıl karşıladınız/Başvursa nasıl karşılırsınız?)

Erkek çevirmenle asla çalışmayız demiyoruz, sadece önceliğimiz kadınlarla çalışmak. Ama eğer basmak istediğimiz kitap özelinde yetkin, o kitabı önermiş ve o alanda araştırmacı-çevirmen kişi bir erkekse, sadece erkek olduğu için geri çevirmiyoruz.

11.Çevirmenlerinizi nasıl seçiyorsunuz? (alt soru: Özellikle kadın hareketinde bir yeri ve duruşu olan çevirmenlerle mi çalışmayı tercih ediyorsunuz?)

Evet.

12.Çevirmenlerinizin eğitim durumu nedir? (alt soru: Çeviri eğitimi almış olmaları önemli mi?)

Çevirmenlerimizin çoğu yüksek lisans ve doktora yapmış kadınlar. Çeviri eğitimi almış olmalarına değil, çeviri geçmişlerine ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalarına bakıyoruz.

13.Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor?

Bir kolektifimiz var, başka yayınevlerindeki yayın kuruluna denk bir kolektif bu. Tümü kadın hareketi içinde yer alan kadınlardan oluşuyor, uzmanlık alanları ve eğitimleri farklı alanlarda olan kadınlardan oluşan bu kolektif karar veriyor. Bu kolektifte yer alan editörlerimiz kitapları buluyor, seçiyor ve kolektife sunuyor.

14.Feminist bir yayınevi olarak çeviri politikanızdan bahsedebilir misiniz?

Çeviride yazarın diline, rengine, tercihlerine saygı gösterilmesini istiyoruz. Metine rengini veren temel özelliklere müdahale edilmemesini istiyoruz.

15.Yayınevinizde hangi dönemlere ait kitaplar çevriliyor? (alt soru: özellikle belirli bir döneme ait kitaplar mı çevriliyor? Çoğunlukla hangi dillerden çeviriler yapılıyor?)

Kitap seçerken dönemden çok yayın ilkelerimize, tercihlerimize ve hedeflerimize uygunluğuna bakıyoruz. Şimdiye dek, İngilizce, Almanca, İsveççe, Arapça ve Çince dillerinden çeviri yapıldı.

16. Çevirmenlerinizden çeviri sürecinde özellikle dikkat etmelerini istediğiniz hususlar var mıdır? Varsa nelerdir?

Yazarın metnine minimum müdahale edilmesi temel ilkemiz.

17.Çevirmenleriniz çevirdikleri kitaplarda ne kadar “görünür”ler? (alt sorular: Örneğin, bir önsöz veya sonsöz yazıyorlar mı? Dipnot kullanıyorlar mı?)

Temel ilkelerimize aykırı olmaması koşuluyla, çevirmenin tercihleri esastır. Dipnot da ekler, orijinal metinde düzeltme de önerebilir. Çevirmen adına kapakta yer veririz. Önsöz yazıp yazmama kararı çevirmene aittir.

18.Çevirmenlerinizle herhangi bir iş sözleşmesi yapıyor musunuz? Yapıyorsanız, bu iş sözleşmesinde hangi hususlara değinildiğinden bahseder misiniz?

Her çevirmenle sözleşme yapıyoruz. Sözleşme çevirmenin ve bizim yükümlülüklerimizi ve haklarımızı içeriyor. Her sözleşme gibi, süresi, yapılacak işin nitelikleri, bedeli, ödeme şekli gibi temel konuları içeriyor.

19.Yayınevinizin nasıl bir hedef kitlesi var? Çeviriler bu hedef kitle göz önüne alınarak mı yapılıyor?

Hedef kitlemiz kadınlar, lgbti bireyler ve çocuklar. Çevirmenlerimizi seçerken de, kadın araştırmaları alanında çalışan kadın akademisyenlere ve kadın çevirmenlere öncelik veriyoruz.

20.Yayımladığınız kitapların okunma oranları hakkında nasıl bilgi sağlıyorsunuz? (alt soru: Bu bilgi size ne tür konularda bir katkıda bulunuyor?)

Okunma oranını satış rakamlarıyla doğru orantılı olduğu varsayımından hareketle satış rakamlarını baz alarak ölçebiliyoruz.

21. Günümüzde birbirini tanımayan birçok insanın kolay bir şekilde bir araya gelip örgütlenebildiği sosyal medyanın kadın örgütlenmesi alanındaki rolü sizce nedir?

22. Peki sosyal medya yayıneviniz için ne kadar önemli? Hangi sosyal platformları ne amaçlarla kullanıyorsunuz?

Twitter başta olmak üzere facebook ve instagram kullanıyoruz. Okurlarımızla iletişime geçmek için özellikle twitter en etkin kullandığımız sosyal medya araçlarından biri.

23. Türkiye’de feminist yayınevlerini araştırdığımda sadece iki tane yayınevine rastladım: Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi. Sizce yakın gelecekte bu sayı artar mı?

Artmasını isteriz.

Ayizi kurucu/editör

1. Türkiye’de bazı yayınevlerinin feminist kitaplar çıkardığını biliyoruz. Ancak tamamıyla feminist bir yayınevi kurma fikri nasıl ortaya çıktı? (alt soru: Sizce feminist hareketin bu sürece katkısı nedir?)

Bizim kendi ihtiyacımızdan çıktı- kadınları yazmaya teşvik etmek, böyle bir ortaklık etrafında bir hareketlilik yaratmak istedik. Kısmen başarabildik.

2. Türkiye’de feminist yayıncılık denildiğinde hangi yayınevleri akla/aklınıza geliyor?

Bizimki ve Güldünya.

3. Türkiye’de diğer yayınevlerinin/feminist yayınevlerinin kitaplarını nasıl buluyorsunuz? (alt sorular: Çeviriler iyi mi? Ya da kötü örnekler size rehber oldu mu?)

Güldünya’nın çevirileri iyi bence. Kötü çevirileri okumuyorum.

4. Sizi bahsettiğiniz bu yayınevlerinden ayıran özellikler nelerdir?

Her yayınevinin kendi karakteri oluyor, yoksa da zaman içinde oluşuyor. Bu soru bir insanı diğerinden ayıran özellikleri saymamı istemek gibi bir şey.

5.Yurtdışında kuruluş ve işleyişlerine dair bilgi topladığınız ve model aldığınız feminist yayınevi/yayınevleri var mı? Varsa bu araştırma sürecine değinir misiniz?

Tabii, Ayizi’ni kurarken epey araştırmıştık, model almadık ama nasıl yaptıklarını görmeye çalıştık. Sonra biriyle Amargi’de bir söyleşi de yayımladık.

6.Yayınevinizde ne tür kitaplar yayımlanıyor? Kitap seçimi nasıl oluyor? (alt sorular: Yayımlanacak kitaplara kimler nasıl karar veriyor? Sadece kadın yazarların kitapları mı yayımlanıyor?)

Sadece kadın yazarların kitaplarını yayınlıyoruz. Kitaplara birlikte karar veriyoruz- genellikle birimiz dosyayı okuyup beğenirse diğerlerine de gönderiyor. Beğenmediklerimizi hızlıca reddediyoruz. Yani reddetmek için bir kişinin okuması yetiyor da kabul ederken en az iki kişi okuyor gibi.

7.Yayınevinizin politika yapma amacı var mı? (alt soru: Kadın hareketine katkınız olduğunu düşünüyor musunuz?)

Tabii ki.

8.Yayınevinizde nasıl bir örgütlenme mevcut? (alt soru: Kadın hareketinin kesinlikle karşı çıktığı hiyerarşik yapılanmadan kaçınıyor musunuz?)

Küçük bir yayıneviyiz biz. Zaten hemen her işimizi kendimiz yapıyoruz, bazen yardıma gelen arkadaşlar da oluyor ama hiyerarşi kuracak bir durum olmuyor.

9.Türkiye’de feminist hareketin özellikle Batı’dan yapılan çevirilerle yaygınlaştığını düşünürsek, yayımladığınız kitaplar arasında çeviri kitaplara ne kadar yer veriyorsunuz?

Feminist hareket Batı’dan yapılan çevirilerle mi yaygınlaşmış? Bundan haberim yoktu.

10.Feminist bir yayınevinde sadece kadınlar mı çeviri yapar? Sizde durum nasıl? (alt sorular: Yayınevinize hiç erkek bir çevirmen başvurdu mu? Başvurduysa nasıl karşıladınız/Başvursa nasıl karşılıyorsunuz?)

Kadın yazarlarla ve kadın çevirmenlerle çalışıyoruz. Erkek bir çevirmen başvurmadı. Başvursa nasıl karşılayacağımızdan emin değilim. Herhalde tanışmak isteriz, kadın çevirmenlerle de öyle oluyor zaten.

11.Çevirmenlerinizi nasıl seçiyorsunuz? (alt soru: Özellikle kadın hareketinde bir yeri ve duruşu olan çevirmenlerle mi çalışmayı tercih ediyorsunuz?)

Tesadüfler rol oynuyor. Çeviri kitap az bizde, genellikle kendimiz yapıyoruz. Bir kez kitabı öneren bir grup kadın yapmıştı çeviriyi, bir kez de çevirdiği bir kitabı bize getiren bir kadın çevirmenin çevirisini gözden geçirip yayımlamıştık. Ama genellikle kendimiz yapıyoruz.

12.Çevirmenlerinizin eğitim durumu nedir? (alt soru: Çeviri eğitimi almış olmaları önemli mi?)

Maalesef çeviri eğitiminin iyi çevirmenlikle pek alakası olmadığını birkaç acı tecrübeyle öğrendik. İyi çevirmenin nereden çıkacağı belli olmuyor!

13.Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor?

Çevirinin maliyeti yüksek olduğu için, ince eleyip sık dokuyoruz.

14.Feminist bir yayınevi olarak çeviri politikanızdan bahsedebilir misiniz?

Ben de çevirmen olduğum için, kendi yaklaşımı yayınevinde uyguluyorum: Çevirinin Türkçe olması önemli- yani kelimelerin değil anlamın taşınması. Onun dışında, Türkçe kitaplar için nasıl bir yayın politikamız varsa, çeviriler için de aynı.

15.Yayınevinizde hangi dönemlere ait kitaplar çevriliyor? (alt soru: özellikle belirli bir döneme ait kitaplar mı çevriliyor? Çoğunlukla hangi dillerden çeviriler yapılıyor?)

Dönemle ilgili bir tercihimiz olmadı. Edebiyat çevirisi yapmadığımız için olabilir.

16. Çevirmenlerinizden çeviri sürecinde özellikle dikkat etmelerini istediğiniz hususlar var mıdır? Varsa nelerdir?

Convey the meaning!

17.Çevirmenleriniz çevirdikleri kitaplarda ne kadar “görünür”ler? (alt sorular: Örneğin, bir önsöz veya sonsöz yazıyorlar mı? Dipnot kullanıyorlar mı?)

Önsöz yazdıkları oldu, dipnot kullanıyorlar.

18.Çevirmenlerinizle herhangi bir iş sözleşmesi yapıyor musunuz? Yapıyorsanız, bu iş sözleşmesinde hangi hususlara değinildiğinden bahseder misiniz?

Yapıyoruz. Çevirinin yayınevi tarafından gözden geçirileceği koşulu, teslim süresini, ücreti koyuyoruz sözleşmeye.

19.Yayınevinizin nasıl bir hedef kitlesi var? Çeviriler bu hedef kitle göz önüne alınarak mı yapılıyor?

Her kitap için başka bir kadın grubunu hedefliyoruz, genellikle de beklediğimizden başka kadınlar okuyor! Hayır, ne çevirileri ne de Türkçe kitapları seçerken “hedef kitle”yi gözetmiyoruz.

20.Yayımladığınız kitapların okunma oranları hakkında nasıl bilgi sağlıyorsunuz? (alt soru: Bu bilgi size ne tür konularda bir katkıda bulunuyor?)

Okunmayı değil ama satışı takip edebiliyoruz. Kitaplarımızın nasıl okunduğunu ancak sözlü ya da yazılı geribildirimlerden izleyebiliyoruz.

21. Günümüzde birbirini tanımayan birçok insanın kolay bir şekilde bir araya gelip örgütlenebildiği sosyal medyanın kadın örgütlenmesi alanındaki rolü sizce nedir?

Tartışma konusunda pek işe yaramıyor, daha doğrusu olumsuz bir etkisi var. Ama haberleşme konusunda işlevsel.

22.Peki sosyal medya yayıneviniz için ne kadar önemli? Hangi sosyal platformları ne amaçlarla kullanıyorsunuz?

Kıtaplarımızın duyurusu için kullanıyoruz. İçerikle ilgili de bilgi veriyoruz. Yazarlarımızla ilgili haberler olursa, onları da duyuruyoruz. Seminer türü etkinliklerimiz olunca, bunları da sosyal medyada duyuruyoruz.

23.Türkiye’de feminist yayınevlerini araştırdığımda sadece iki tane yayınevine rastladım: Güldünya Yayınları ve Ayizi Yayınevi. Sizce yakın gelecekte bu sayı artar mı?

Sanmıyorum. Yayınevi değil ama dergi sayısında bir artış bekliyorum.

Ek 2: Çevirmenlerle Mülakatlar

Güldünya çevirmen 1

1.soru:Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

1 yılı hazırlık olmak üzere lise eğitimimi İngilizce aldım. Lisansımı 9 Eylül Üniversitesi İİBF İşletme bölümünde, yüksek lisansımı İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda yaptım. Farklı bir alanda eğitim almama rağmen, 24 yıl doldu, basın-yayın ve reklam sektöründe editörlük ve çevirmenlik yapıyorum. Şu an merkez ofisi Portland, Oregon'da bulunan, global şirketlere çeviri ve lokalizasyon hizmeti veren bir ajansta free-lance Turkish linguistic quality reviewer olarak çalışmanın yanı sıra yayınevleri için kitap çevirisi yapıyorum.

2.Ne kadar süredir ve hangi dillerden çeviri yapıyorsunuz?

24 yıldır İngilizceden yazılı çevirmenlik yapıyorum.

3. Feminist çevirmen kimdir? Kendinizi feminist çevirmen olarak adlandırıyor musunuz? (alt soru: Türkiye'de feminist hareket ve feminist çeviri konularında okumalar yaptınız mı/yapıyor musunuz?)

Feminist ve çevirmen olduğumu söyleyebilirim, feminist çevirmen olmaya da çalışıyorum diyeyim. Feminist çevirmen, yalnızca erkek egemen ve cinsiyetçi söylem ve anlayışları açık eden ve bunları kullanmayı reddeden değil, kişi olarak feminist ideoloji ve yaşam tarzını çeviri sürecine daha aktif katan, feminist anlayış ve terminolojiyi bir “eylem” biçimi olarak çeviri sürecine doğrudan katan kişi, bana göre. Tabii ki feminist ideoloji, hareketler ve feminist çeviri konularında okumalar yaptım ve okumaya da devam ediyorum.

4.Hangi yazarların kitaplarını çeviriyorsunuz? (alt soru: Sadece kadın yazarların kitaplarını mı çeviriyorsunuz?)

Çevirmenlik benim geçim kaynağım olduğu için genellikle yazar/kitap ayırt etme şansım ya da sadece feminist kitaplar yayımlayan feminist yayınevleriyle çalışayım

diyebileceğim bir koşul ne yazık ki pek olmuyor. Şu ana dek çevirdiğim kitaplar arasında best-seller'lar ağırlıkta.

5.Çeviri yaptığınız feminist yayınevinin sizden uymanızı beklediği belirli çeviri teknikleri var mı?

Teknik olarak özel bir beklenti olmadı ama elbette feminist ideolojiye, feminist söylem ve terminolojiye hâkim olmanız bekleniyor.

6.Sizin yayınevinden bağımsız olarak feminist çeviriye yaklaşımınız nedir? Çeviri sürecinde özellikle uyguladığınız birtakım teknikler var mı?

Ağırlıklı olarak piyasa koşullarında çeviri yapmak durumunda kalan biri olarak kaynak metin kullansa bile eril dil kullanmamaya özen gösteriyorum. Çeviriye başlarken öncelikle yazarın üslubunu ve söylemini anlamaya, üslubunu yansıtacak bir üslup kurmaya çalışıyorum. Okurun okuma sürecini kolaylaştıracak ya da yanlış anlaşılma yol açacak özel kullanım ya da benzetmeler için dipnot eklemeyi tercih ediyorum.

7.“Feminist çeviri” diye adlandırdığınız eserlerin özellikleri nelerdir?

Cinsiyetçi öğelere ya da kullanımlara rastlamıyorsunuz. Sadece yazar değil, çevirmen ve çeviri süreci de görünür oluyor. Ve tabii farkındalık ve değiştirme, dönüştürme isteği yaratıyor.

8.Feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptınız? (edebiyat, araştırma, tarih vb.)

Teorik/ideolojik kitaplar ve makaleler dışında bir de edebiyat (roman) çevirisi yaptım.

9.Feminist yazın dışında başka hangi alanlarda çeviriler yaptınız mı?

Yukarıda da belirttiğim gibi, kitap söz konusuysa, genel olarak best-seller tarzı popüler romanlar ile iş dünyasına yönelik kitaplar, bir iki tane de çocuk kitabı çevirdim.

10.Özellikle feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği uzun önsözler dikkati çekiyor. Sizce bu okuyucuda nasıl bir etki uyandırır?

Feminist çeviri sürecinin doğal sonucu bence bu. Çevirmenin çeviri sürecinde yaptığı özel tercihleri aktarması, kendi yorum ve anlayışlarını ifade etmesi, metni yerel değer ve anlayışlarla bağlantılandırması önemli ve feminist okumalar yapan kadınlar için de dilin önemini anlama konusunda farkındalık yaratıcı ve yol gösterici bence. Profesyonel çevirmenler/editörler arasında geliştirici, ön açıcı tartışmalar üretme açısından da faydalı.

11.Sıklıkla yaşadığınız çeviri sorunları nelerdir?

Bazı kavram ve terminolojileri yerelleştirmek kolay bir süreç değil. Kültürel ya da toplumsal farklılıklardan kaynaklanan durumları ya da benzetmeleri aktarmak da öyle. Feminist kadınlar eril dili dönüştürmede ve feminist terminoloji üretmede oldukça yaratıcı ve başarılı, belli kavramların aynı yaratıcılıkla Türkçeye aktarılması zorlayıcı olabiliyor, hatta bazen kolektif düşünme süreci gerektiriyor. Ya da bazen dönüştürülen eril bir kavram yerel dilde cinsiyet içermeyebiliyor ya da tam tersi, kaynak metinde cinsiyet içermeyen bir kavram yerel dilde cinsiyetçi... Dil canlı, yaşayan, değişen ve gelişen bir olgu. Dolayısıyla sürekli okumayı, takip etmeyi ve gelişmeyi gerektiriyor.

12.Daha önce hiç kaynak metne “çok müdahale” ettiğinizi düşündüğünüz durumlar oldu mu? Olduysa bundan bahseder misiniz?

Kaynak metne, belli eril kavramlar ve adlandırmalar dışında, mümkün olduğunca müdahale etmeyi tercih eden bir çevirmen değilim. Gerektiğini düşündüğüm durumlarda dipnot eklemeyi tercih ediyorum. Zaten feminist yazarların kitapları böyle bir müdahaleyi de gerektirmiyor. Artı çok müdahale edeceğim bir kaynak metni açıkçası hiç çevirmemeyi tercih ederim.

13.Yayınevinde redaksiyon süreci nasıl işliyor? Editör ile nasıl bir etkileşim içerisindesiniz?

Piyasa koşullarında çeviri ve redaksiyon beklenmedik ölçüde bağımsız süreçler olarak işliyor aslında. Editör kendi değer ve anlayışlarını çeviri sürecine katma konusunda daha baskın davranabiliyor ve çeviriye haddinden fazla müdahalede bulunabiliyor. Ancak feminist yayınevlerinde kolektif, daha işbirliğine açık bir ekip çalışması hâkim.

Güldünya çevirmen 2

1.Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

Sosyoloji alanında doktora yaptım, bir üniversitede akademisyen olarak çalışıyorum.

2.Ne kadar süredir ve hangi dillerden çeviri yapıyorsunuz?

Yaklaşık 5 yıl boyunca İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye çeviriler yaptım.

3. Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor? (alt sorular: Buna siz mi karar veriyorsunuz? Yoksa yayınevinin size sunduğu kitapları mı çeviriyorsunuz?)

Bu konuda yayınevinde editörlük yapmadım ancak bir kitap önerdim, onlar da sıcak baktılar.

4. Feminist çevirmen kimdir? Kendinizi feminist çevirmen olarak adlandırıyor musunuz? (alt soru: Türkiye’de feminist hareket ve feminist çeviri konularında okumalar yaptınız mı/yapıyor musunuz?)

Evet kendimi feminist çevirmen olarak adlandırıyorum ve çeviri için olmasa da genel okumalar yapıyorum. Okuduğum kitaplarda, romanlarda çeviri diline, özellikle de cinsiyetçi olup olmadığına dikkat ediyorum.

Feminist çevirmenin kadınların toplumdaki ikincil konumlarının, erkeğin sözünün ve deneyimlerinin daha önemli kılındığı ataerkil toplumlarda önemli bir rol oynadığını düşünüyorum. Çeviri yaparken çevirdiğiniz bazı şeylerin anlamını değiştirmeniz mümkün değil ancak hem çeviri yapacağınız kitabı/romanı seçerken (örneğin çok cinsiyetçi bir dilin hâkim olduğu bir polisiye roman) hem de çeviri yaparken kadını

ikincileştiren, deneyimlerini/sözünü değersizleştiren çeviriden kaçınmak mümkün. Ayrıca çevirmenin de emek verdiği kitaba, diline dair söz söyleme hakkı bulunuyor.

5. Hangi yazarların kitaplarını çeviriyorsunuz? (alt soru: Sadece kadın yazarların kitaplarını mı çeviriyorsunuz?)

İlk çeviri yapmaya başladığımda kitap ayırt etmiyordum ve genellikle araştırma, siyaset alanında erkek yazarların kitaplarını çevirdim ama şimdi tercih yapıyorum. Ancak bu sıralar aktif bir çevirmen değilim.

6. Çeviri yaptığınız feminist yayınevinin sizden uymanızı beklediği belirli çeviri teknikleri var mı?

Bazı kavramların kullanımı konusunda destek aldım ancak özellikle bir teknik beklentisi yoktu.

7. Sizin yayınevinden bağımsız olarak feminist çeviriye yaklaşımınız nedir? Çeviri sürecinde özellikle uyguladığınız birtakım teknikler var mı?

Mümkün olduğunca kitabın dilini cinsiyetçi öğelerden arındırmaya dikkat ediyorum.

8. “Feminist çeviri” diye adlandırdığınız eserlerin özellikleri nelerdir?

Kadınların.

9. Feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptınız? (edebiyat, araştırma, tarih vb.)

Araştırma.

10. Feminist yazın dışında başka hangi alanlarda çeviriler yaptınız mı?

Tarih, siyaset.

11. Özellikle feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği uzun önsözler dikkati çekiyor. Sizce bu okuyucuda nasıl bir etki uyandırır?

Önsözleri çevirmenin gözünden kitaba dair okurun hazırlanması olarak düşünüyorum. Ne kadar detaylı açıklama yapılırsa hem o çevirinin hem de kitabın diline hâkim olunacağı kanaatindeyim. Sadece feminist çevirmenler değil nadir de

olsa bazı çevirmenler ve yayınevleri de yazarın önceki kitaplarından yaşamından ve kitabın yazarla ilişkisinden bahsederek aslında o kitaba ve kitabın sunduğu düşünceye dair okuru hazırlıyorlar.

12.Sıklıkla yaşadığınız çeviri sorunları nelerdir?

Bazen bazı kavramların Türkçede karşılığını bulmak zor olabiliyor

13.Daha önce hiç kaynak metne “çok müdahale” ettiğinizi düşündüğünüz durumlar oldu mu? Olduysa bundan bahseder misiniz?

Müdahale olarak belki bir kavramın tercih edilmesinden bahsedebiliriz, bunun için de bir açıklama eklediğim durumlar oldu. Ama müdahaleden bahsedemeyiz. Örneğin fahişe/fuğuş, seks işçisi/seks işi gibi tartışmaların yoğun olduğu konularda çeviriye müdahale etmek değil belki ama bir açıklama düşmek okuru da aydınlatabiliyor. En azından yazarın nasıl bir bakış açısından baktığını okur daha iyi anlamasını sağlayabiliyorsunuz.

14.Yayınevinde redaksiyon süreci nasıl işliyor? Editör ile nasıl bir etkileşim içerisindesiniz?

Diğer yayınevlerinden en belirgin farkı belki de editörlerin okuma ve redaksiyonun her aşamasında yaptıkları değişiklikleri gösterdikleri ve görüş aldıkları bir süreç var. Bazı kavramların kullanımı makalenin adı ya da kitabın ismine dair fikir paylaşımı durumu oluyor.

Ayizi Çevirmen 1

1.Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunuyum. Yüksek lisansımı İletişim Bilimleri alanında yaptım. Halen aynı bölümde doktora yapıyorum ve asistanım.

2.Ne kadar süredir ve hangi dillerden çeviri yapıyorsunuz?

Yaklaşık 10 yıldır İngilizceden Türkçeye çeviri yapıyorum.

3. Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor? (alt sorular: Buna siz mi karar veriyorsunuz? Yoksa yayınevinin size sunduğu kitapları mı çeviriyorsunuz?)

Değişiyor. Fakat genellikle yayınevinin önerdiği kitabı uygun bulursam çeviriyorum.

4. Feminist çevirmen kimdir? Kendinizi feminist çevirmen olarak adlandırıyor musunuz? (alt soru: Türkiye’de feminist hareket ve feminist çeviri konularında okumalar yaptınız mı/yapıyor musunuz?)

Bu konuda okuma yapmadım fakat kendimi feminist çevirmen olarak tanımlayabilirim. Feminizmin belli başlı ilkeleri vardı dille ilgili. Cinsiyetçi dili, homofobik dili feministleri fark etmesi daha kolaydır. Görünüşte hiç de cinsiyetçi gelmeyen ifadelerdeki sıkıntıları feminizmle haşır neşir olanlar daha çabuk fark ediyor.

5. Hangi yazarların kitaplarını çeviriyorsunuz? (alt soru: Sadece kadın yazarların kitaplarını mı çeviriyorsunuz?)

Şimdiye kadar hep kadın yazarların kitaplarını ve makalelerini çevirdim. Kadın dili diye bir şey var, daha incelikli, daha özenli ve cinsiyetçilikten uzak geliyor.

6. Çeviri yaptığınız feminist yayınevinin sizden uymanızı beklediği belirli çeviri teknikleri var mı?

Hayır, yayınevi zaten feminist bir çevirmen olduğumu bildiği/öngördüğü için ilke dayatmıyor.

7. Sizin yayınevinden bağımsız olarak feminist çeviriye yaklaşımınız nedir? Çeviri sürecinde özellikle uyguladığınız birtakım teknikler var mı?

Feminist çevirinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Dil dediğimiz şey hiç de öyle nötr, cinsiyetsiz bir mefhum değil. Dilin kendisi erildir. Kadın ve feminist bir yazarın İngilizce dilinde yazdığı bir eserin diline, feminist duyarlıkları olmayan bir çevirmen farkında olmadan ihanet edebilir. Örneğin İngilizcede scientists sözcüğü Türkçeye “bilim adamları” değil “bilim insanları” olarak çevrilir. Fakat feminist duyarlıktan

yoksun biri böyle yapmayabilir. Ben genellikle kadın yazarların eserlerindeki dile sadık kalmaya, onların inceliğini, üsluplarındaki özeni Türkçeye aynı tonla aktarmaya çalışıyorum.

8.“Feminist çeviri” diye adlandırdığınız eserlerin özellikleri nelerdir?

Cinsiyetçi ve homofobik olmayan bir dil.

Yargılayıcı olmayan bir üslup.

Saldırganlıktan uzak, serinkanlı bir ton.

9.Feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptınız? (edebiyat, araştırma, tarih vb.)

Modern felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi gibi ağırlıklı olarak erkeklerin alanı gibi görünen disiplinlerde.

10.Feminist yazın dışında başka hangi alanlarda çeviriler yaptınız mı?

Evet, teknik çeviriler de yaptım.

11.Özellikle feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği uzun önsözler dikkati çekiyor. Sizce bu okuyucuda nasıl bir etki uyandırır?

Çok etkili olduğunu ve yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çevirmenin neden o değil de bu sözcüğü, bu cümle kalıbını kullandığını baştan bilmek hem bu husustaki duyarlılığı artırmaya hem de kitabın okunurluğunu akıcılaştırmaya yarar.

12.Sıklıkla yaşadığınız çeviri sorunları nelerdir?

Çeviri konusunda biraz “kültürel çeviri” ve “yorumlayıcı çeviri” diyebileceğim bir yönetime başvuruyorum. En özen gösterdiğim noktalardan biri, okurun kitabı okurken, orijinalinin de Türkçe olduğunu düşündürecek kadar doğal akması. Genelde çeviri metinler akmaz, buram buram çeviri kokarlar.

13.Daha önce hiç kaynak metne “çok müdahale” ettiğinizi düşündüğünüz durumlar oldu mu? Olduysa bundan bahseder misiniz?

Oldu tabii. Yukarıda da söylediğim gibi gramatik yapısı farklı olan bir dilden Türkçeye çeviri yaparken asla moda mod yapmıyorum ve bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Haliyle bazen kitabın içine çok girdiysem yazarın niyetini aşan bir üsluba savrulabiliyorum. Böyle durumlarda iyi bir editör hemen müdahale ediyor zaten.

14.Yayınevinde redaksiyon süreci nasıl işliyor? Editör ile nasıl bir etkileşim içerisindesiniz?

Ben genellikle çeviriyi bölüm bölüm yapıp editöre gönderirim. Ondan da aynı şekilde periyodik geri dönüşler beklerim. Çoğunlukla da editörün işini iyi yaptığını düşünüyorsam önerdiği düzeltileri metne uygularım.

Ayizi Çevirmen 2

1.Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

EĞİTİM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu'ndan 2000 yılında mezun oldum. 2000 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde başladığım ekonomik ve sosyal demografi anabilim dalındaki yüksek lisansımı 2003 yılında bitirdim. [Yüksek Lisans Tezi: “The Demographic Consequences of 1999 Earthquake: The Case of Kaynaşlı” (1999 Depreminin Demografik Sonuçları: Kaynaşlı Örneği)]

Halen Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümünde Doktora öğrencisiyim. Doktora sürecim tez savunma aşamasında, önümüzdeki dönem mezun olmayı planlıyorum. [Doktora tez konum: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Şehit Eşlerinin Yaşam Deneyimleri]

MESLEK

2000 yılından beri sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapmaktayım.

2001-2003 yılları arasında "Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve Türkiye Kızılay Derneği Toplum Merkezleri Projesi"nde Kaynaşlı (Düzce) Toplum Merkezi Müdürü olarak çalıştım.

2003-2004 yılında Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsünce yürütülen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003'de alan denetçisi olarak görev yaptım.

2004-2005 yılında İşitme ve Konuşma Engelliler Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde sorumlu müdür olarak görev yaptım.

2005 yılından 2008 yılına kadar Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünde Sosyal Hizmetler ve Afet Operasyon Bölümlerinde Sosyal Hizmet Uzmanı ve Birim Yönetici olarak çalıştım. Bu görevde çalışırken 2006-2007 döneminde 5 ay Türkiye Kızılay Derneği Endonezya Delegasyonu'nda Psikososyal Delege olarak görev yaptım.

2008-2013 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı Şehit Gazi İşlem Şubesi'nde sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştım.

2013 yılında beri de Millî Savunma Bakanlığı Şehit Gazi İşlem Şubesi'nde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktayım.

2. Ne kadar süredir ve hangi dillerden çeviri yapıyorsunuz?

Çeviri konusunda fazla bir deneyimim yok, yabancı dil olarak yalnızca İngilizce biliyorum. Bu konudaki tek deneyimim Jane Addams kitabı oldu. Künyesi şöyle:

Knight, L.W. (2014). Jane Addams Eylemci Bir Ruh (Ö.Cankurtaran Öntaş, B.Tunakan, Yay.Haz.) (Ç.Öngen, E.Beydilli, B.Adıgüzel, Ö.Cankurtaran Öntaş, M.Tunç Tekindal, H.M.Karabekir, Ç.Ademhan, Çev.). Ankara: Ayizi Yayınları

3. Hangi kitapların çevrilip yayımlanacağına nasıl karar veriliyor? (alt sorular: Buna siz mi karar veriyorsunuz? Yoksa yayınevinin size sunduğu kitapları mı çeviriyorsunuz?)

Bu konuda tek bir deneyim oldu. Hali hazırda seçilmiş bir kitaptan hocamız Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN tarafından bir bölüm çevirmem istendi. Çeviriyi bunun üzerine yaptım. Özlem hocamız aynı zamanda bir bölümünü çevirmiş olduğum kitabı yayına hazırlayanlardan biridir.

4. Feminist çevirmen kimdir? Kendinizi feminist çevirmen olarak adlandırıyor musunuz? (alt soru: Türkiye’de feminist hareket ve feminist çeviri konularında okumalar yaptınız mı/yapıyor musunuz?)

Feminist Çevirmen kimdir sorusunu siz bu soruyu bana yöneltene kadar düşünmemiştim. Feminizmlerde, feminist bilimde, feminist araştırma da olduğu gibi feminist çeviriyi ya da çevirmeni üzerinde anlaşılabildiğimiz tek bir tanıma indirgeyebileceğimizi pek düşünmüyorum hatta bunun gerekli olduğuna da inanmıyorum öncelikle bunu belirteyim.

Bana göre bir tanım yapmak gerekirse önce feminist çevirinin ne olduğunu düşünmek sonra da feminist çevirmeni bu türden çeviri yapan kişi olarak tanımlamak mümkün olacak.

Feminist çeviri tanımında ilk olarak Reinharz'ın feminizmler ve feministler arasındaki farklılıklar nedeniyle feminist araştırma yöntemini tanımlama konusunda bulduğu çıkış yolundan gidebiliriz.

Reinharz feminist araştırma yöntemi (1) kendini feminist olarak veya kadın/feminist hareketinin bir parçası olarak tanımlayan kişilerin kullandığı, (2) yalnızca feminist araştırmaları yayımlayan dergi ve kitaplarda basılan araştırmalardan kullanılan, (3) feminist araştırma yapanlara ödül veren organizasyonlardan ödül alan araştırmalarda kullanılan yöntemler olarak sıralıyor.

İkinci olarak bir şeyi feminist olarak nitelendirmenin o şeyde feminist ilkelerin uygulanıp uygulanmadığı ile belirlenebileceğini düşünüyorum. (Örneğin, feminist araştırma için feminist ilkelerin uygulandığı araştırma yaklaşımı diyebiliriz ya da kendi disiplinim için konuşmak gerekirse feminist sosyal hizmeti, feminist ilkelerin uygulandığı sosyal hizmet yaklaşımı olarak tanımlayabiliriz)

Buna göre bence feminist çevirmen, "feminist" olarak bilinen yazarların yayınlarını, feminist olarak bilinen kimselerin hakkındaki yayınları (bizim yaptığımız çevirideki gibi), feminist olarak bilinen yayınevlerinin çıkardığı yayınları, başlığında feminist sıfatı bulunan yayınları vb. çeviren ancak bu çeviriyi feminist ilkelere dayalı olarak yapan çevirmendir diyebilirim. Ancak burada sözünü ettiğim yayınlar dışında kalan

yayınları feminist ilkelere dayalı olarak yapan çevirmenleri de tanıma dâhil etmek sanırım. (5. sorunun alt sorusundan yola çıkarak sadece kadın yazarların yayınlarını çeviren kişidir demek uygun olmaz bence)

Alt soru cevabı: Kendi doktora tezimi feminist metodolojiyle yaptığım ancak Türkiye'de feminist hareket veya feminist çeviri konusunda pek okumam yok.

5. Hangi yazarların kitaplarını çeviriyorsunuz? (alt soru: Sadece kadın yazarların kitaplarını mı çeviriyorsunuz?)

Önceki sorularda belirttiğim gibi tek bir çeviri deneyimim var.

6. Çeviri yaptığınız feminist yayınevinin sizden uymanızı beklediği belirli çeviri teknikleri var mı?

Yaptığım tek çeviride bu şekilde bir teknik tarafıma bildirilmedi.

7. Sizin yayınevinden bağımsız olarak feminist çeviriye yaklaşımınız nedir? Çeviri sürecinde özellikle uyguladığınız birtakım teknikler var mı?

Çeviri tekniklerinin ne olduğu hakkında bir fikrim yok. Ancak feminist ilkelerin uygulanıyor olması önemli demiştik. Bu nedenle mümkün olduğunca aslına sadık kalarak çeviri yapmak, tıpkı nitel araştırmada olduğu gibi verinin özüne yani metnin özüne dokunmamak gerekir. Ben yaptığım çeviride bu konuya özen göstermişim.

8. “Feminist çeviri” diye adlandırdığınız eserlerin özellikleri nelerdir?

4. soruyla bağlantılı olarak feminist çeviriyi de feminist ilkelerin uygulandığı çeviri olarak tanımlamak mümkün bence.

Buna göre;

- Feminist çeviri mutlaka ve mutlaka toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyma ve ortadan kaldırma çabasına bir katkı sağlamalı
- Feminist kuram veya feminizmler için, bilinmeyen/doğruymuş gibi varsayılan konuları açıklığa kavuşturmaya dönük olmalı

- Her ne kadar asıl metne sadık kalınmaya çalışılsa da çeviride mutlaka ve mutlaka çevirmenin izi olduğu ve yapılan çevirinin çevirmenin kelime dağarcığı ile sınırlı olduğu kabul edilmeli.

9.Feminist yazında hangi alanlarda çeviriler yaptınız? (edebiyat, araştırma, tarih vb.)

Yaptığım tek çeviri var.

10.Feminist yazın dışında başka hangi alanlarda çeviriler yaptınız mı?

Yaptığım tek çeviri var.

11.Özellikle feminist çevirilerde çevirmenin çeviri sürecinden ayrıntılı bir şekilde bahsettiği uzun önsözler dikkati çekiyor. Sizce bu okuyucuda nasıl bir etki uyandırır?

Feminizmde ve feminist kuramda başta cinsiyet/toplumsal cinsiyet olmak üzere önemli tüm kavramların ne anlama geldiği kullanan kişiye, kullanıldığı bağlama, anlatılmak istenen şeye göre değişebiliyor. Bu nedenle uzun önsözler anlamı kavramak için çoğu zaman gerekli. Ben kendimi okuyucu olarak düşündüğümde bu şekilde önsözlerden oldukça yararlanıyorum ve olumlu buluyorum.

12.Sıklıkla yaşadığınız çeviri sorunları nelerdir?

Yaptığım çeviri Jane Addams'ın 1900'lerde hayatından bir kesitti. Çok fazla eski kurum ve örgüt adı vardı. Bunun için bayağı bir web araştırması yapmak gerekti en çok bu konuda zorlanmıştım ama bunu bir çeviri sorunu olarak adlandırabilir miyiz bilmiyorum.

13.Daha önce hiç kaynak metne “çok müdahale” ettiğinizi düşündüğünüz durumlar oldu mu? Olduysa bundan bahseder misiniz?

Yapmış olduğum tek çeviride mümkün olduğunca öze dokumak istemediğimden metne müdahale ettiğimi düşünmüyorum.

14.Yayınevinde redaksiyon süreci nasıl işliyor? Editör ile nasıl bir etkileşim içerisindesiniz?

Bu sürece dair bir bilgim olmadı, yayıneviyle de iletişimim olmadı.

